

Δεκαπενθήμερος ΠΟΛΙΤΗΣ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 5 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1985, ΤΕΥΧ. 37, ΔΡΧ. 100

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΕΣ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΗ 5 ΙΟΥΛΙΟΥ 1975

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΑΚΟΥ
111

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Έχοντες επί τη βάση της Τροπικής 1975 ΠΒ Φορητοί της Ε.
Αναθεωρητική Βουλή, του Έλληνος απρι φηρίων, και θέτων,
επί της εναντι του Σύνταγματος της Χωρικής, αποφασίζομεν:
Α. Να διακομίσθη διά της Έφαρμερίας της Κυβερνήσεως, το διά
του Φωρητοί, τώτων ελευθέρων εν εναντι όριστικόν Σύνταγμα της
Έλλάδος, εναντι ούς τώτων:

ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΝΟΜΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΟΜΟΣΥΝΟΥ ΚΑΙ ΑΔΙΑΙΡΕΤΟΥ ΤΡΙΑΔΟΣ
ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΒΟΥΛΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΨΗΦΙΣΤΕΣ

ΠΡΩΤΟΝ

**Η ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ
ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ**

$$X = \frac{d \cdot 3b}{z+1} = \frac{a-2}{7 \cdot 3+1}$$

Δεκαπενθήμερος ΠΟΛΙΤΗΣ

Περιεχόμενα

Παρασκευή 5 Απριλίου 1985
τεύχ. 37, δρχ. 100, Κέκροπος 2,
Αθήνα 105 58
τηλ. 32.39.645 και 32.28.791

Θέση: 'Ο τόπος βουβάθηκε	4
'Ο Δεκαπενθήμερος, Περιδιαβάζοντας την πολιτική επικαιρότητα	5
Δαμιανού Παπαδημητρώπουλου , Γιουρούσι στό έποικοδόμημα	8
'Αντώνη Μανιτάκη, 'Αναθεώρηση του Συντάγματος (συνέντευξη)	12
'Η πρόταση αναθεώρησης του Συντάγματος	14
Γιώργου Καρρά, 'Θά γράψουμε ιστορία ή άπλως θά μάς γράψει αυτή; ..	20
Δημήτρη Κυρτάτα , Μέ συναινετικές διαδικασίες	23
Μάκη Καβουριάρη, 'Από την άνυπαρξία στή σύγκρουση	24
Πώς είδε ό σοβιετικός τύπος την άνοδο Γκρομπατσόφ	26
Δημήτρη 'Αβραμίδη, Περίοδος Γκρομπατσόφ	28
Χρήστου Πικριδά, 'Ο Γραμμένος (σκίτσα)	29
Γεράσιμου Μακρίδη, Τό μέλλον της ΕΟΚ και οι δύσκολες μέρες της κυβερνητικής μας άμηχανίας	30
'Αγγελου 'Ελεφάντη, 'Εν όνόματι του νόμου, έν διατεταγμένη δημοκρατία	32
Σημεία	34
Ρολάν Μπάρτ, 'Η μυθολογία σήμερα	36
Μαριάννα Δήτσα, 'Ένα σχόλιο για τον Ρολάν Μπάρτ	37
Νίκου Γουσγούνη, Για τό «ξεχειμώνασμα στους πάγους» του 'Ιουλίου Βέρν	38
Πάυλου Σφυρόερα, Συμπύκνωση και ένταση στα «τρία κρυφά ποιήματα» του Γ. Σεφέρη	40
Νίκου Πολίτη, Μιά παράσταση του «Θεάτρου Τέχνης»	43
Δημήτρη Κυρτάτα, Για μερικές ιστορικές εκδόσεις	44
ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ	46
ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ	49

Μόνο μέ 4.000 δρχ.

τά τεύχη του

πολιτη

άπό τό 1 Έως τό 65
όλο τό περιοδικό άπό τό 1976
Έως τό 1984
μαζί μέ τόν

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΟΛΙΤΗ

Μπορείτε νά παραγγείλετε τή σειρά
στά βιβλιοπωλεία ή στα γραφεία μας
Κέκροπος 2 - 105 58 Αθήνα
τηλ. 3239645 και 3228791

Συνδρομή έσωτερικού: 'Ετήσια (26 τεύχη) 2.000 δρχ. 'Εξάμηνη 1.000 δρχ.
Συνδρομή έξωτερικού: Εύρώπη έτήσια 2.800 δρχ., έξάμηνη 1.500 δρχ. Άλλες
χώρες, έτήσια 3.000 δρχ., έξάμηνη 1.700 δρχ.

ΤΡΑΠΕΖΕΣ - ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΔΡΧ. 5.000. Η ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ

'Ιδιοκτησία Σ. Δελέγκας και Σία Ο.Ε. • 'Εκδότης 'Αγγελος 'Ελεφάντης, Μάρκου Μουσσού
οδου 34, Αθήνα • Τυπογραφείο Χαϊδεμένος, Λεωφ. Βουλιαγμένης 429, τηλ. 9440997

Ο ΤΟΠΟΣ ΒΟΥΒΑΘΗΚΕ

Οταν η Νέα Δημοκρατία κινδυνολογεί, εμείς οι άριστεροί κλείνουμε τὰ μάτια μπροστά στους πραγματικούς κινδύνους. "Όταν η Νέα Δημοκρατία καταγγέλλει τό ασυμβίβαστο τῆς ψήφου τοῦ Ἄλευρᾶ, εμείς οι άριστεροί κάνουμε πώς δέν καταλαβαίνουμε.

"Όταν η Νέα Δημοκρατία καταγγέλλει τήν παραβίαση τῆς μυστικότητας τῆς ψηφοφορίας μέ τὰ ἔγχρωμα ψηφοδέλτια, εμείς οι άριστεροί θυμόμαστε τή βία καί τή νοθεία τοῦ '61.

"Όταν η Νέα Δημοκρατία καταγγέλλει τόν αἰφνιδιασμό τῆς ἀποπομπῆς τοῦ Καραμανλῆ ἀπό τήν προεδρία, εμείς οι άριστεροί θεωροῦμε τήν αἰφνιδιαστική ἐπιλογή τοῦ Σαρτζετάκη «ὀρθή ἐπιλογή».

"Όταν η Νέα Δημοκρατία καταγγέλλει ὅτι τό πολίτευμα τῆς προεδρευόμενης δημοκρατίας, μέ τήν ἐπιχειρούμενη ἀναθεώρηση τοῦ Συντάγματος, μετατρέπεται σέ κοινοβουλευτική δικτατορία τῆς πλειοψηφίας, εμείς οι άριστεροί μιλάμε γιά ἀναθεώρηση πρὸς «τή σωστή κατεύθυνση».

"Όταν η Νέα Δημοκρατία καταγγέλλει τήν ὑποβάθμιση τοῦ Κοινοβουλίου πού θεσμοθετεῖται μέ τήν ἀναθεώρηση, εμείς οι άριστεροί μιλάμε γιά τρίτο δρόμο πρὸς τό σοσιαλισμό.

"Όταν η Νέα Δημοκρατία ζητάει ἀμέσως ἐκλογές, εμείς οι άριστεροί, ἔχοντας στό μεταξύ καταπιεῖ ὅλες τίς ἀνθαιρεσίες καί τή γλώσσα μας, «παλεύουμε» γιά τήν ἀπλή ἀναλογική.

"Όταν η Νέα Δημοκρατία θεωρεῖ ἄκυρη τήν ἐκλογή τοῦ κ. Σαρτζετάκη, εμείς θυμόμαστε πόσο σπουδαῖος δικαστής ἦταν στήν ὑπόθεση Λαμπράκη. Γιατί ὅλα αὐτά;

Γιά νά μή μᾶς ποῦν ὅτι συμπλέουμε μέ τήν ἐπάρατο Δεξιά. Καί συμπλέουμε ἔτσι μέ τήν ἀυταρχικότητα καί τήν ἀντιδημοκρατικότητα τοῦ ΠΑΣΟΚ. Ἐπί ἀλήστου μνήμης ΕΑΔΕ συμπλέαμε ὄντως μέ τή δεξιά, τό λάθος μας τότε ἦταν δεξιό. Τώρα πᾶμε νά τό θεραπεύσουμε μέ ἓνα ἐξίσου ὀλέθριο, «ἰσοσθενές» πού θά ἔλεγε καί ὁ κ. Σαρτζετάκης, «ἀριστερό» λάθος. Τό αἰώνιο ζιγκ-ζάγκ τῆς Ἀριστερᾶς ὅταν δέν ἔχει αὐτόνομη στρατηγική. Καί ἐπειδή δέν ἔχει ἡ Ἀριστερά αὐτόνομη πολιτική, ἐνώ ὀρίζεται ὡς κίνημα τοῦ μέλλοντος, ὑποθηκεύει ἀκριβῶς αὐτό τό μέλλον ἢ ἔστω γίνεται ὁ ἠθικός καί πολιτικός τριτεγγνητής τῆς ὑποθήκευσῆς του. Ἄλλωστε χωρίς τήν τριτεγγνήση τῆς Ἀριστερᾶς κανένα ΠΑΣΟΚ δέν θά τολμοῦσε νά ἀνθαιρετεῖ μέ τέτοιο θράσος. Διότι ὑποθήκευση τοῦ μέλλοντος ἀποτελεῖ ἡ σκοπούμενη ἀναθεώρηση τοῦ Συντάγματος πού στό ὄνομα τῆς κατάργησης τῶν ὑπερεξουσιῶν τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας τόν μετατρέπει σέ ἀρχηγό τοῦ Πρωτοκόλλου, τόν δέ πρωθυπουργό, στό ὄνομα δῆθεν τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας, σέ μοναδικό καί ἀπόλυτο κέντρο ἐξουσίας. Διότι, ἂν τελικά περάσει σέ τούτη καί στήν ἐπόμενη Βουλή ἡ ἀναθεώρηση Παπανδρέου, οἱ Ἕλληνες, μέ βάση τή συνταγματική τάξη ἢ μᾶλλον τή συνταγματική ἀταξία, μόνο πρὸς τὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 1990 θά μπορέσουν νά ξαναμιλήσουν γιά τήν ἀναθεώρηση τοῦ Συντάγματος. Καί τήν ἱστορική εὐθύνη γι' αὐτήν τήν ταφόπλακα, αὐτό τό πάγωμα τῶν θεσμῶν στό συντηρητικό τους κέλυφος, τήν ἔχουν τό ΠΑΣΟΚ, τό ΚΚΕ, ὁ Μαῦρος, ὁ Γλέζος, ὁ Παναγούλης, ὁ Πέτσος, ὁ Νάσης καί οἱ ἄλλες δημοκρατικές δυνάμεις πού σνηγόρησαν γιά τήν ἀλλαγῆ. Καί τό ΚΚΕ ἐσωτερικοῦ. Γι' αὐτήν τήν ἱστορική εὐθύνη ποιός θά μιλήσει;

Αν δέν ὑπῆρχαν κάποιες φωνές πού μέ παρηγοία μίλησαν στόν τύπο, ἂν δέν ὑπῆρχαν χιλιάδες άριστεροί τῆς ἀνανέωσης πού πραγματικά ἀνησυχοῦν καί ἀγανακτοῦν, θά νόμιζε κανεῖς ὅτι ὁ τόπος βουβάθηκε.

Τετελεσμένα γεγονότα

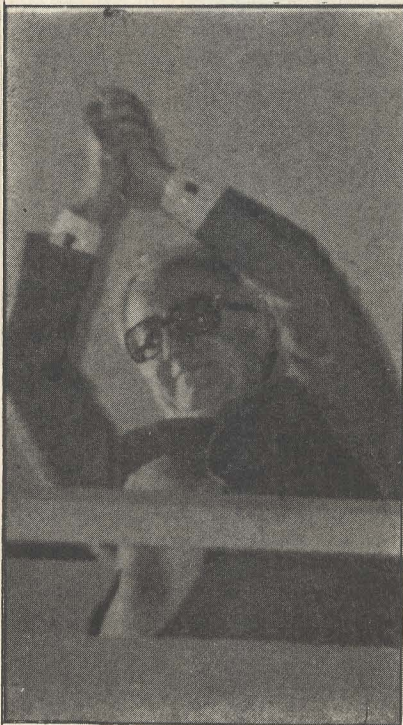
Νά αναφέρεται κανείς σέ γεγονότα πού συνέβησαν στην άρχή του τελευταίου δεκαπενθημέρου μοιάζει πιά ξεπερασμένο. Μέσα σέ δύο βδομάδες συνέβησαν τόσα πολλά καί πυκνά, ώστε νά έχει αλλάξει άρδην ή πολιτική άτμόσφαιρα. Υπάρχει ώστόσο μιά λογική, ή λογική τών τετελεσμένων γεγονότων καί τό ΠΑΣΟΚ κινήθηκε συνεπέστατα σ' αὐτή τή γραμμή.

«Αὐτή ή όριακή περίπτωση τής ανάδειξης τοῦ κ. Σαρτζετάκη ως Προέδρου μέ τήν ψήφο τοῦ κ. Ἀλευρά άνοίγει τόν δρόμο σέ εξέλιξεις πού δέν είναι δυνατό νά προβλεφθοῦν...

Ἔτσι τό μόνο πού μπορεῖ νά πεί κανείς ἀπό τώρα είναι ότι τό ΠΑΣΟΚ θά κάνει ό,τι μπορεῖ γιά νά αποφύγει τήν όριακή μέν αλλά πολύ πιθανή αὐτή περίπτωση. Ἄν πάντως δεῖ ότι δέν καταφέρνει νά συγκεντρώσει πάνω ἀπό 180 βουλευτές, τότε δύο λύσεις υπάρχουν: εἴτε θά παραιτηθεῖ τής ψήφου του ό κ. Ἀλευράς, όποτε θά πάμε γιά εκλογές, στίς όποιες τό ΠΑΣΟΚ παίζοντάς τα όλα γιά όλα θά ζητήσει τήν ψήφο μας γιά ανάδειξη Προέδρου ώστε νά υπάρξει όμαλότητα, εἴτε θά θελήσει, ἔστω μέ άμφισβητούμενο Πρόεδρο, νά δώσει τήν ψευδαίσθηση τής όμαλότητας, αφήνοντας στή Νέα Δημοκρατία τό βάρος νά άποδείξει τό αντίθετο, μέ κίνδυνο δηλαδή νά καταστει αὐτή πιά υπεύθυνη στή συνείδηση τοῦ κόσμου γιά τήν άνωμαλία».

Αὐτά γράφαμε στό περασμένο τεῦχος ἀπό αὐτή τή στήλη, ἐνώ σέ διπλανή ζητούσαμε άμεσες εκλογές, ώστε τά ζητήματα πού ἔχουν προκύψει νά τά υπερβεί ή λαϊκή ἔντιμηγορία.

Τό ΠΑΣΟΚ όμως προτίμησε τή δεύτερη λύση. Ἀποφάσισε μόνο του διά τών βουλευτῶν του ότι ό κ. Ἀλευράς μπορεῖ νά ψηφίσει. Ἐβγάλε ἔτσι άμφισβητούμενο Πρόεδρο τής Δημοκρατίας. Τόν όρκισε. Καί ὅπως μετά τό άπριλιανό πραξικόπημα τά μέσα ενημέρωσης μας βομβάρδιζαν μέ συγχαρητήρια τηλεγραφήματα αρχηγῶν ξένων κρατῶν (πού φυσικά σπεύδουν πάντα νά συγχαροῦν ὅποιον όρκίσει

ό Ἀρχιεπίσκοπος, γιατί αὐτός, ἄσχετα ἄν ἀναδείχθηκε δημοκρατικά ή πραξικοπηματικά, είναι ή νέα εξουσία) καί ντόπιων ὀργανώσεων ἔτσι καί σήμερα ή τηλεόραση μᾶς πληροφόρησε πολλάκις γιά τήν ἀναγνώριση τής όποιος ἔτυχε τόσο ἔδω ὅσο καί στό ἔξωτερικό ό κ. Σαρτζετάκης. Καί ἀφοῦ ἐξέλεξε άμφισβητούμενο Πρόεδρο ό κ. Παπανδρέου εἶπε στόν κ. Μητσοτάκη: τώρα, ἄν τολμάς, άμφισβήτησε τον. Καί ὅταν ό κ. Μητσοτάκης δήλωσε ότι δέν ἀναγνωρίζει τόν νέο Πρόεδρο, ό κ. Παπανδρέου ἔβγαζε τό ὄπλο τής όμαλότητας πού κατασκευάζεται ἔστω καί μέ τετελεσμένα γεγονότα: «Ὡς ομάδα άναρχικῶν αντιδρά ή Νέα Δημοκρατία».

Καί γιά νά υπογραμμίσει πώς ό,τι ἔγινε ἔγινε, δήλωσε στή Βουλή: «Ἡ ἔπομένη Βουλή δέν ἐκλέγει Πρόεδρο τής Δημοκρατίας. Μήν τό ξεχνάτε αὐτό».

Τιτανομαχία

Τό ΠΑΣΟΚ ὀδηγήθηκε σέ όλα αὐτά ἀπό τήν ἡμέρα πού ἀποφάσισε νά μήν υποστηρίξει τήν υποψηφιότητα Καραμανλή μέ τόν τρόπο πού τό ἀποφάσισε. Θά μπορούσε λ.χ. τό ΠΑΣΟΚ νά μήν πάρει θέση στό θέμα τής εκλογής νέου Προέδρου αφήνοντας τούς βουλευτές του νά ψηφίσουν κατά συνείδηση. Θά μπορούσε νά ξεκινήσει διαβουλεύσεις μεταξύ τών κομμάτων γιά τήν ἀνεύρεση κοινού ὑποψηφίου, ἄσχετα ἄν αὐτές στό τέλος ἀποτύγχαναν. Θά μπορούσε νά εἶχε κάνει ἀπό πρίν γνωστή τή θέση του (ἄν ἦταν θέση του), ή τήν ἀδυναμία του (ἄν ὑπῆρχε τέτοια ἀδυναμία), ή τέλος πάντων τό γούστο του, ή τό συμφέρον του, νά μήν ψηφίσει Καραμανλή.

Ὡστόσο γιά τό ΠΑΣΟΚ τό μόνο ἔαρχης δεδομένο ἦταν ότι θά ψηφίσει συντεταγμένα καί αὐτοδύναμα. Αὐτή ἦταν καί ή μόνη αρχή του. Τό τί θά ψηφίσει ἦταν θέμα τακτικής. Καί γι' αὐτήν ἀποφασίζει ό ἄρχηγός.

Ὁ ἄρχηγός λοιπόν ἀποφάσισε τήν τελευταία ὥρα ότι τό ΠΑΣΟΚ πρέπει νά δώσει ἕνα σόου στόν ἑλληνικό λαό, ή τουλάχιστον στόν κόσμο του, τό σόου τής εκδίκησης καί τοῦ γκρεμίσματος τών ειδώλων. Αὐτό θά ἔδινε ἀνείπωτη χαρά στους ἄκαπνους δημοκράτες τής κρεβατοκάμαράς τους (ψηφίζεις μιά φορά στά τέσσερα χρόνια καί στό μεταξύ διάστημα ό Ἀντρέας εκδικεῖται γιά πάρτη σου ὅσα — πρόσωπα, ὄχι πράγματα, γιατί οἱ Ἑλληνες μέσω προσώπων ἀντιλαμβάνονται τά πολιτικά πράγματα— μίσησες κρυφά τά τελευταία χρόνια). Θά ἐνίσχυε ἔπισης τό κύρος τοῦ κ. Παπανδρέου ως μόνου ἀπομένοντος ειδώλου.

Ἀφοῦ αὐτό ἦταν τό παιγνίδι (κι ὄχι ή εκλογή Προέδρου τής Δημοκρατίας), ή ἐπιχείρηση ἦταν τόσο σοβαρή ώστε νά μήν ἐπιτρέπεται ή ἀποτυχία της. Πάση θυσία. Γιατί ἄν αὐτή ή συμβολική μονομαχία Παπανδρέου—Καραμανλή δέν ἔφτανε στό τέλος της (στήν εκλογή δηλαδή τοῦ κ. Σαρτζετάκη ως Προέδρου τής Δημοκρατίας) τότε τό γκρέμισμα δέν θά εἶχε ὀλοκληρωθεῖ, ό κ. Παπανδρέου θά εἶχε ἄ-

ποτύχει, ο κ. Καραμανλής θά είχε νικήσει. Οί εκλογές θά γίνονταν όχι μέ πρωτοβουλία του ΠΑΣΟΚ, αλλά μετά τήν άποτυχία του ΠΑΣΟΚ νά ολοκληρώσει τή μεταβολή στήν κορυφή τής ήγεσίας. Καί σ' αὐτές τίς εκλογές ο Κ. Καραμανλής θά ήταν παρών, άν όχι ως φυσικό πρόσωπο τουλάχιστον ως όνομα.

Από τή στιγμή πού τό ΠΑΣΟΚ επέλεξε αὐτό τό δρόμο, από τή στιγμή πού δέν θέλησε νά εκλέξει Πρόεδρο τής Δημοκρατίας αλλά μέ πρόσχημα τήν εκλογή Προέδρου νά δώσει μιά μάχη στό μόνο επίπεδο όπου δέν χρειαζόταν (ή μάλλον δέν επιδεχόταν) μάχη, ή εκστρατεία έπρεπε νά οργανωθεί καλά καί ή μάχη νά κερδηθεί.

Η εκστρατεία τῶν τριῶν γύρων

Μετά τήν δοκιμαστική άψιμαχία του πρώτου γύρου φάνηκε ότι υπάρχουν δύο καραμανλικοί ή προσωπικά δυσαρεστημένοι ή πολιτικά δυσαρεστημένοι βουλευτές. Πάντως όχι πουλημένοι. Γιατί σόν τοίς άλλοις άν ή Νέα Δημοκρατία ήθελε νά αγοράσει ψήφους (όπως πολύ τεκμηριωμένα κατηγοροῦσαν ΤΑ ΝΕΑ, άναφέροντα μάλιστα ότι τήν τελευταία ώρα πρίν τόν άγώνα ή τιμή τής ψήφου άνέβηκε στίς 100.000.000 δρχ.) θά τούς αγοράζε στήν τελευταία ψηφοφορία, ώστε νά μήν προλάβει ο αντίπαλος νά αντιδράσει.

Αλλωστε ή αντίδραση του ΠΑΣΟΚ, ή προσπάθειά του νά τρομοκρατήσει, νά εκβιάσει έστω τήν ψήφο τῶν βουλευτῶν του, δείχνει πώς καί τό ίδιο τό κόμμα πίστευε ότι ή «διαρροή» όφειλόταν σέ κάποιου είδους δυσάρεσκεια ή πολιτική διαφωνία.

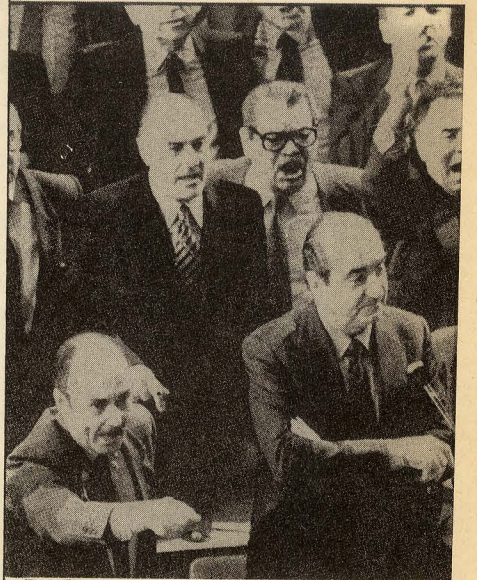
Θά πρέπει κανείς νά κατανοήσει τήν περίεργη θέση τῶν δύο διαφωνούντων, πού διαφέρει από εκείνη τῶν κ. Μπουλούκου, Χονδροκούκη ή Παναγούλη. Οί τελευταίοι είχαν προλάβει καί είχαν δηλώσει τή διαφωνία τους μέ τό ΠΑΣΟΚ. Κανείς δέν θά τούς κατηγορούσε ως προδότες κατά τήν ψηφοφορία. Οί δύο λιποτά-

κτες κατά τήν ψηφοφορία ήταν λιποτάκτες έν ώρα μάχης. Ακόμα καί άν αὐτή ή λιποταξία προέκυπτε λόγω πολιτικής διαφωνίας, δέν μπορούσαν νά πείσουν κανέναν γι' αὐτό. Η διαφωνία έπρεπε νά είχε εκφραστεί νωρίτερα καί όχι τήν ώρα τής μάχης. Τό πολιτικό μέλλον αὐτῶν τῶν δύο, άπαξ καί εκδηλώνονταν, θά είχε λήξει. Γιατί ούτε ή Νέα Δημοκρατία θά μπορούσε νά δεχθεί στίς τάξεις της δύο λιποτάκτες έν καιρῶ πολέμου. Οί προδότες χρησιμοποιούνται από τόν αντίπαλο, κανείς όμως δέν τούς τιμᾷ.

Γνωρίζοντας τήν αδυναμία τῶν δύο νά εκδηλώσουν δημόσια τήν πολιτική τους άποψη, τό ΠΑΣΟΚ όργάνωσε τήν εκστρατεία κατάρτησης τής μυστικότητας τής ψηφοφορίας. Οί λεπτομέρειες είναι γνωστές. Οί βουλευτές κάθονται άνά εκλογικές περιφέρειες (ως γνωστόν οί βουλευτές τής ίδιας περιφέρειας είναι αντίπαλοι καί έχουν κάθε συμφέρον νά καταγγείλουν τόν ανταγωνιστή τους), ο καθένας επιτηρεῖ τόν διπλανό του. Τά ψηφοδέλτια είναι διαφορετικού χρώματος καί ο κάθε βουλευτής υποχρεούται νά αφήσει τό λευκό ψηφοδέλτιο έμφανῶς πάνω στό έδρανό του (άλλιῶς καθίσταται ύποπτος). Σ' αὐτή τήν περίπτωση ο πλαινός είναι σίγουρος ότι στό φάκελο μπήκε τό μπλέ ψηφοδέλτιο του κ. Σαρτζετάκη. Μιά πιά στενή επιτήρηση («μάν του μάν» τήν άποκάλεσε εὔστοχα ή *Μεσημβρινή*) επιτρέπει πάντως στόν πλαινό νά παρακολουθήσει κάθε περίσσεια κινήσεων του γείτονος πού θά ξεφευγε από τήν άπλή διαδικασία του διπλώματος του μπλέ ψηφοδέλτιου καί τής τοποθέτησής του τόν φάκελο, κάθε περίσσεια κινήσεων δηλαδή πού αναγκαστικά γίνεται από έναν βουλευτή όταν θέλει νά καταστήσει τό μπλέ ψηφοδέλτιό του άκυρο.

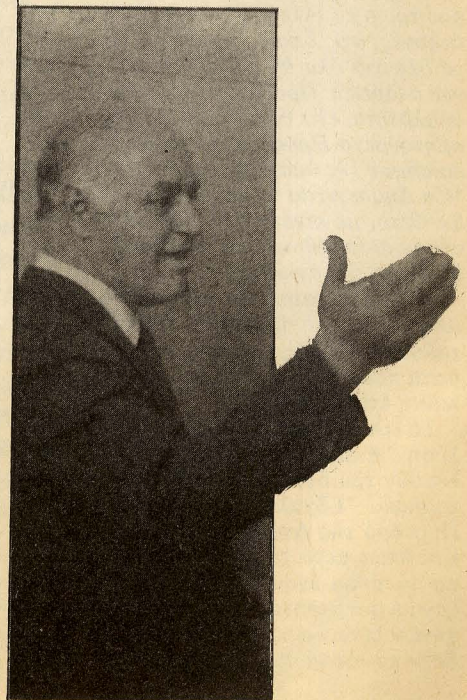
Η εκστρατεία πέτυχε καί τό αποτέλεσμα τής δεύτερης ψηφοφορίας χαιρέτιστηκε πανηγυρικά από τό ΠΑΣΟΚ. Οί διαφωνούντες δέν είχαν κανένα λόγο νά διακινδυνεύσουν στόν δεύτερο γύρο, φύλαξαν δυνάμεις γιά τόν τρίτο γύρο, τόν καλό. Τό ΠΑΣΟΚ βέβαια πίστεψε ότι, έστω καί διά τής βίας, είχε πείσει όριστικά τούς διαφωνούντες· όμως δέν ήταν έτσι.

Χαρακτηριστικό τής άνησυχίας είναι ότι τά άστυνομικά μέτρα συνεχίστηκαν καί στήν τρίτη ψηφοφορία, ώστε νά αποδώσουν καί πάλι καρπούς, καί ότι παρ' όλα τά μέτρα έπιστρατεύθηκε τελικά καί ο κ. Αλευράς, γιά κάθε ένδεχόμενο. Αλλ' οί δύο διαφωνούντες (δέν μπορεί κανείς νά αποκλείσει τίποτα, πάντως

εμείς πιστεύουμε ότι είναι οί ίδιοι τής πρώτης ψηφοφορίας) βρήκαν τόν τρόπο νά εκδηλωθουν, περιορίζοντας τίς κινήσεις πού χρειάζονται γιά τήν άκύρωση ενός ψηφοδέλιου στό έλάχιστο.

Πιστεύουμε ότι άν κάτι δέν πήγε καλά στήν επιχείρηση-άστυνόμευση πού όργάνωσε ο κ. Κουτσόγιωργας, αὐτό όφείλεται στό ότι δέν έλαβε ύπόψη του τή στοιχειώδη ευγένεια ενός ανθρώπου πρὸς τόν διπλανό του (άκόμα κι όταν οί δύο τους αισθάνονται αντίπαλοι), τό γεγονός δηλαδή ότι άκόμη καί έν ώρα ύπρεσίας, κατά τήν εκτέλεση του καθήκοντος, ο κάθε βουλευτής δέν μπορεί νά επιτηρήσει άνοιχτά τόν πλαινό του. Δέν ήμασταν

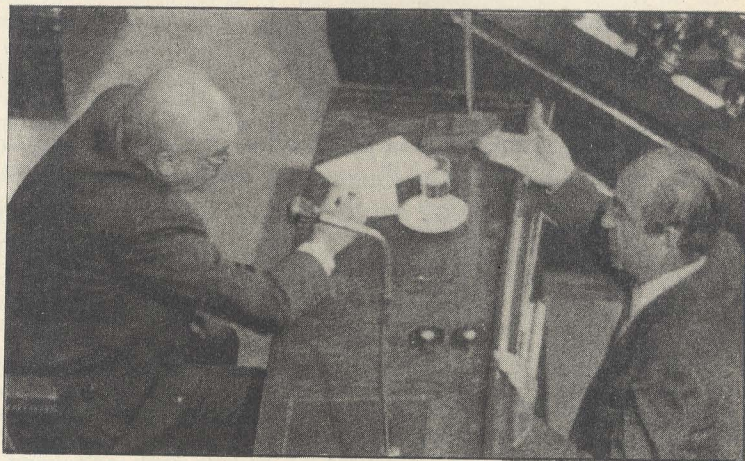
ΠΕΡΙΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

στά θεωρεία της Βουλής, αλλά φανταζόμαστε ότι όλοι βέβαιοι οι βουλευτές θά έκαναν τίς κινήσεις πού έπρεπε νά κάνουν όσον αφορά τόν έαυτό τους, λίγοι όμως θά έριξαν άνοιχτά ματιές, στόν πλαινό τους, κι αυτό γιά νά μήν τόν προσβάλουν.

Τό σύστημα του κ. Κουτσόγιωργα άγνόησε λοιπόν στοιχειώδεις κανόνες ανθρώπινης συμπεριφοράς, ή μάλλον προσέκρουσε σ' αυτούς. Οί υπεύθυνοι του ΠΑΣΟΚ ήταν όμως τόσο σίγουροι γιά τήν ολοκληρωτική έπιτυχία του συστήματός τους ώστε δέν περίμεναν καν τήν επίσημη ψηφοφορία. Τριγύρισαν τά έδρανα, πήραν επίσημες αναφορές από τούς υπεύθυνους γιά τόν αριθμό των λευκών ψηφοδελτίων πού είχαν τοποθετηθεί έμφανώς πάνω σ' αυτά, και άφου ούδεις ανέφερε κάποια ύποπτη κίνηση πλαινού του πού θά μπορούσε νά σημαίνει άκύρωση του ψηφοδελτίου μετέφρασαν τά λευκά πού μέτρησαν στά έδρανα σέ Σαρτζετάκηδες πού θά πρέπει νά βρίσκονται στήν κάλπη: Τρία τέταρτα πριν τό τέλος της καταμέτρησης είχαν υπολογίσει τό αποτέλεσμα και τό διεμήνυσαν «επίσημα» στόν κόσμο πού περίμενε απέξω, ό όποιος άρχισε νά αποχωρεί ένθουσιωδώς, μεταφέροντας τό μήνυμα περί 182 ψήφων σέ ό-λες τίς γωνιές της Αθήνας.

Διλήμματα της Νέας Δημοκρατίας (και όχι μόνον αυτης)

Οί 180 ψήφοι μέ τίς όποιες εξέλεγε ό κ. Σαρτζετάκης έφεραν σέ δύσκολη θέση και τά δύο μεγάλα κόμματα. Τό ΠΑΣΟΚ, εκεί πού είχε φτάσει, δέν είχε άλλο δρόμο από τό νά όρκίσει τόν νέο Πρόεδρο. Αυτό όμως δέν σημαίνει ότι δέν διατρέχει τόν κίνδυνο π.χ. αύριο νά δει τό νομοσχέδιό του γιά τά δάση πού μετατρέπονται σέ βοσκοτόπους νά προσβάλλεται στά δικαστήρια, π.χ. από κάποιον οικολόγο, ως τυπικά άκυρο λόγω της ύπογραφής του άμφισβητούμενου Προέδρου.

Πρόεδρο (Πρόεδρος των μισών Έλλήνων). Και γιατί ή καρδιά της παράταξης του πάλλεται σ' αυτό τό μήκος κύματος, αλλά κυρίως γιατί όποιαδήποτε άλλη διατύπωση θά θεωρούνταν ως ξεπούλημα του Καραμανλή, ως προσπάθεια του κ. Μητσοτάκη νά βγάλει, άναγνωρίζοντας τόν κ. Σαρτζετάκη, τόν Κ. Καραμανλή από τό παιχνίδι, πράγμα πού πολύ εύκολα θά έρμηνευόταν από τόν κόσμο ως άπόρροια του προσωπικού συμφέροντος πού θά είχε ό κ. Μητσοτάκης από τόν πολιτικό θάνατο του Κ. Καραμανλή.

Αλλά και ή Νέα Δημοκρατία —και προσωπικά ό κ. Μητσοτάκης— βρίσκεται σέ πολύ δύσκολη θέση. Έφόσον δήλωνε —όπως και δήλωσε— ότι δέν άναγνωρίζει τόν Πρόεδρο, τότε πέραν του ότι τυπικά έθετε τόν εαυτό της εκτός πολιτεύματος (άν ή Ν.Δ. έννοούσεαυστηρά και μέχρι τελευταίας συνέπειας τή μη άναγνώριση του Προέδρου, τότε δέν θά έπρεπε νά πάρει μέρος ούτε στις βουλευτικές εκλογές τίς όποιες προκηρύσσει ό Πρόεδρος της Δημοκρατίας), δέν έχει, ακόμα και άν κερδίσει τίς εκλογές, παρά μόνον πολιτικούς τρόπους ώστε νά έξαναγκάσει τόν Πρόεδρο σέ παραίτηση. Μιά τέτοια όμως κρίση στις σχέσεις Προέδρου — κυβέρνησης καθιστά τή Ν.Δ. παράγοντα άνωμαλίας και αυτό θά τό εκμεταλλευτεί μέ κάθε τρόπο τό ΠΑΣΟΚ.

Βέβαια ό κ. Μητσοτάκης θά μπορούσε νά βρει μίαν έντεχνη διατύπωση, νά μήν πει λ.χ. «άμφισβητούμε τόν Πρόεδρο της Δημοκρατίας», αλλά «είστε υπεύθυνοι γιά τήν εκλογή ενός άμφισβητούμενου Προέδρου». Η διαφορά δέν είναι μεγάλη και μέ μία διατύπωση σάν τή δεύτερη ό κ. Μητσοτάκης δέν θά είχε νά άντιμετωπίσει τήν κριτική του κ. Π. Κανελλόπουλου ή του κ. Βενιζέλου, οί όποιοι θεωρούν τραγικό λάθος της Νέας Δημοκρατίας

ότι δέν άναγνωρίζει τά τετελεσμένα γεγονότα, γιατί έτσι οδηγείται ή χώρα στό διχασμό. Από τήν άλλη πλευρά, ό κ. Μητσοτάκης δέν θά μπορούσε νά μήν κηρύξει άνένδοτο, νά μή δηλώσει ευθέως ότι ή παράταξη του δέν άναγνωρίζει τόν νέο

Ο κ. Μητσοτάκης επιμένει λοιπόν στήν άνένδοτη στάση του, άναγνωρίζει ότι υπάρχει κρίση, καθιστά υπεύθυνο τό ΠΑΣΟΚ γι' αυτήν και ζητάει (πολύ σωστά) άμεσες εκλογές πού θά λύσουν τό πρόβλημα. Τό ΠΑΣΟΚ δέν φαίνεται νά διαφωνεί μέ τήν προοπτική των πρόωρων εκλογών. Υπάρχει βέβαια μιά διαφορά: ή μέν Ν.Δ. ζητάει εκλογές γιά τήν 5η Μαΐου (τήν ήμερομηνία δηλαδή πού θά διεξάγονταν εκλογές έφόσον δέν είχε εκλεγεί Πρόεδρος), τό δέ ΠΑΣΟΚ μιλάει γιά τίς άρχές Ιουνίου. Η διαφορά στό συμβολικό επίπεδο είναι έμφανής.

Παρ' όλα αυτά ή κυβέρνηση κρατάει και κάποιες επιφυλάξεις. Ίσως αυτές νά έχουν σχέση μέ τήν πληροφορία ότι ακόμα δέν έχουν προλάβει νά ολοκληρωθούν οί πρώτες δημοσκοπήσεις πού παραγγέλνουν τά κόμματα και πού άφορούν τήν περίοδο μετά τή 10η Μαρτίου. Γιατί όπως έχουμε πει και παλιότερα αυτές και κυρίως οί τάσεις του εκλογικού σήματος πού διαφαίνονται από αυτές είναι τελικά πού θά πείσουν τήν κυβέρνηση νά επισπεύσει ή νά αναβάλει τίς εκλογές.

Ευχόμαστε πάντως οί βουλευτικές εκλογές νά γίνουν τό συντομότερο δυνατόν. Γιατί ύπ' αυτές τίς συνθήκες, από τούς τίτλους της Αύριανής («Κινδυνεύει ή ζωή του προδότη») μέχρι τήν υπόθεση δωροδοκίας του βουλευτή Παππά (είτε στημένη είναι είτε πραγματική) κάθε μέρα πού περνάει έχει φτάσει νά είναι και ένα πλήγμα στή δημοκρατία.

Ο δεκαπενθήμερος

Γιουρούσι στό έποικοδόμημα

Ἡ ύπαρξη τοῦ ΠΑΣΟΚ εἶναι συνώνυμη μέ τό βρυκολάκισμα ἑνός ψευδώνυμου διχασμοῦ πού διαπερνᾷ τήν κοινωνία μπλοκάροντας κάθε κίνησή της καί καθιστώντας την ἀνίκανη ὄχι νά ἐπιλύσει ἀλλά ἔστω νά ἀντιμετωπίσει τά πραγματικά της προβλήματα

«Στό θέμα ἐκλογῆς Προέδρου τό Σύνταγμα προβλέπει ὅτι μόνο τά ἀναγνωρισμένα κόμματα μπορεῖ νά προτείνουν Πρόεδρο. Καί αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ κοιματική ἀποψη ἐπικυριαρχεῖ τῆς προσωπικῆς. Διότι ἂν ὁ νομοθέτης ἤθελε νά δώσει αὐτό τό δικαίωμα σέ βουλευτές θά τό ἔλεγε ρητά. Καί πιστεύω ὅτι εἶναι συνεπές πρός τό Σύνταγμα, ἐφόσον ἀσχολούμαστε μέ τίς ἐξουσίες τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, θά πρέπει νά τό προτείνουμε καί νά προσθέσουμε ὅτι ἡ ψηφοφορία στήν ἐκλογή Προέδρου θά εἶναι ἀνοιχτή». Ὅσο γιά κάποιον βουλευτή πού θά διαφωνοῦσε ὄχι μέ τό κόμμα του στό θέμα ἐκλογῆς Προέδρου ὁ κ. Παπανδρέου προσέθεσε: «Στό δικό μας κόμμα θά εἶχε διαγραφῆ αὐθήμερόν».

Καί βέβαια αὐτό τό τελευταῖο ἀποτελεῖ δικαίωμα ἀναφαίρετο τοῦ κ. Παπανδρέου. Μπορεῖ νά διαγράψει ἀπό τό κόμμα του ὅποιον θέλει καί γιά ὅποιους λόγους θέλει. Ἐμεῖς οἱ ὑπόλοιποι θά τόν κρίνουμε. Τό νά «ἐρμηνεύει» ὁμως ὁ πρωθυπουργός τῆς χώρας τό Σύνταγμα τραυματίζοντάς το, αὐτό δέν εἶναι δικαίωμά του.

Δέν ἔχουν λοιπόν δικαίωμα προσωπικῆς ἀποψης οἱ βουλευτές. «Διότι ἂν ὁ νομοθέτης ἤθελε νά δώσει αὐτό τό δικαίωμα σέ βουλευτές θά τό ἔλεγε ρητά». Καί παραβλέποντας τό γεγονός ὅτι ὁ νομοθέτης δίνει αὐτό τό «δικαίωμα» στούς βουλευτές καθῶς προβλέπει ἀκριβῶς γι' αὐτόν τόν λόγο μυστική ψηφοφορία, ὁ κ. Παπανδρέου ὀλοκληρώνει τόν ἀτράνταχτο συλλογισμό: «Θά πρέπει νά προσθέσουμε ὅτι ἡ ψηφοφορία στήν ἐκλογή Προέδρου θά εἶναι ἀνοιχτή». Ὅπερ ἔδει δεῖξαι.

Τό Σύνταγμα εἶναι ἕνας ζωντανός, κατά τό δυνατόν ὀλοκληρωμένος ὄργανισμός πού διέπεται ἀπό κάποια φιλοσοφία, καί συνοχῆ τέτοια, ὥστε ἂν τραυματιστῆ σέ ἕνα κείριο σημείο, νά καταντάει κουρελόχαρτο. Ὅσον ἀφορᾷ εἰδικά τόν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας, ὁ ρόλος του, σύμφωνα πάντα μέ τό Σύνταγμα, εἶναι ρόλος ρυθμιστικός, μεσολαβητικός ἀνάμεσα στήν ἐκτελεστική ἐξουσία (τήν κυβέρνηση) καί τή λαϊκή κυριαρχία. Ὅλες οἱ

«ἐξουσίες» τοῦ Προέδρου συνίστανται τελικά στή ρύθμιση τῶν δυσαρμονιῶν ἀνάμεσα στήν κυβέρνηση καί τό λαό. Καί ἐπειδή δέν μπορεῖ νά ἀποφασίσει μόνος του γιά ὀτιδήποτε καί ἀντίθετα ἡ μόνη του ἀρμοδιότητα εἶναι νά καταφεύγει εἴτε στή κρίση τῆς Βουλῆς (στίς ἠλιότερες περιπτώσεις) εἴτε στή λαϊκή ἐτυμηγορία (στίς βαρύτερες), εἶναι φανερό ὅτι ὁ Πρόεδρος εἶναι τό ἔσχατο χανάκι τῆς Δημοκρατίας, ὁ ἄνθρωπος δηλαδή πού σέ περίπτωση πού ὑπάρχει κάποιο χάσμα ἀνάμεσα στήν ἐκτελεστική ἐξουσία (τή «λαοπρόβλητη κυβέρνηση» πού λέει καί τό ΠΑΣΟΚ) καί τό λαό, σέ περίπτωση πολὺ περισσότερο πού ἡ ἐκτελεστική ἐξουσία ἀυτονομηθεῖ ἀπό τή λαϊκή βούληση (γιατί οἱ κυβερνήσεις δέν ἐνεργοῦν πάντοτε στή βάση προϋπογεγραμμένων «συμβόλαιων μέ τό λαό»), θά γεφυρώσει τό χάσμα, θά ἐπαναποκαταστήσει δηλαδή τή λαϊκή κυριαρχία δίνοντας τόν λόγο στό λαό γιά νά ἀποφασίσει.

Ἄλλο δικαίωμα ἐκτός ἀπό τό νά δίνει σέ ἔκτακτες περιστάσεις στό λαό τό δικαίωμα νά ἀποφασίσει, δέν ἔχει ὁ Πρόεδρος. Δέν ἔχει δηλαδή πραγματική ἐξουσία, πολὺ δέ περισσότερο ὑπερεξουσίες. Εἶναι ὁ ἀπαραίτητος κόμβος ὁ ὀποῖος ξεκινώντας ἀπό τή λαϊκή κυριαρχία καί καταλήγοντας στήν κυβερνητική πλειοψηφία ἐπανασυνδέει τήν τελευταία μέ τή λαϊκή κυριαρχία (καί τό Σύνταγμα) ὥστε κατ' αὐτόν τόν τρόπο νά κλείνει ὁ κύκλος τῆς δημοκρατίας μέσω τῆς ἀποκατάστασης τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας.

Εἶναι φανερό ὅτι γιά νά παίξει αὐτόν τόν κομβικό ρόλο ἀνάμεσα στό λαό, τό Σύνταγμα καί τήν ἐκτελεστική ἐξουσία σέ περίπτωση πού ἡ λειτουργία τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς δημοκρατίας ἐμφανίσει ἐκείνες τίς ἀτέλειες πού δυνάμει ἐμπεριέχει, τό πρόσωπο τοῦ Προέδρου πρέπει νά εἶναι κατά τό δυνατόν ὑπερκομματικό. Ὑπερκομματικό ὄχι μέ τήν ἔννοια ὅτι θά πρέπει νά εἶναι ἕξνο πρὸς τήν πολιτική, ἐκτός πολιτικῆς, ἀλλά μέ τήν ἔννοια ὅτι

θά εἶναι πρόσωπο κοινῆς ἀποδοχῆς ἀνάμεσα σέ περισσότερα κόμματα. Γι' αὐτόν ἀκριβῶς τό λόγο τό Σύνταγμα προβλέπει ὅτι εἶναι τά κόμματα πού προτείνουν τόν ὑποψήφιο Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας. Προβλέπει ταυτόχρονα γιά τίς δύο πρώτες ψηφοφορίες ἀυξημένη πλειοψηφία τῶν δύο τρίτων, πράγμα πού σημαίνει ὅτι, σύμφωνα μέ το πνεῦμα τοῦ Συντάγματος, θά πρέπει νά καταβληθεῖ ἀπό τά κόμματα προσπάθεια γιά διακομματική συμφωνία, γιά πρόσωπο δηλαδή κοινῆς ἀποδοχῆς. Ὅχι βέβαια γιά νά ἄρουν τά κόμματα τίς μεταξύ τους πολιτικές διαφορές, ἐκείνες πού ἀφοροῦν τήν κυβερνητική πολιτική, ἀλλά γιά νά βροῦν ἐκεῖνο τό πρόσωπο πού θά συμβολίζει τήν πολιτειακή ἐνότητα στό πλαίσιο τῆς ὀποίας καί σύμφωνα μέ τούς κανόνες τῆς ὀποίας θά ἐξελισσεταί ἡ πολιτική πάλη.

Τό πρόσωπο αὐτό, παρότι προτείνεται ἀπό τά κόμματα ψηφίζεται κατά συνείδηση ἀπό τούς βουλευτές —αὐτή τουλάχιστον τήν ἔννοια ἔχει ἡ μυστική ψηφοφορία. Ψηφίζεται δηλαδή ὄχι μόνον ἀνευθεῖα ἀπό τό λαό ἀλλά ἀπό τούς 300 ἐκπροσώπους του καί μάλιστα ἀπό τόν καθένα ξεχωριστά. Ἡ διαδικασία αὐτή καθιστᾷ τόν πρόεδρο ἀντιπροσωπευτικότερο: ἡ μυστική ψήφος τριακοσίων βουλευτῶν θεωρεῖται ὅτι ἀπηρεῖ τή λαϊκή διάθεση, ὅτι παντρεύει κατά κάποιο τρόπο τήν (ἀπαραίτητη) διακομματική συναλλαγή (γιατί ὁ Πρόεδρος πρέπει νά εἶναι τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν κομμάτων) πού προηγείται τῆς ὑποψηφιότητάς του μέ τήν προσωπική ἀποδοχή τοῦ καθενός ἀπό τούς τριακόσιους ἐκπροσώπους τοῦ λαοῦ (γιατί ὁ Πρόεδρος πρέπει νά χαίρει μιάς εὐρύτερης ἐμπιστοσύνης, μέ τήν ἔννοια ὄχι τῆς κομματικῆς ἀλλά τῆς πολιτειακῆς ἐμπιστοσύνης, ἀπό τό λαό). Ἡ διαδικασία αὐτή συμβολίζει καί ἀποκαθιστᾷ ταυτόχρονα τόν κομβικό ἀνάμεσα στά κόμματα, τήν ἐκτελεστική ἐξουσία καί τό λαό ρόλο τοῦ Προέδρου, καθῶς ἡ ὑποβολή τῆς ὑποψηφιότητάς του τόν καθιστᾷ

διακομματικό ενώ η μυστική ψηφοφορία υπερκομματικό.

Στό σημείο αυτό, και αν αυτό είναι το πνεύμα του Συντάγματος, θα πρέπει να επισημανθούν και κάποια ελαττώματα: Το Σύνταγμα πολύ εύκολα μειώνει την ευρεία πλειοψηφία των δύο τρίτων σε τρία πέμπτα και επίσης εύκολα επιτρέπει ύστερα από αυτό την ανάδειξη μονοκομματικού Προέδρου με άπλή ή ακόμα και σχετική πλειοψηφία. Θεωρώντας απαραίτητο να υπάρχει Πρόεδρος, το Σύνταγμα προβλέπει ένα δρόμο για την ανάδειξη μονοκομματικού Προέδρου, ένα δρόμο δηλαδή για να παρακαμφθεί το ουσιαστικό περιεχόμενο του θεσμού του Προέδρου της Δημοκρατίας προς χάριν της τυπικής όρκωσσίας του.

Και βέβαια δεν γίνεται διαφορετικά: αν, ακόμα και μετά από εκλογές, απαιτούνταν αύξημένη πλειοψηφία για την ανάδειξη Προέδρου, αυτό θα ήταν ένα άθεμιτο όπλο στα χέρια της κάθε αντιπολίτευσης ώστε να μη συναντεί σε κοινό ύποψήφιο, προκαλώντας έτσι συνεχείς βουλευτικές εκλογές και εμποδίζοντας το πλειοψηφούν κόμμα να σχηματίσει κυβέρνηση.

Η τρίτη και ουσιαστική ψηφοφορία...

Την έγνοια του νομοθέτη να μην καταστεί ο θεσμός του Προέδρου όπλο για τη συνεχή δημιουργία πολιτικής κρίσης την εκμεταλλεύονται πολύ εύκολα τα πλειοψηφούντα κόμματα ώστε να επιβάλουν την ανάδειξη μονοκομματικού Προέδρου. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι δύο πρώτες ψηφοφορίες που απαιτούν πλειοψηφία δύο τρίτων αποκαλούνται (και αποκλήθηκαν) τυπικές (ενώ είναι ουσιαστικότερες σύμφωνα με το πνεύμα του Συντάγματος), ή δε τρίτη ψηφοφορία χαρακτηρίζεται ως ουσιαστική (ενώ σύμφωνα με το Σύνταγμα είναι άπλως τυπική διέξοδος για να αποφευχθεί η κρίση).

Τη διέξοδο της τρίτης ψηφοφορίας χρησιμοποίησε βέβαια πρώτος ο Κ. Καραμανλής (άλλωστε και στην περίπτωση του Κ. Τσάτσου, παρότι η εκλογή του έγινε τυπικά με την πλειοψηφία των δύο τρίτων, δεν επιδιώχθηκε από τον Κ. Καραμανλή η ανάδειξη κοινού ύποψηφίου με άλλα κόμματα —ή ΕΔΗΚ είχε τότε προτείνει ως ύποψήφιο τον Παν. Κανελλόπουλο). Χαρακτηριστικός επίσης είναι ο διάλογος κυβέρνησης και αντιπολίτευσης στη Βουλή την περίοδο της εκλογής του κ. Στασινόπουλου όπως τον παραθέτει το ΒΗΜΑ (31.3): «*Ενώ λοιπόν η αντιπολίτευση επέμενε ότι ο προσωρινός ανάδοχος αρχών «πρέπει να τυγχάνει γενικής αποδοχής», ο κ. Καραμανλής απαντούσε «δεν έχετε τότε παρά «να ψηφίσετε αυτόν που προτείνω» και ο κ. Α. Παπανδρέου απαντούσε «έτσι αντιλαμβάνεσθε έσείς την πλειοψηφία σας»...*».

Τό σπέρμα λοιπόν για την ανάδειξη μονοκομματικών Προέδρων υπήρχε από τότε. Δεν θα πρέπει πάντως να ξεχνάμε ότι η μέν εκλογή του κ. Τσάτσου έγινε ένδεκα μήνες μετά τη μεταπολίτευση, μέ

τόν κ. Κανελλόπουλο να προτείνεται από την ΕΔΗΚ όχι βέβαια ως κοινός ύποψήφιος αλλά προκειμένου να προκληθεί ρήγμα στις τάξεις της Ν.Δ. ενώ το ΠΑΣΟΚ και το ΚΚΕ δεν είχαν καμιά διάθεση να συμμετάσχουν στην αναζήτηση κοινού ύποψηφίου, ή δε εκλογή του κ. Καραμανλή, παρότι μονοκομματική, ήταν στην ουσία άποκορύφωμα των συναινετικών διαδικασιών μία και άνοιγε τον δρόμο του ΠΑΣΟΚ προς την εξουσία και στην πραγματικότητα προωπιζόταν το δίδυμο Καραμανλή-Παπανδρέου στην κορυφή της. Το ΠΑΣΟΚ δηλαδή εύχόταν τότε την ανάδειξη του Κ. Καραμανλή ως Προέδρου, άσχετα αν δεν μπορούσε τυπικά να συνεργήσει σ' αυτό. Άλλωστε με την ανάληψη της Προεδρίας από τον Κ. Καραμανλή διάχυτη ήταν η εντύπωση ότι από εκείνη τη στιγμή και μετά θα άρχιζε να λειτουργεί πραγματικά τό πολιτεύμα που εκφράστηκε στό Σύνταγμα της πρώτης μεταπολιτευτικής χρονιάς. Αυτή την έννοια είχε και ή «άποχώρηση» Καραμανλή προς την Προεδρία (χωρίς κανείς να μπορεί να πει τί θα συνέβαινε αν ο Κ. Καραμανλής δεν διέβλεπε ότι θα έχανε τις εκλογές του 1981).

Τό μεταπολιτευτικό κράτος οικοδομήθηκε λοιπόν σιγά σιγά, όχι χωρίς αντιφάσεις και ανακολουθίες, με σωρεία «πραξικοπηματικών» ενεργειών από τον Κ. Καραμανλή. Ωστόσο πολλές από αυτές τις «πραξικοπηματικές» ενέργειες είχαν σχέση με την οικοδόμηση και όχι με τη μέτεπειτα λειτουργία αυτού του κράτους. Όσο περνούσε ο καιρός, τόσο τά κατάλοιπα του προδικτατορικού διχασμού έδειχναν να εξαλείφονται (άκόμα και ή τυχαία;) συνύπαρξη Παπανδρέου-Καραμανλή συντείνει σ' αυτό), ή δε μεταπολιτευτική δημοκρατία έμοιαζε να έδραιώνεται, τουλάχιστον πολιτειακά. Και αυτή ή έδραϊωση ήταν στη σημερινή περίοδο άπαραίτητη για να μπορέσει να εκφραστεί ή κοινωνική πάλη και να αναπτυχθεί μέ σύγχρονους όρους ο πολιτικός ανταγωνισμός.

Τό ΠΑΣΟΚ μέ τά γεγονότα του τελευταίου μήνα ανέκοψε αυτή την εξέλιξη. Όχι τόσο γιατί δεν θέλησε να ψηφίσει τον Κ. Καραμανλή. Αυτό, εκτός του ότι ήταν δικαίωμα του, ήταν και άποτέλεσμα δυσκολιών που προέκυπταν μέσα από την καρδιά της ΠΑΣΟΚικής παράταξης.

Άλλωστε ο Κ. Καραμανλής μπορεί μέν να φέρθηκε άσχετα ως Πρόεδρος, ήταν πάντως ένας «ιδιότυπος» (προς τό πνεύμα του Συντάγματος) Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ένας άνθρωπος μέ αυτόνομο πολιτικό βάρος τό οποίο δεν τό άντλούσε από τη συνείδηση των έν τή Βουλή κομμάτων αλλά από τό πολιτικό του παρελθόν. Ήταν ο Πρόεδρος-πατέρας, άυταρχικός στό μέτρο που ή δημοκρατία αυτή ήταν τέκνο του. Ήταν κατά κάποιο τρόπο Πρόεδρος ιστορικό και όχι δημοκρατικό δικαίω. Άν λοιπόν τό αίτημα των καιρών ήταν ή άνδρωση της μεταπολιτευτικής δημοκρατίας (και ή άναπόφευκτη άπαλλαγή από τον πατέρα-άφεντη), ή άπαλλαγή αυτή θα ήταν θετική μόνο έφόσον γινόταν στό πλαίσιο της δημοκρατίας. Όχι να εκλέξουμε τον «δικό μας», τον «δημοκρατικό» Πρόεδρο, αλλά να εκλέξουμε δημοκρατικά Πρόεδρο. Που σημαίνει να βρούμε, κατά τό δυνατόν από κοινού, ένα πρόσωπο που έμεις

τό ονομάζουμε Πρόεδρο (σε αντίθεση μέ τον Κ. Καραμανλή που έχει κατά κάποιο τρόπο κληρονομικά δικαιώματα) και ο όποιος θα άσκει τά πολιτειακά καθήκοντα που έμεις του άναθέσαμε —δέν πρόκειται άλλωστε για πολιτικά καθήκοντα αλλά για καθήκοντα δημοκρατίας.

Δέν έχει σημασία πού ή Νέα Δημοκρατία δέν ήταν σε θέση να συναινέσει σε όποιονδήποτε άλλον κοινό ύποψηφιο πέρα από τον Κ. Καραμανλή, έστω και αν αυτός ήταν π.χ. ο Παν. Κανελλόπουλος. Σημασία έχει ή μεθόδευση της εκλογής του νέου Προέδρου και ή ιδεολογία που επικράτησε. Σημασία έχει ότι για τό πρόσωπο του κ. Σαρτζετάκη δέν ζητήθηκε ή άποδοχή ούτε καν του ΚΚΕ, άσχετα αν τό τελευταίο άναγκάστηκε να τον ψηφίσει.

Και ακόμα μεγαλύτερη σημασία έχει τό γεγονός ότι ή ανάδειξη του μονοκομματικού κ. Σαρτζετάκη έγινε κατά τέτοιο τρόπο και μέσα από μία τέτοια ιδεολογία, ώστε αντί να προχωράει τη μεταπολιτευτική ιστορία ένα βήμα μπροστά από την περίοδο Καραμανλή να μάς γυρίζει όλους είκοσι χρόνια πίσω, στό 1965, καθώς ξαναζωντανεύει τό κλίμα του διχασμού, τό οποίο επί πενήντα χρόνια εξέθερεψε άποκλειστικά την παράταξη που σήμερα μάς κυβερνά, τόσο άποκλειστικά ώστε τό μόνο που μπορεί να κάνει είναι να τό γεννάει σε κάθε βήμα της ή ίδια, καταστρέφοντας ό,τι πήγε να φτιαχτεί στον τόπο μας την τελευταία δεκαετία.

Γιατί στην άρχή αυτής της δεκαετίας, τό 1974, ο Καραμανλής τόλμησε να μάς πάρει θέση στό ζήτημα της έπαναφοράς της μοναρχίας, ένα ζήτημα δηλαδή που δίχαζε τότε την παράταξη του μέ τον ίδιο αν όχι μέ σοβαρότερο τρόπο από όσο διχάζει σήμερα τό ΠΑΣΟΚ τό θέμα Καραμανλή (μήν ξεχνάμε ότι 30% των ψηφοφόρων της Ν.Δ., ο σκληρός πυρήνας της ήταν τότε μοναρχικοί). Και τόλμησε κατά τέτοιον τρόπο ώστε να θεωρείται σήμερα ο ουσιαστικός συντελεστής της έγκαθίδρυσης της μεταπολεμικής δημοκρατίας. Δέκα χρόνια άργότερα, τό 1985, ο κ. Παπανδρέου δέν θέλησε να κάνει τό ίδιο, δέν θέλησε να ξεπεράσει ένα πρόβλημα που ήδη ήταν ξεπερασμένο ιστορικά. Δέν κατάφερε δηλαδή να είναι ούτε καν σύγχρονος, άς μή μιλήσουμε καλύτερα περί προόδου. Δέν θέλησε να ξεπεράσει ως πολιτικός την άπισθοδρομικότητα της παράταξης του και μάς ιδεολογίας που είναι κολημένη στό 1965.

Ο αντιδεξιός άρχηγός

Τό ΠΑΣΟΚ είναι ή αντιδεξιά παράταξη. Άπλως και μόνον. Και αν κάποτε αυτή ή ιδιότητα είχε κοινωνικό περιεχόμενο, σήμερα άποστερημένη από κάτι τέτοιο και τροφοδοτούμενη όχι από τό κοινωνικό παρόν αλλά από τό πολιτικό παρελθόν, ή αντιδεξιά παράταξη είναι άναγκασμένη να ξαναφτιάχνει στό πολιτικό επίπεδο τον διχασμό που τη γέννησε. Χωρίς αυτόν είναι άλλωστε νεκρή. Είναι λοιπόν καταδικασμένη να γυρίζει τον πολιτικό ανταγωνισμό είκοσι χρόνια πίσω και να παγιεύει την κοινωνική πάλη σε αυτό του είδους τό κυνήγι των φαντασμάτων. Άλλά τό ΠΑΣΟΚ δέν είναι μόνον άναχρο-

νιστικό. Γιατί δρᾶ μέσα στό σήμερα καί διαμορφώνει τό αύριο.

Διαμορφώνει π.χ. «σύνταγμα» (μέ τίς πρόσφατες τροποποιήσεις πού καταργούν τό θεσμό τοῦ Προέδρου), καταρτίζει νόμους, διαμορφώνει τούς ὅρους τῆς πολιτικῆς ζωῆς. Ὅλα αὐτά κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωση τοῦ ἑαυτοῦ του καί τῆς ἱστορίας του. Εἶναι γνωστό ὅτι τό ΠΑΣΟΚ προέκυψε ἐπειδή ὑπῆρχε ὁ ἀρχηγός του, ὁ ὁποῖος ἐξετράφη πολιτικά ἀπό τά γεγονότα τοῦ 1965 καί ἐμφανίστηκε στήν πολιτική ζωή τό 1974 ὡς μοναδικός κληρονόμος (διάδοχος) τοῦ κόμματος τοῦ πατέρα του. Ὑπῆρχε λοιπόν ἡ ἀπαραίτητη πρώτη ὕλη, ὁ ἀρχηγός, καί γύρω ἀπό αὐτόν (τί πῶς εὐκολο;) φτιάχτηκε κόμμα. Κόμμα ἀρχηγικό ἐννοεῖται. Τό κόμμα αὐτό κατήργησε τό σταυροῦ πρότιμης ὄχι βέβαια γιατί ἔγινε δημοκρατικό κόμμα ἀρχῶν, ἀλλά γιατί θέλησε νά προσαρμόσει τήν πολιτική ζωή στόν ἀρχηγισμό πού διακρίνει τό ἴδιο. (Ἐντίθετα ἡ Ν.Δ., κόμμα τοῦ ὁποῖου ἡ πολιτική ὑπόσταση ἀντιστοιχεῖ σέ κάποια κοινωνικά δεδομένα —καί ὄχι ἐφήμερες κοινωνικές κινήσεις—, ἀντιλαμβάνεται μέσω τοῦ σταυροῦ τό κοινοβούλιο ὡς κοινωνικά ἀντιπροσωπευτικό). Τό κόμμα αὐτό ψήφισε τήν ἐνισχυμένη ἀναλογική (ἡ ἐσεῖς, ἡ ἐμεῖς) γιατί χωρίς τή δεξιά καί τήν ἀντιπαλοτήτά του πρὸς αὐτήν δέν μπορούσε οὔτε τό ἴδιο νά ἀναπαραχθεῖ.

Τό κόμμα αὐτό κατήργησε τις ἀρμολιότητες τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, γιατί θεωρεῖ τόν ἀρχηγό του ἐξ ὀρισμοῦ ὡς «λαοπρόβλητη κυβέρνηση», ὁ ὁποῖος δέν ἔχει ἀνάγκη νά ὑπάρχει ἄλλος θεσμός ἀντίπαλος ἢ ἕξνος πρὸς τήν ἐκτελεστική ἐξουσία, ἀντιστρατεύεται στά μάτια του τήν κυβέρνηση, δηλαδή τή λαϊκή βούληση.

Τό ΠΑΣΟΚ ἀποτελεῖ ἕναν ὀργανωμένο στρατό μάχης στό πολιτικό ἐποικοδόμημα. Μέ πρόσχημα τῆ σημαία, τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας ἐπιδιώκει τήν πλήρη ρῆξη σέ ὅλα τά ἐπίπεδα πλὴν τοῦ κοινωνικοῦ, τήν πλήρη ἄλωση τῆς ἐξουσίας: οἱ ἀντιθέσεις τῆς κοινωνίας δέν ἐκφράζονται, ἀπλῶς «ἐξισορροποῦνται» μέσα ἀπό τόν πολιτικό λόγο τοῦ ἀρχηγοῦ. Μῆ ἔχοντας κοινωνικό περιεχόμενο, ὁ πολιτικός αὐτός σχηματισμός δέν γνωρίζει τί νά τήν κάνει τήν ἐξουσία, γνωρίζει μόνο ὅτι θέλει νά τήν κατέχει. Καί γιά νά τήν κατέχει καλά μετασχηματίζει τίς πολιτικές δομές κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωση του. Δημιουργεῖ κλίμα καί θεσμούς πολιτικῆς τρομοκρατίας, ὅπως π.χ. μέ τό αἶτημα τῆς φανερῆς ψήφου τῶν βουλευτῶν, αἶτημα πού ἐναρμονίζεται μέ τήν ἀρχηγική-στρατιωτική δομή τοῦ κόμματος. Καί ὅπως οἱ στρατιῶτες τήν ὥρα τῆς μάχης δέν λιποτακτοῦν, ἀλλῶς ἐκτελοῦνται ἐπιτόπου, ἐτσι καί τήν ὥρα τῆς σύγκρουσης στό πολιτικό ἐπίπεδο μέ τόν ἀντίπαλο (τόν ὁποῖο ἀντίπαλο: τῆ Ν.Δ., τόν Πρόεδρο, τό Σύνταγμα, τούς θεσμούς) ἀπαγορεύεται ἡ ἀποστασία. Εἰδικοί δεκανεῖς ἐγκάθετοι τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ καθίστανται ὑπεύθυνοι γι' αὐτό. Ἀντιτιθέμενα συμφέροντα (τῶν πολιτευτῶν τῆς ἴδιας ἐκλογι-

κῆς περιφέρειας) ἐπιστρατεύονται ὥστε νά ἐξυπηρετηθεῖ ὁ λόγος καί τό συμφέρον τοῦ ἀρχηγοῦ.

Τό ΠΑΣΟΚ εἶναι ἕνας ὀργανισμός ρῆξης στό πολιτικό ἐποικοδόμημα ἀκριβῶς γιατί δέν ἔχει ἀντικειμενική κοινωνική ὑπόσταση ὡς κόμμα. Δέν ἔχει πολιτική ἐπίσημη γιά τόν ἴδιο λόγο. Ὁ πολιτικός αὐτός ὀργανισμός δανεῖζεται ὅποιον κοινωνία βρεῖ μπροστά του. Στή συγκεκριμένη περίπτωση τήν ἑλληνική καπιταλιστική κοινωνία. Δέν θέλει νά τή διαχειριστεῖ, νά λύσει π.χ. στό πλαίσιο τοῦ καπιταλισμοῦ τίς ἀντιφάσεις τῆς, νά τήν ξεμπλοκάρει ἀπό τά ἀδιέξοδά τῆς, δέν θέλει καί νά τήν ἀλλάξει. Δέν ἐνδιαφέρεται οὔτε γιά τό ἕνα οὔτε γιά τό ἄλλο, γιατί δέν ἔχει σαφῆ κοινωνικό προσδιορισμό (καί στό βαθμό πού ἀναποφευκτα κάποιες δυνάμεις τῆς κοινωνίας τό ὑποστηρίζουν, αὐτές εἶναι ἀντιφατικές). Ἐνδιαφέρεται μόνο γιά τό πῶς θά μανουβράρει (θά ξεσηκώσει, θά καθυσοχάσει, θά ξεγελάσει, θά καλοπιάσει, θά ψευθεῖ, θά ὑποτάξει) τήν κοινωνία, ἐτσι ὥστε τό ἴδιο νά μπορεῖ νά ἐδραιωθεῖ ὡς ἐξουσία μέσα σ' αὐτήν. Μῆ ἔχοντας κοινωνική ὑπόσταση δέν ἔχει βέβαια καί ἰδεολογία. Δανεῖζεται λοιπόν κι ἐδῶ ὅποιον βρεῖ μπροστά του. Καί τήν παρατάει ἀργότερα μέ τήν ἴδια εὐκολία, προκειμένου νά δανειστεῖ ἄλλη. Τά ἴδια βέβαια καί ὡς πρὸς τήν ἐξωτερική του πολιτική, ὅπου κυριαρχεῖ τό ἀνευστόχων «πρώτα ἡ Ἑλλάδα» (καί τά συμφέροντα τῆς λαοπρόβλητης κυβερνήσεως τῆς) καί ἐπειδή συμβαίνει νά ὑπάρχουν καί ἄλλα κράτη σ' αὐτόν τόν πλανήτη, ἡ πολιτική αὐτή μεταφράζεται τυχάρπαστα σέ ὁ,τι ἤθελε προκύψει.

Ἀπό αὐτή τήν ἀποψη τό ΠΑΣΟΚ δέν εἶναι προβλέψιμο. Ἡ διαχείριση τῆς κοινωνίας πού ἐπιχειρεῖ εἶναι κάτι μεταξύ καλοπιάσματος καί ξεγελάσματος, ὅπως ἄλλωστε κάνει κάθε ἐξουσία πού στήν πραγματικότητα φοβάται τήν κοινωνία, κάθε ἐξουσία πού τό μόνο τῆς κοινωνικό μέλημα εἶναι τό πῶς ἡ κοινωνία αὐτή θά ἐπιτρέψει τή διαίωσή τῆς. Δέν εἶναι ὁμως ἀπρόβλεπτο σέ καθαρά πολιτικά καί πολιτικὰ ζητήματα, σέ ζητήματα δηλαδή πού ἄπτονται τῆς πολιτικοῖστορικής καί ὄχι τῆς κοινωνικῆς ταυτότητας τοῦ κόμματος αὐτοῦ.

Γιατί τελικά μεταξὺ τοῦ νά ξεγελάει τήν κοινωνία μέ παροχές (πού τίς ἐξανεμίζει ὁ πληθωρισμός πού πληρώνουμε ὅλοι) καί νά καλοπιάνει τούς ἀγρότες μέ κτίσματα πού φέρουν τήν ταμπέλα «Κέντρα Ὑγείας», τό ΠΑΣΟΚ ἔχει φέρεῖ σιγά σιγά τήν πολιτική ζωή τοῦ τόπου σά μέτρα του.

Ἐχει δηλαδή ὑποτάξει τήν κοινωνική πολυφωνία καί πάλη στήν ΕΛΕ. Ἐχει ὑποτάξει τή συνεπαγόμενη κομματική πολυφωνία στόν ἀρχηγό του. Ἐχει διαμορφώσει εἰδικό ἐκλογικό νόμο πού ἐγγυᾶται τή διαίωσή τῆς συμπύκνωσης τῆς ἀντιδεξιᾶς πολυφωνίας στό πρόσωπο τοῦ Ἀ. Παπανδρέου. Ὁ τελευταῖος ἔχει μετατρέψει τό κόμμα του σέ στρατιωτική μονάδα ἀσκῆσεων ἐπὶ χάρτου, τόν ἑαυτό του σέ στρατηγὸ καί τήν πλέμπα σέ κλακαδόρους γιά τήν τέλεση θριάμβων.

Ἄλλά ὅταν ἡ κοινωνική πολυφωνία πρέπει νά χωρέσει στό πλαίσιο τῆς ΕΛΕ καί νά ἐκφραστεῖ ἀπό μιὰ μόνη φωνή, τῆ

φωνή τοῦ ἀρχηγοῦ, τότε τό κανάλι αὐτό στενεύει ἐπικίνδυνα καί χρειάζεται ἰδιαίτερη θωράκιση. Ὅλα τά σχετικὰ μέτρα, πρόσφατα καί παλαιότερα, ἀπλοῖ νόμοι ἢ καί ἀναθεωρήσεις ἄρθρων τοῦ Συντάγματος, δέν κάνουν τελικά τίποτα ἄλλο ἀπὸ τό νά θωρακίζουν τήν ἐκτελεστική ἐξουσία, δηλαδή τόν ἀρχηγό, σύμφωνα μέ τό δόγμα: ἡ λαϊκή κυριαρχία ἐκπορεύεται ἀπὸ τόν ἀρχηγό τοῦ κόμματος καί ἀσκεῖται ὑπὲρ αὐτοῦ.

Λαός πολεμικός...

Ἡ κατοχή τῆς ἐξουσίας συνιστᾶ ἐνίοτε καί εἰδικό τρόπο παραγωγῆς. Τέτοια παραδείγματα, παραδείγματα δηλαδή ὅπου οἱ σχέσεις παραγωγῆς συμπίπτουν καί ἐκφράζονται μέ ταυτόχρονες σχέσεις ἐξουσίας, ὑπάρχουν πολλά, εἴτε τὰ ἀναζητήσει κανεῖς στόν μεσαίωνα, εἴτε στίς μέρες μας στίς κοινωνίες σοβιετικοῦ τύπου.

Γιά τό ΠΑΣΟΚ ἡ κατοχή τῆς ἐξουσίας δέν συνιστᾶ βέβαια κάποιο νέο τρόπο παραγωγῆς. Συνιστᾶ ὅμως τρόπο ἀναπαραγωγῆς τῆς. Σέ ἀντίθεση δηλαδή εἴτε μέ τή δεξιά εἴτε μέ τήν ἀριστερά πού ἐκφράζουν κάποια κοινωνική προοπτική καί ὡς ἐκ τούτου ἐπιδιώκουν νά διαμορφώσουν τίς δομές τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας κατά τρόπο ἀντίστοιχο μέ τήν προοπτική αὐτή, κατά τρόπο πάντως ἀντικειμενοποιημένο, τό ΠΑΣΟΚ δέν ἔχει τέτοια προβλήματα. Δέν ἔχει ὡς ἐκ τούτου οὔτε πρόβλημα θεσμῶν —καί κοινωνικῶν σχέσεων πού αὐτοῖ ἐκφράζονται—, ἔχει ἀπλῶς πρόβλημα ἐξουσίας καί κατ' αὐτό τόν τρόπο τραυματίζει ἢ προσαρμόζει τούς θεσμούς κατὰ βούληση στό ὑποκείμενο πού ἀσκεῖ τήν ἐξουσία, ἀκόμα καί στό φυσικό πρόσωπο πού τήν ἀσκεῖ, τόν ἀρχηγό του. Σάν συντεταγμένο μισθοφορικό στρατό ἢ πολεμικό λαό Σελτζούκων πού εἰσέβαλε στό ἔδαφος τῆς αὐτοκρατορίας, οἱ βυζαντινοὶ τόν χαιρετίζουν σάν ἀπελευθερωτὴ τους, καθώς καταστρέφει τίς δομές τῆς ὑπάρχουσας ἐξουσίας, οἱ δὲ ἀριστεροὶ ἐπιχαίρουν γι' αὐτή τήν καταστροφή νομίζοντας ὅτι ἀνοίγει τόν δρόμο γιά τό δικό τους αύριο, τόν δρόμο γιὰ νά χτίσουν αὐτοῖ τήν αὐριανή κοινωνία. Στήν πραγματικότητα ὅμως δέν πρόκειται γιά καταστροφή, ἀλλά γιά νομή.

Στό κοινωνικό ἐπίπεδο ἡ νέα ἐξουσία δέν παρεμβαίνει, ἀφήνει τήν ὑπάρχουσα κοινωνική δομή ἀναλόγη, ἐλευθερή, τό μόνο πού τῆ νοιάζει εἶναι τό χαράτσι μέ τό ὅποιο θά πληρωθοῦν τά ἐξόδα τῆς ἐξουσίας. Εἶναι ἀνεκτική σά πάντα, ἐκτός ἀπὸ τά ζητήματα πού ἄπτονται τῆς ἴδιας τῆς ἐξουσίας. Καί ἐπειδή τό μόνο πού γνωρίζει ὁ πολεμικός αὐτός λαός εἶναι νά πολεμαίει καί ὄχι νά χτίζει, γι' αὐτό ὀργανώνει κάθε τόσο ἐκστρατείες κατατρόπωσης τῶν ἀντιπάλων (μόνο αὐτές δικαιολογῶν τήν ἐξουσία του), ἐκστρατείες πού, σὺν τοῖς ἄλλοις, λόγω πολεμικοῦ κλίματος συνεπάγονται ἕναν ἀκόμα πῶ σφιχτό ἐλεγχό καί μιὰ ἀκόμα πῶ συμμαγή ἐξουσία.

Ἡ ἐξουσία αὐτή παρεμβάλλεται ἐνίοτε στίς κοινωνικές σχέσεις καί στήν ἴδια τήν παραγωγή, ὄχι γιά νά τήν ἀλλάξει οὔτε γιά νά τή διαχειριστεῖ, ἀλλά γιά νά τήν ἐλέγ-

Ξει. Στην θέση της άξιοκρατίας που προβάλλει ως αίτημα (κοινωνικό) ή δεξιά, δεν μπαίνει κάποιο άλλο κοινωνικό αίτημα, μπαίνει απλώς το πολιτικό αίτημα της Πασοκοκρατίας. Τά κέντρα αυτά ελέγχου δεν ασχολούνται με την παραγωγή (ύλική, τριτογενή, ή πνευματική), απλώς παρεμβάλλονται και την αποδιαρθρώνουν προκειμένου να εγκαταστήσουν απλώς κάποιους κόμβους που τή συνδέουν με την έξουσία.

Θά θέλαμε τόνους χαρτί για να φέρουμε συγκεκριμένα παραδείγματα για όλα αυτά. Για να εξηγήσουμε π.χ. γιατί τά κέντρα υγείας ως επιλογή που απορροφά κοντύλια δεν συνεπάγονται παρά υποβάθμιση της υγείας, γιατί ο νόμος-πλαίσιο (τό δεύτερο «καμάρι» της αλλαγής) δεν είναι παρά μία διαδικασία που καθορίζει την ιεραρχική εξέλιξη μέσα στα πανεπιστήμια ενώ διόλου δεν νοιάζεται για την παραγωγή έργου (ερευνητικού ή διδακτικού) μέσα σ' αυτά. Ένας νόμος δηλαδή που αντί να δημιουργεί τό πανεπιστημιακό εποικοδόμημα στη βάση του πανεπιστημιακού έργου, φτιάχνει ένα εποικοδόμημα και κάποιες σχέσεις έξουσίας (και σχέσεις με την έξουσία) έρημνου, σχέσεις που απλώς αναστέλλουν την κατά όποιονδήποτε τρόπο παραγωγή έργου.

Θά θέλαμε τόνους χαρτί για να εξηγήσουμε γιατί ή πολιτική σχέση που ένωσε στην αρχή κάποιους ανθρώπους στο ΠΑΣΟΚ καταστράφηκε για να δημιουργηθούν σχέσεις πολιτικής υποτέλειας.

Γιατί σήμερα ή αντικειμενοποιημένη άξιοκρατία της δεξιάς αντικαθίσταται με την Πασοκοκρατία, ή οποία με τη σειρά της άσκειται όλοένα και περισσότερο από αυλοκόλακες που αντικαθιστούν τους παλιούς «συνεπείς αγωνιστές», μιά και οι πρώτοι έγγυώνται στη βάση του άμοιβαίου συμφέροντος την απαραίτητη λειτουργία τους ως υπάκουων «στρατιωτών της αλλαγής». Γιατί τό ΠΑΣΟΚ ενώ δείχνει να ασχολείται καθημερινά με την κοινωνία δεν ασχολείται στην ουσία παρά μόνο με τον έαυτό του. Γιατί ή δειλία που δείχνει τό ΠΑΣΟΚ για κάθε είδους κοινωνικές ανακατατάξεις προς τή μία ή προς τή άλλη κατεύθυνση, δεν είναι παρά ή δειλία εκείνης της έξουσίας που δεν νοιάζεται για τήν κοινωνία αλλά απλώς τή φοβάται, έπειδή κατά βάθος έχει συνείδηση ότι δεν υπάρχει καμία κοινωνική δύναμη της οποίας τους σκοπούς εξυπηρετεί, καμία κοινωνική δύναμη που θά της έδινε τό πολιτικό θάρρος να προχωρήσει.

Γιατί τό ΠΑΣΟΚ είναι συνεχώς καταδικασμένο να καταστρέφει τή δεξιά και μετά να τήν ξαναστήνει σε αναπαλαιωμένη μορφή με τά ίδια του τά χέρια ώστε να έχει λόγο ύπαρξης, γιατί τό ΠΑΣΟΚ δεν μπορεί να επιτρέψει τήν κοινωνική πολυφωνία (ούτε βέβαια τήν απλή αναλογική), γιατί έχει απόλυτη ανάγκη να δίνει συνεχώς μάχες ανασταίνοντας τους βρυκόλακες του παρελθόντος (όπως έκανε πρόσφατα στό θέμα του Προέδρου), γιατί οι μάχες αυτές δημιουργούν συνοχή στό στρατόπεδο της έξουσίας ή οποία τήν καθιστά μόνον όλοένα και πιο συμπαγή, άνικανη δέ να «διαχυθεί» μέσα στην κοινωνία (να υπάρξει δηλαδή ως έξουσία στη βάση κάποιων αντικειμενικών σχέσεων).

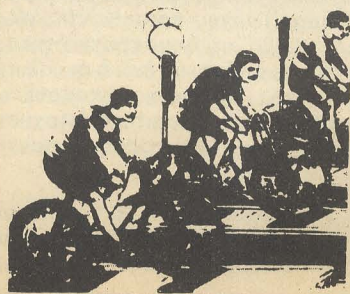
Γιατί τελικά ή ύπαρξη του ΠΑΣΟΚ είναι συνώνυμη με τό βρυκολάκισμα ενός ψευδώνυμου διχασμού, ό οποίος όσο και άν δεν έχει σήμερα αντικειμενική βάση, έντούτοις, έπειδή είναι πραγματικός στό πολιτικό επίπεδο, καταλήγει να διαπερνά τήν κοινωνία μπλοκάροντας κάθε κίνηση και καθιστώντας τήν άνικανη όχι να επιλύσει αλλά έστω να άντιμετωπίσει τά πραγματικά της προβλήματα.

Ό διχασμός του παρελθόντος ύπηρεξε άνάμεσα σε πολιτικά και κοινωνικά άναχρονιστικές δυνάμεις και σε δυνάμεις της άστικής προόδου. Η άριστερά, στό μέτρο που κατόρθωσε να υπάρξει αυτόνομα μέσα σ' αυτόν τό διχασμό, ύπηρεξε έπειδή έδωσε τό δικό της περιεχόμενο στην πρόοδο της κοινωνίας, έπειδή στάθηκε άντιμέτωπη προς τίς συντηρητικές δυνάμεις που είχαν τήν έξουσία.

Σήμερα, παρότι λείπει τό κοινωνικό περιεχόμενο, πολιτικά άναχρονιστική είναι και πάλι ή έξουσία, μόνο που έξουσία είναι τούτη τή φορά κατά περίεργο τρόπο ή «δημοκρατική παράταξη», δηλαδή τό ΠΑΣΟΚ. Ός άριστεροί και ως πολίτες θά προτιμούσαμε να προχωρήσουμε ένα βήμα μπροστά από τό σκηνικό του 1974, να προχωρήσουμε στό 1985. Τό ΠΑΣΟΚ άντ' αυτού μās γύρισε στό κλίμα του 1965. Πήρε με είκοσι χρόνια καθυστέρηση τήν εκδίκησή του για τά Ίουλιανά και τήν άποστασία, πετσόκοψε κι αυτό με τή σειρά του τούς πολιτικούς άντιπάλους του άντι να τούς προσφέρει ένα πλαίσιο δημοκρατικού άνταγωνισμού, κινήθηκε χωρίς δισταγμό στα όρια (τό λιγότερο) της συνταγματικής νομιμότητας και άνοιξε για τό μέλλον τή διέξοδο της πολιτικής άθαιρεσίας ως κανόνα για τό πολιτικό άνταγωνισμό. Άν έχουμε να διαλέξουμε —και δυστυχώς πρέπει να διαλέξουμε— άνάμεσα στην πολιτική ζωή του 1975 που άντιπροσωπεύει ή δεξιά και τήν πολιτική ζωή του 1965 στην οποία μās επιστρέφει έπίμονα τό ΠΑΣΟΚ, διαλέγουμε τό πρώτο.

Η άνανεωτική άριστερά δεν μπορεί βέβαια ούτε πρέπει να συμμαχήσει με τον κ. Μητσοτάκη και τό κόμμα του. Μπορεί όμως να μñ αφήσει τήν υπεράσπιση της δημοκρατίας άποκλειστικά στα χέρια του κ. Μητσοτάκη, μπορεί και πρέπει να πάρει μέρος σ' αυτή τή μάχη, για τούς δικούς της ιστορικούς λόγους, άσχετα άν κάποιοι θά τήν κατηγορήσουν ως άντικειμενικά συνοδοιπορούσα με τή δεξιά. Η σημερινή της στάση δεν δικαιώνεται παρά μόνο από τό παρελθόν. Στο μεταξύ οι ρόλοι έχουν αλλάξει, κι άλλωστε οι άριστεροί έλπίζουμε πάντα στην δικαίωσή μας στό μέλλον.

Δαμιανός Παπαδημητρόπουλος

ΝΕΑ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

Στο 6ο τεύχος που κυκλοφορεί, μεταξύ άλλων

Δ. Παπαϊωάννου: Το εργοστάσιο της αλουμίνιας στη Φωκίδα και οι αδέατες πλευρές του.

Σ. Παπασπηλιόπουλος και Γ. Σχίζας: Γιατί οι «Θέσεις» του ΚΚΕ εσ. δεν δίγουν το υφιστάμενο μοντέλο ανάπτυξης.

Μ. Μοδινός: Η έκρηξη των πόλεων.

Η. Ευθυμιόπουλος: Ο κύκλος του πλουτωνίου και η περίπτωση της Κάρεν Σίλκγουντ.

Κ. Χατζημπίρος: Ένας δρόμος διχάζει τους κατοίκους του Ζωγράφου.

Σ. Τσαγκαρουσιάνος: Το Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας.

Χ. Παντσόγλου, Β. Γκούτνερ: Τα πουλιά πεδαίνουν στον Έβρο.

Ε. Χαλκουτσάκη: Για το αρχαίο θέατρο της Λάρισας.

Γ. Μαυρογιαννόπουλος: Ένα ενεργειακά αυτόνομο θερμοκήπιο.

Πληροφορίες, συνδρομές: Μαυρομιχάλη 39, Αθήνα 10680, τηλ. 36.19.837

Ἀναθεώρηση τοῦ Συντάγματος: μύθοι καί πραγματικότητα

Ὁ Ἀντώνης Μανιτάκης, καθηγητής τοῦ συνταγματικοῦ Δικαίου τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, μιλά γιά τό Σύνταγμα, τήν ἀναθεώρηση, τήν ἀποδυνάμωση τοῦ Προέδρου, τήν ὑπερσυγκέντρωση τῶν ἐξουσιῶν στόν πρωθυπουργό καί ἀρχηγό τοῦ κόμματος τῆς πλειοψηφίας, τά προβλήματα πολιτικῆς καί συνταγματικῆς τάξης πού δημιουργοῦνται καί γιά τά προβλήματα πού δέν θίγονται...

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ: Πολύς λόγος ἔχει γίνει τελευταία κ. Μανιτάκη γιά τήν ἀναθεώρηση τοῦ Συντάγματος. Τό ζήτημα βέβαια εἶναι κρίσιμο γιά τούς θεσμούς καί τό πολιτικό μέλλον τοῦ τόπου. Θά θέλαμε νά μᾶς πείτε τή γνώμη σας, ὡς συνταματολόγος πού εἶστε, γιά τά συνταγματικά καί τά πολιτικά ζητήματα πού συνδέονται μέ τήν προτεινόμενη ἀπό τό ΠΑΣΟΚ ἀναθεώρηση. Ὅπως ξέρετε, σύμφωνα μέ τήν εἰσηγητική ἐκθεση τῆς σχετικῆς πρότασης μέ τήν ἀναθεώρηση ἐπιδιώκεται νά χειραφετηθεῖ ἡ λαϊκή κυριαρχία καί οἱ κοινοβουλευτικοί θεσμοί, νά ἐνισχυθεῖ ἡ λαϊκή κυριαρχία, νά ἐνδυναμωθεῖ ὁ κοινοβουλευτισμός, νά ἀναπτυχθεῖ καί νά ἰσχυροποιηθεῖ ὁ ρόλος τοῦ Κοινοβουλίου, νά ἐνισχυθεῖ τό κύρος καί ἡ ἐξουσία τῆς λαοπρόβλητης κυβέρνησης, νά ἐνισχυθεῖ ὁ ρόλος τῶν κομμάτων, μέσα στή Βουλή, τέλος, νά ἀποδεσμευθεῖ ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἀπό τίς κομματικές ἀντιθέσεις καί νά ἀνυψωθεῖ σέ ὑπερκομματικό θεσμό-φορέα ἔθνικῆς ὁμοψυχίας. Νομίζετε, καταρχήν, ὅτι ὑπάρχει ἀντιστοιχία ἀνάμεσα σ' αὐτές τίς διακηρύξεις καί στήν προτεινόμενη ἀναθεώρηση;

ΑΝΤΩΝΗΣ ΜΑΝΙΤΑΚΗΣ: Θά ἤθελα ἐκ προοιμίου νά τονίσω ὅτι στήν προκειμένη

περίπτωση ἔχουμε μιά σοβαρή ἀναντιστοιχία ἀνάμεσα στούς διακηρυγμένους στόχους, τούς ὁποίους δέν θά μπορούσε παρά νά τούς προσυπογράψει κανείς, καί στό συνταγματικό-πολιτικό ἀποτέλεσμα. Μέ πολύ γενικό τρόπο, ἀλλά θά χρειαστεῖ στή συνέχεια νά τό δοῦμε καί στίς λεπτομέρειες, θά μπορούσε νά ἐπισημάνει κανείς τά ἀκόλουθα σημεία.

Πρῶτον, ἡ ἀναθεώρηση εἶναι ἐξαιρετικά περιορισμένη, καθόσον ἀναφέρεται μόνον στά θέματα τῶν καλούμενων ὑπερξουσιῶν τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας καί δέν ἐπιλαμβάνεται πολλῶν διατάξεων τοῦ Συντάγματος πού χρειάζονται ἀναθεώρηση καί ἐκσυγχρονισμό.

Δεύτερον, εἶναι κατά ἓνα μέρος συνταγματικά ἐπουσιώδης προβαίνοντας σέ ρυθμίσεις ἐκεῖ πού πραγματικά δέν ὑπῆρχε πρόβλημα. Τρίτον, προτείνονται νέες ρυθμίσεις ἀμφίβολης δημοκρατικότητας ἢ καί συνταγματικότητας ἐνῶ ἡ συνολική φιλοσοφία τῆς πρότασης ὑποκρύπτει μιά φροντίδα γιά τήν περαιτέρω ἐνίσχυση τῆς ἐξουσίας τῆς κυβερνώσας πλειοψηφίας.

Τέλος, ὑποβιβάζεται ἀντί νά τονώνεται ἡ πολιτική σημασία τῆς Βουλῆς, ἡ ὁποία ὑποτάσσεται ἀκόμη περισσότερο στίς ἀ-

ποφάσεις τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς κοινοβουλευτικῆς πλειοψηφίας.

Ἡ πρόωρη διάλυση τῆς Βουλῆς: ἀποκλειστικό δικαίωμα τῆς κυβέρνησης

Δ.Π.: Θά μπορούσαμε ὥστόσο νά δοῦμε τίς ἐπισημάνσεις σας ἀναλυτικότερα. Πῶς διαμορφώνεται, ἀπό θεσμική ἀποψη, ἡ δομή τῆς ἐξουσίας σύμφωνα μέ τήν ἀναθεώρηση;

Α.Μ.: Ἡ φιλοσοφία τῆς ἀναθεώρησης ξεκινᾷ ἀπό τήν ὑπόθεση ὅτι τό Σύνταγμα τοῦ '75 συγκεντρώνει ὅλες τίς ἐξουσίες στά χέρια τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ κράτους. Μέ βάση αὐτή τήν ὑπόθεση, πού διερωτώμαι κατά πόσον εἶναι ἐγκυρη καί οὐσιαστική, ἀφαίρει ἢ στερεῖ ἀπό τόν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας ἀρμοδιότητες πού ἔχει μέ βάση τό ἰσχύον Σύνταγμα.

Ὅπως ξέρουμε, κατά τό Σύνταγμα τοῦ '75 ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἔχει τίς ἀκόλουθες ἀρμοδιότητες:

Ἡ πῶς ἐπικίνδυνη πολιτικά καί ἡ περισσότερο ἀντικοινοβουλευτική πού, κα-

τά τή γνώμη μου, θά δικαιολογούσε και θά δικαιώνει μιάν άναθεώρηση, είναι ή έξουσία του Προέδρου νά παύει τήν κυβέρνηση. Η έξουσία αυτή δέν συμβιβάζεται μέ τήν κοινοβουλευτική άρχή. Έπιπλέον ο Πρόεδρος έχει και άλλες άρμοδιότητες, όπως ή προκήρυξη δημοψηφίσματος γιά κρίσιμα έθνικά θέματα, τό δικαίωμα νά αναπέμπει νόμο, τόν όποιο όμως ήταν υποχρεωμένος νά κυρώσει έφόσον ή Βουλή τόν ξαναψήφισε μέ τήν άπόλυτη πλειοψηφία· διαθέτει επίσης τήν άρμοδιότητα νά προεδρεύει του ύπουργικού συμβουλίου σέ έξαιρετικές περιπτώσεις και νά κηρύσσει τή χώρα σέ κατάσταση πολιορκίας μέ προσυπογραφή του σχετικού διατάγματος άπό τό ύπουργικό συμβούλιο ή τόν πρωθυπουργό. Όστόσο, οι άρμοδιότητες αυτές είναι έξαιρετικού χαρακτήρα και μπορούν νά ενεργοποιηθούν σέ όριακές περιπτώσεις, ενώ όλες τελούν σέ τελευταία άνάλυση υπό τήν κρίση του λαού.

Δ.Π.: Δηλαδή ή έξουσία του Προέδρου τής Δημοκρατίας δέν είναι άποφασιστική;

Α.Μ.: Όχι, δέν είναι άποφασιστική διότι ή άσκηση της υπόκειται στήν κρίση του λαού, καταλήγει σέ εκλογές. Βέβαια αυτές οι έξουσίες μπορούν νά δημιουργήσουν συνταγματικές άνωμαλίες ή μπορεί ο Πρόεδρος μέ τήν άπόφασή του νά εδνοήσει κάποιο κόμμα ή παράταξη. Άλλά τό έρώτημα είναι αν έχει τήν πολιτική δύναμη νά τό κάνει. Άς συνεχίσουμε όμως. Έκτός άπό τό δικαίωμα νά παύει τήν κυβέρνηση έχει τή δυνατότητα νά διαλύει και τή Βουλή. Τό δικαίωμα όμως αυτό του Προέδρου έξαρτάται άπό τή συνδρομή μίας άπό τις εξής δύο προϋποθέσεις: α) ότι υπάρχει δυσαρμονία ανάμεσα στή σύνθεση τής Βουλής και τή λαϊκή θέληση και β) ότι υπάρχει κυβερνητική άστάθεια. Η προτεινόμενη άναθεώρηση καταργεί τόν πρώτο άπό τους δύο λόγους πρόωρης διάλυσης τής Βουλής, δηλαδή περιορίζει τή δυνατότητα προσφυγής στή λαϊκή έτυμγορία και άρα άναιρεί μιά περίπτωση ενεργοποίησης τής λαϊκής κυριαρχίας. Θά πρέπει νά τονίσουμε ότι ο θεσμός τής πρόωρης διάλυσης τής Βουλής είναι ή πεμπτοσμία του κοινοβουλευτικού συστήματος, αυτό που του χαρίζει ευελιξία και προσαρμοστικότητα και τό διαφοροποιεί άπό τό προεδρικό σύστημα, τό όποιο δέν γνωρίζει τό θεσμό αυτό άφου τό νομοθετικό σώμα εκλέγεται γιά νά εξαντλήσει όπωσδήποτε τή θητεία του. Η δυνατότητα προσφυγής στή λαϊκή έτυμγορία έναρμονίζεται μέ τήν άρχή τής λαϊκής κυριαρχίας διότι έπιτρέπει στό λαό νά άποφανεθεί γιά κρίσιμα πολιτικά ζητήματα. Έχει δέ και ένα λειτουργικό πλεονέκτημα ο θεσμός αυτός, διότι έπιτρέπει, μέ τήν προσφυγή στήν κρίση του ύπατου κριτή που είναι ο λαός, νά άποφεύγονται πολιτικές κρίσεις ή δυσλειουργίες, νά επιλύονται πολιτικές διαφορές και νά άποκαθίστανται οι ίσορροπίες που διαταράχθηκαν. Άποτελεί τήν άσφαλιστική δικλείδα του κοινοβουλευτικού συστήματος. Έπομένως κάθε περιορισμός του θεσμού τής πρόωρης, πριν τή λήξη τής κανονικής θητείας τής Βουλής, προσφυγής

στό λαό θίγει άμεσα τήν άρχή τής λαϊκής κυριαρχίας και πλήττει συνταγματικά τό κοινοβουλευτικό σύστημα. Γι' αυτό τό λόγο διερωτώμαι κατά πόσον μιά τέτοια τροποποίηση είναι συνταγματικά έπιτρεπτή.

Θά ήθελα επίσης νά έπισημάνω μιά σύγχυση που καλλιεργείται τελευταία άπό πολιτικούς αλλά και όρισμένους συνταγματολόγους, οι όποιοι θεωρούν τήν τετραετή θητεία τής Βουλής ως κανόνα και τήν πρόωρη διάλυσή της ως παρέκκλιση. Έρμηνεύουν έτσι στενά τις σχετικές συνταγματικές διατάξεις και αντιμετώπιζουν τήν πρόωρη διάλυση ως μέτρο έξαιρετικό, ενώ στήν ιστορία του κοινοβουλευτικού συστήματος και τήν πολιτική πρακτική ισχύει ακριβώς τό αντίθετο. Εκεί βρίσκεται εξάλλου ή δύναμή του και ή πολιτική του ύπεροχή άπέναντι σέ άλλα συστήματα. Άλλωστε ο θεσμός τής πρόωρης διάλυσης λειτουργεί παραπληρωματικά προς τήν κοινοβουλευτική άρχή, τήν έξάρτηση δηλαδή τής κυβέρνησης άπό τήν έμπιστοσύνη τής Βουλής (δηλωμένη).

Τό ποιός άποφασίζει τήν πρόωρη διάλυση είναι βέβαια ένα θέμα που υπόκειται σέ συνταγματική διαρρύθμιση ή τροποποίηση, στό πλαίσιο όμως του γενικού κανόνα ότι ή άρμοδιότητα αυτή, ως ρυθμιστική, άνήκει καταρχήν και έξ όρισμού στό ρυθμιστή του πολιτεύματος.

Οι υπερεξουσίες του Προέδρου τής Δημοκρατίας: μύθος και πραγματικότητα

Έπαναλαμβάνω ώστόσο ότι όλες αυτές οι άρμοδιότητες του Προέδρου τής Δημοκρατίας έχουν άδρανοποιηθεί γιά συγκεκριμένους ιστορικούς και πολιτικούς λόγους. Η ενεργοποίησή τους δέν προϋποθέτει μόνο ευνοική γιά τις πολιτικές προθέσεις του Προέδρου συγκυρία ούτε άπλώς τήν πολιτική του βούληση· χρειάζεται άκόμη τά κατάλληλα πολιτικά και κοινωνικά στηρίγματα και βέβαια ύπονοεί άρχηγό του κράτους-κέντρο πολιτικής έξουσίας, αυτόνομη πολιτική δύναμη. Άλλά κάτι τέτοιο δέν προκύπτει άπό τό θεσμό τής προεδρευόμενης Δημοκρατίας του ισχύοντος Συντάγματος. Ο προεδρικός θεσμός δέν προκύπτει άπό τό θεσμό τής προεδρευόμενης Δημοκρατίας του ισχύοντος Συντάγματος. Ο προεδρικός θεσμός στις κοινοβουλευτικές δημοκρατίες είναι πολιτικά άποδυναμωμένος και τό έδειξε και ή δεκαετία έφαρμογής του Συντάγματος άλλα και ή ίδια ή παραίτηση του κ. Καραμανλή. Μόνον ένας πολιτικά παράφρων, ή άφελής ή πολιτικά άδέξιος άρχηγός του κράτους θά μπορούσε νά ενεργήσει ενάντια στή θέληση μίας πανίσχυρης κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας και στήν έξεταση τής λαϊκής πλειοψηφίας και στόν έλεγχο του κρατικού μηχανισμού. Αυτό τό τελευταίο που άναφέρω άποτελεί, βέβαια, πολιτικό συλλογισμό, ο όποιος όμως πιστεύω ότι άποτελεί στοιχείο ή ύπονοούμενο έρμηνείας των σχετικών συν-

ταγματικών διατάξεων. Πραγματικό κίνδυνο άπό τις καλούμενες υπερεξουσίες βλέπουν όσοι φετιχοποιούν τά νομικά κείμενα ή άδυνατούν νά άπαλλαγούν άπό παραστάσεις του παρελθόντος, όταν ίσχυαν άλλες ιστορικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες. Μιά τέτοια άντιμετώπιση των σύγχρονων θεσμών δέν είναι άπλώς άναχρονιστική, είναι και πολιτικά τραγική γιάτί δέν έπιτρέπει τήν κατανόηση των σύγχρονων μεταμορφώσεων τής άστικής δημοκρατίας και άρα έμποδίζει τή δυνατότητα υπέρβασής της.

Δ.Π.: Δέν νομίζετε όμως κ. Μανιτάκη ότι οι όνομαζόμενες υπερεξουσίες του Προέδρου θά μπορούσαν νά ενεργοποιηθούν σέ περίπτωση πολιτικής κρίσης; Γιά νά τό διατυπώσουμε άλλιώς, σέ περίπτωση που γιά τόν έναν ή τόν άλλο λόγο έχει κλονιστεί ή ίσορροπία δυνάμεων, και όταν έχει δημιουργηθεί μιά κατάσταση άκυβερνησίας κατά τήν όποία δέν διαμορφώνεται μιά κυβερνητική πλειοψηφία, σέ τέτοιες περιπτώσεις δέν έχει μιά πραγματική δυνατότητα πολιτικής παρέμβασης που μπορεί νά επηρεάσει τις πολιτικές εξελίξεις;

Α.Μ.: Πρέπει νά κάνω μιά διευκρίνιση. Είναι άλλο τό θέμα τής άναγώρισης στον Πρόεδρο τής Δημοκρατίας ρυθμιστικών άρμοδιοτήτων και άλλο τό θέμα αν παράλληλα μέ τή ρυθμιστική του άρμοδιότητα του άναγνωρίζονται και έξουσίες που τήν υπερβαίνουν και καθιστούν τόν Πρόεδρο τής Δημοκρατίας, εκτός άπό ρυθμιστή, και άποφασιστικό παράγοντα των πολιτικών εξελίξεων ή κυβερνητή. Η άδυναμία τής ισχύουσας συνταγματικής ρύθμισης έγκειται στό ότι δέν έχει άποσαφηνίσει τις ρυθμιστικές άρμοδιότητες και δέν τις έναρμόνισε μέ τήν κοινοβουλευτική άρχή και τήν άρχή τής λαϊκής κυριαρχίας. Δημιούργησε έτσι τήν εντύπωση ότι οι άρμοδιότητες αυτές δέν έχουν μόνον ρυθμιστική αλλά και έγχειρητική του συστήματος λειτουργία. Άπό κει ξεκινούν οι πολιτικές παρεξηγήσεις, οι συνταγματικές σύγχυσεις και οι δημοσιογραφικές φαντασιώσεις που γνωρίσαμε μέ άφορμή τήν προεδρολογία. Τονίζω ότι οι καλούμενες υπερεξουσίες παρέρχουν στον πρόεδρο νομικές δυνατότητες και ή άσκηση τους είναι άρα ύποθετική. Θά άναφέρω ένα και μόνο παράδειγμα τής συνταγματικής ρύθμισης: τόν Αύγουστο του 1981 όλα τά κόμματα και οι πολιτικοί παράγοντες είχαν συμφωνήσει γιά τήν άναγκαιότητα τής πρόωρης διάλυσης τής Βουλής. Άλλά ο ρυθμιστής του πολιτεύματος άδυνατούσε νά βρεί την άρμόζουσα συνταγματική διάταξη που θά ύλοποιούσε αυτή τή συμφωνία. Καί όπως θυμάστε κατέληξαν στή λύση του άρθρου 38 παρ. 1 που υποχρέωσε τήν κυβέρνηση Ράλλη νά παραιτηθεί και νά ξαναδιοριστεί ή ίδια ως εκλογική πιά κυβέρνηση.

Δ.Π.: Σύμφωνα μέ τήν προτεινόμενη άναθεώρηση άπό τό ΠΑΣΟΚ, ο Πρόεδρος τής Δημοκρατίας έχει ρυθμιστικές άρμοδιότητες;

Α.Μ.: Ένώ στό ισχύον Σύστημα ή σχετική ρύθμιση είναι άλλοτε χωλή κι άλλοτε άντικοινοβουλευτική (παύση τής κυβέρνησης), μέ τήν προτεινόμενη άναθεώρηση

ή ρυθμιστική λειτουργία του Προέδρου της Δημοκρατίας συρρικνώνεται ή μεταβιβάζεται κατά ένα μέρος στην κυβέρνηση. Η κυβέρνηση δηλαδή σφετερίζεται αρμοδιότητες που τυπικά ανήκουν στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και ουσιαστικά στα κόμματα. Διότι σέ ένα κοινοβουλευτικό σύστημα όπου οι πρωταγωνιστές του πολιτικού παιχνιδιού και ζωντανοί φορείς της λαϊκής κυριαρχίας είναι τά κόμματα, ή ρύθμιση των μεταξύ τους σχέσεων, ή ρύθμιση των σχέσεων κυβέρνησης αντιπολίτευσης προκύπτει, πρέπει να προκύπτει, από τις συμφωνίες των κομμάτων που βασίζονται στους κανόνες του Συντάγματος και στο σεβασμό της λαϊκής θέλησης. Ο ρυθμιστής είναι ο διεκπεραιωτής της συμφωνίας αυτής, αυτός που εξασφαλίζει και εγγυάται τό σεβασμό των κανόνων και της κοινής πολιτικής συναίνεσης. Όσο μεγαλύτερη ικανότητα αυτορρύθμισης έχει τό κομματικό σύστημα τόσο περισσότερο τυπικές και όνομαστικές γίνονται οι ρυθμιστικές αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας. Γι' αυτό και πιστεύω ότι οι έγγυητές ή οι έξουσιαστές του πολιτεύματος δέν κατασκευάζονται από τό Σύνταγμα αλλά από την ανεπάρκεια, τις αδυναμίες ή αντιφάσεις του πολιτικού συστήματος.

Η κυβέρνηση πρέπει να έχει τόν πρώτο λόγο στή διάλυση της Βουλής όχι όμως και τόν αποκλειστικό.

Ο πρωθυπουργός οικειοποιείται τις ρυθμιστικές αρμοδιότητες του Προέδρου

Δ.Π.: Μπορείτε να φέρετε ένα παράδειγμα πιθανής οικειοποίησης ρυθμιστικής του Προέδρου αρμοδιότητας από την κυβέρνηση;

Α.Μ.: Η προτεινόμενη τροποποίηση του άρθρου 41 παράγραφος 2 του ισχύοντος Συντάγματος, σύμφωνα με την όποια ή πρόταση της κυβέρνησης για τή διενέργεια πρόρων εκλογών είναι δεσμευτική για τόν Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Πού σημαίνει ότι ή κυβέρνηση μπορεί να επιλέξει τό χρόνο διενέργειας εκλογών, να επιβάλει τήν πρόωρη διάλυση της Βουλής χωρίς προηγούμενη συνεννόηση με τήν αντιπολίτευση. Στην περίπτωση αυτή ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ένεργεί ως απλός διεκπεραιωτής της απόφασης της κυβέρνησης χωρίς δυνατότητα δικής του ρυθμιστικής παρέμβασης. Και βέβαια ή αναγνώριση τέτοιας έξουσίας στην κυβερνώσα πλειοψηφία προκύπτει από τήν κοινοβουλευτική αρχή. Τέτοια δέ δυνατότητα έχει για παράδειγμα τό κυβερνών κόμμα στό δικομματικό πολιτικό σύστημα της Μεγάλης Βρετανίας. Εκεί όμως ισχύουν άλλες συνθήκες του πολιτεύματος, άλλες παραδόσεις και ή άσκηση της αρμοδιότητας αυτής δέν έχει δημιουργή-

σει συνταγματικά ή πολιτικά προβλήματα. Στην ελληνική όμως πολιτική πραγματικότητα, που δέν έχει παγιωμένους κοινοβουλευτικούς θεσμούς και κανόνες σεβαστούς με εύλάβεια από όλους, μιά τέτοια αρμοδιότητα ενδέχεται να οδηγήσει σέ νόθευση του κοινοβουλευτικού παιχνιδιού και σέ κατάχρηση πολιτικής έξουσίας. Με τά δεδομένα αυτά, ή προτεινόμενη ρύθμιση ευνοεί υπερβολικά τήν κυβέρνηση εις βάρος της αντιπολίτευσης και έπομένως έμπεριέχει κινδύνους διατάραξης της πολιτικής ισορροπίας. Αναγνωρίζει ακόμα στην κυβέρνηση ένα σημαντικό εκλογικό όπλο για τήν επικείμενη εκλογική άναμέτρηση και θέτει σέ δυσμενέστερη μοίρα τήν αντιπολίτευση, πράγμα που έμποδίζει επικίνδυνα τήν έναλλαγή των κομμάτων στην έξουσία. Κι αυτή άκριβώς ή δυνατότητα έναλλαγής στην έξουσία άποτελεί τήν ουσία του δημοκρατικού πολιτεύματος. Η δημοκρατία δέν εξασφαλίζει μόνο τό δικαίωμα της πλειοψηφίας να κυβερνά και της μειοψηφίας να έλέγχει αλλά εγγυάται στην αντιπολίτευση τήν αντικειμενική δυνατότητα καθώς και ίσες ευκαιρίες άνόδου στην κυβερνητική έξουσία. Άπ' αυτή τήν άποψη οι συνταγματικοί και κοινοβουλευτικοί κανόνες πρέπει να παρέχουν τις ίδιες τυπικές δυνατότητες σέ όλους τους ανταγωνιζόμενους. Πιστεύω λοιπόν ότι ή προτεινόμενη ρύθμιση νοθεύει αυτήν τήν αντικειμενική δυνατότητα.

Η ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Άρθρον 35

2. Κατ' εξαίρεσιν δέν χρήζουν προσυπογραφής αί άκόλουθοι άποκλειστικώς πράξεις:

- α) Ο διορισμός του Πρωθυπουργού.
- β) Η σύγκλησις του Ύπουργικού Συμβουλίου υπό τήν Προεδριάν αυτού, κατά τά έν άρθρω 38 παράγραφος 3 όριζόμενα.
- γ) Η σύγκλησις του Συμβουλίου της Δημοκρατίας.
- δ) Η άναπομπή ψηφισθέντος υπό της Βουλής νομοσχεδίου ή προτάσεως νόμου κατά τό άρθρον 42 παράγραφος 3.

ε) Αί έν άρθροις 32 παράγραφος 4, 37 παράγραφος 3, 41 παράγραφοι 1 και 4 και 44 παράγραφος 2 άναφερόμεναι άρμοδιότητες.

στ) Διαγγέλματα εκδιδόμενα εις όλους έκτάκτους περιστάσεις κατά τήν παράγραφο 3 του άρθρου 44.

ζ) Ο διορισμός του προσωπικού των ύπηρεσιών της Προεδρίας της Δημοκρατίας.

Πρόταση άναθεώρησης:

«2. Κατ' εξαίρεσιν δέν χρήζουν προσυπογραφής αί άκόλουθοι άποκλειστικώς πράξεις:

- α) Ο διορισμός του Πρωθυπουργού.
- β) Η άνάθεσις διερευνητική έντολής κατά τό άρθρον 37, παρ. 3 και 4.
- γ) Η άναπομπή ψηφισθέντος υπό της Βουλής νομοσχεδίου ή προτάσεως νόμου κατά τό άρθρο 42 παρ. 2.

δ) Ο διορισμός του προσωπικού των Ύπηρεσιών της Προεδρίας της Δημοκρατίας.

Άρθρον 37

4) Μή έπιτυγχανομένου τούτου, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δύναται να άναθέσει νέαν διερευνητικήν έντολήν εις τόν άρχηγόν του δευτέρου εις κοινοβουλευτικήν δύναμιν κόμματος ή να διορίσει Πρωθυπουργόν, μετά γνώμην του Συμβουλίου της Δημοκρατίας, μέλος ή μή της Βου-

λής, δυνάμενον κατά τήν κρίσιν του να τύχη ψήφου έμπιστοσύνης της Βουλής.

Εις τόν ούτω προκριθέντα Πρωθυπουργόν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δύναται να παράσχει και τό δικαίωμα διαλύσεως της Βουλής προς διεξαγωγήν εκλογών.

Πρόταση άναθεώρησης:

«4. Μή έπιτυγχανομένου τούτου, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας παρέχει νέαν διερευνητική έντολήν εις τόν άρχηγόν του δευτέρου εις κοινοβουλευτικήν δύναμιν κόμματος. Άποκρουομένης υπό της Βουλής και της νέας αυτής έντολής, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δύναται να άναθέσει τόν σχηματισμόν Κυβερνήσεως εις τόν άρχηγόν του τρίτου εις κοινοβουλευτικήν δύναμιν κόμματος. Εις περίπτωση κατά τήν όποιαν ή Κυβέρνησις εκ της τελευταίας διερευνητικής έντολής δέν λάβει ψήφον έμπιστοσύνης, ο Πρόεδρος της Δημο-

ρηση σέ σχέση μέ τό ισχύον Σύνταγμα θεσμοθετείται μιά πιό συγκεντρωτική και αυταρχική δομή τής εξουσίας.

Α.Μ.: Ναι, μέ μιά επιφύλαξη. Ή προτεινόμενη συνταγματική μεταρρύθμιση επικυρώνει άπλώς μιά υπάρχουσα πολιτική κατάσταση. Ήπιβεβαιώνει και τυπικά τήν παραμορφωτική διάρθρωση τής πολιτικής εξουσίας στήν Έλλάδα ή όποία έχει αναγάγει τόν πρωθυπουργό και άρχηγό τής κυβερνώσας πλειοψηφίας σέ μοναδικό ή βασικό κέντρο άσκησης τής πολιτικής εξουσίας. Τό φαινόμενο βέβαια αυτό παρατηρείται και σέ άλλα κράτη και είναι γνωστό ήδη από τήν εποχή του Μεσοπολέμου. Μέ τή διαφορά ότι στά άλλα κράτη υπάρχουν και άλλα κέντρα πολιτικής και κοινωνικής εξουσίας, π.χ. τά συνδικάτα, πού άντισταθμίζουν ή μειώνουν τό μονοπώλιο τής πρωθυπουργικής εξουσίας. Ή έλλειψη τέτοιων πολλαπλών κέντρων εξουσίας στήν Έλλάδα, ή έλλειψη πολιτικών και κοινωνικών άντισταθμίσεων προς τήν κρατική εξουσία, ή έλλειψη πολιτικών και συνταγματικών φραγμών, κάνει τήν άσκηση τής εξουσίας πιό έπιρρεπή σέ αυταρχικές και αυθαίρετες επιδόσεις. "Όπως και νά 'χει τό πράγμα, αυτήν τήν ιστορική τάση αυταρχικότητας του σύγχρονου κράτους, τής ενίσχυσης μέ δυό λόγια του κρατισμού, τό ισχύον Σύνταγμα και ή προτεινόμενη μεταρρύθμιση αντί νά τήν άμβλύνουν ή νά

τή μετριάζουν, τήν εύλογοϋν και τήν επιβεβαιώνουν.

Δ.Π.: *Θά μπορούσαμε τώρα κ. Μανιτάκη νά περάσουμε σέ άλλες ρυθμίσεις τής προτεινόμενης μεταρρύθμισης. Ποιά προβλήματα υπάρχουν ως προς τό δημοψήφισμα;*

Α.Μ.: Μέ τήν ισχύουσα ρύθμιση ή τυπική δυνατότητα προκήρυξης δημοψηφίσματος άνήκει στον Πρόεδρο τής Δημοκρατίας. Μέ τήν προτεινόμενη ρύθμιση τήν πρωτοβουλία έχει ή κυβέρνηση. Και διερωτώμαι γιατί μιά κυβέρνηση, πού έχει τήν πλειοψηφία τής Βουλής και μπορεί νά νομοθετήσει μέσω αυτής, νά θέλει νά προσφύγει σέ δημοψήφισμα;

Δ.Π.: *Στό άρθρο 44 § 2 υπάρχει ή διάταξη πού λέει ότι «δέν επιτρέπεται ή διεξαγωγή δημοψηφίσματος γιά θέματα υπαγόμενα στήν άποφασιστική άρμοδιότητα τής Βουλής». Και έρωτάται ποιά θέματα δέν υπάγονται στήν άποφασιστική άρμοδιότητα τής Βουλής.*

Α.Μ.: Τήν ίδια άπορία είχα και εγώ διαβάζοντας τή σχετική πρόταση. Πραγματικά, τί δέν υπάγεται στήν άρμοδιότητα τής Βουλής; "Όταν είναι γνωστό μάλιστα από τόν 19ο αιώνα ότι ή Βουλή έχει ένα τεκμήριο γενικής άρμοδιότητας, τής άνήκει ή γενική νομοθετική άρμοδιότητα. Θέλω νά πιστεύω ότι πρόκειται γιά άτυχή, τουλάχιστον, ρύθμιση, άν και θά μπορούσε κανείς νά φανταστεί μιά άρμοδιό-

τητα πού δέν άνήκει στή Βουλή αλλά στον Πρόεδρο τής Δημοκρατίας όπως είναι ή καταγγελία μιάς διεθνούς σύμβασης. Τό μυαλό μου πηγαίνει στή συνθήκη τής ΕΟΚ. Ήλλά και σ' αυτή τήν περίπτωση διερωτάται κανείς τί χρειάζεται τό δημοψήφισμα μιά κυβέρνηση πού έχει πολιτική δύναμη και τήν κοινοβουλευτική κάλυψη. Ήν είναι κάποιοι πού θά χρειάζονταν τό δημοψήφισμα αυτά είναι τά κόμματα τής αντιπολίτευσης. Ή πιό γνήσια μορφή του δημοψηφίσματος είναι εκείνο πού προκαλείται κατευθείαν από τό λαό δηλαδή ό θεσμός τής λαϊκής πρωτοβουλίας τόν όποιο και τό Σύνταγμα και ή συνταγματική τροποποίηση άγνωστον. Προσωπικά δέν μπορώ νά βρω άλλη εξήγηση από τήν άκόμη μεγαλύτερη ενίσχυση του ρόλου του πρωθυπουργού και τήν πλάγια εισαγωγή στοιχείων δημοψηφισματικής ή καισαρικής δημοκρατίας.

Δ.Π.: *Φαίνεται κ. Μανιτάκη ότι δέν άγαπάτε τά δημοψηφίσματα.*

Α.Μ.: "Όχι μόνο δέν τά άγαπώ αλλά τά άντιπαθώ. Και όμολογώ ότι τά φοβάμαι. "Ό θεσμός αυτός είναι πολιτικά επικίνδυνος. Και σ' αυτό ή θέση μας πρέπει νά είναι σαφής. Τό δημοψήφισμα είναι εκδήλωση δημοκρατίας των μαζών και έχει ως άποτέλεσμα νά παραμερίζει, νά παρακάμπτει τά κόμματα και τούς αντιπροσωπευτικούς θεσμούς και νά μεταβάλλει

Η ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Άρθρον 41

1. "Ο Πρόεδρος τής Δημοκρατίας δύναται νά διαλύση τήν Βουλήν μετά γνώμην του Συμβουλίου τής Δημοκρατίας, εάν αυτή εύρίσκειται εν προφανεί δυσαρμονία προς τό λαϊκόν αίσθημα ή εάν ή σύνθεσις αυτής δέν εξασφαλίζει κυβερνητικήν σταθερότητα.

Πρόταση αναθεώρησης:

«1. "Ο Πρόεδρος τής Δημοκρατίας δύναται νά διαλύσει τήν Βουλήν εάν ή σύνθεσις αυτής δέν εξασφαλίζει κυβερνητικήν σταθερότητα».

***

2. "Ο Πρόεδρος τής Δημοκρατίας δύναται νά διαλύση τήν Βουλήν, προτάσει τής τυχούσης ψήφου έμπιστοσύνης Κυβερνήσεως προς άνανέωσιν τής λαϊκής έντολής, προκειμένου νά άντιμετωπισθ ή έξαιρετικής σημασίας έθνικόν θέμα.

Πρόταση αναθεώρησης:

«2. "Ο Πρόεδρος τής Δημοκρατίας διαλύει τήν Βουλήν, προτάσει τής τυχούσης ψήφου έμπιστοσύνης Κυβερνήσεως προς άνανέωσιν τής λαϊκής έντολής προκειμένου νά άντιμετωπισθ ή έξαιρετικής σημασίας έθνικόν θέμα».

Πρό τής υπογραφής του διατάγματος ό Πρόεδρος τής Δημοκρατίας ζητεί τήν γνώμην του Συμβουλίου τής Δημοκρατίας. Άποκλείεται ή διάλυσις τής Βουλής δις διά τήν αυτήν αίτιαν.

Πρόταση αναθεώρησης:

Καταργείται.

Άρθρον 42

1. "Ο Πρόεδρος τής Δημοκρατίας κυροί, εκδίδει και δημοσιεύει τούς υπό τής Βουλής ψηφισθέντας νόμους έντός μηνός από τής επιψηφίσεως αυτών.

Πρόταση αναθεώρησης:

«1. "Ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας εκδίδει και δημοσιεύει τούς υπό τής Βουλής ψηφισθέντας νόμους έντός μηνός από τής ψηφίσεως αυτών».

***

2. "Ο Πρόεδρος τής Δημοκρατίας δύναται, έντός τής κατά τήν προηγουμένη παράγραφον προθεσμίας, νά αναπέμψη εις τήν Βουλήν ψηφισθέν υπ' αυτής νομοσχέδιον, εκθέτων και τούς λόγους τής μή κυρώσεως.

Πρόταση αναθεώρησης:

«2. "Ο Πρόεδρος τής Δημοκρατίας δύναται, έντός τής κατά τήν προηγουμένη παράγραφον προθεσμίας, νά αναπέμψη εις τήν Βουλήν ψηφισθέν υπ' αυτής νομοσχέδιον, μόνον διά σοβαράν παραβίασιν των συνταγματικών διαδικασιών τής νομοθετικής λειτουργίας. Εις τό έγγραφον τής

σέ διλημματική τήν πολιτική, δηλαδή νά τήν ίσοπεδώνει.

Κατάργηση του δικαιώματος κύρωσης νόμων: πολλή φασαρία για τό τίποτε

Δ.Π.: Θά θέλατε νά μās πείτε τή γνώμη σας για τήν κατάργηση, από τήν προτεινόμενη αναθεώρηση, τής εξουσίας κύρωσης τών νόμων εκ μέρους του Προέδρου τής Δημοκρατίας; Τό γεγονός ότι ο Πρόεδρος τής Δημοκρατίας δέν θά έχει αρμοδιότητα κύρωσης τών νόμων, αλλά απλώς έκδοσης και δημοσίευσης, δίνει μιά δημοκρατικότερη διάσταση στό Σύνταγμα;

Α.Μ.: Νομίζω ότι τό παράδειγμα αυτό είναι ένα χαρακτηριστικό δείγμα τής διαστολής πού πρέπει νά κάνουμε μεταξύ τύπου και ουσίας. Είναι παράδειγμα του έπαισιώδους χαρακτήρα όρισμένων από τίς προτεινόμενες τροποποιήσεις χωρίς νά είναι τό μόνο. Διότι επιδιώκεται νά ρυθμιστούν θέματα τά όποια έχουν ούτως ή άλλως ρυθμιστεί στήν πράξη έδώ και δεκαετίες, θέματα πού δέν είχαν προκαλέσει ποτέ πολιτικά προβλήματα ούτε φαίνεται ότι θά προκαλούσαν στό μέλλον. Η άρνηση κύρωσης τών νόμων έχει νά ασκηθεί στήν Ελλάδα, αν θυμάμαι καλά, περίπου έναν αιώνα. Η κύρωση είναι μιά από τίς όνομαζόμενες όνομαστι-

κές αρμοδιότητες του Προέδρου τής Δημοκρατίας ή όποια άσκειται ταυτόχρονα μέ τήν έκδοση του νόμου. Νομίζω λοιπόν ότι γίνεται πολλή φασαρία για τό τίποτε. Κάτι ανάλογο θά μπορούσε νά πεί κανείς και για τό δικαίωμα του Προέδρου τής Δημοκρατίας νά αναπέμπει τό νόμο όταν διαφωνεί μέ τό περιεχόμενο. Στήν πραγματικότητα έχουμε ένα αναβλητικό βέτο διότι τελικά ή Βουλή θά αποφασίσει και ή άπόφασή τής είναι υποχρεωτική για τόν Πρόεδρο. Δέν υπάρχει, λοιπόν, όπως λέγεται δικαίωμα ουσιαστικής άρνησιкуρίας, γι' αυτό και ή προτεινόμενη κατάργηση είναι χωρίς ουσιαστική σημασία.

Υπάρχουν κι άλλες τέτοιες έπαισιώδεις ρυθμίσεις όπως ή κατάργηση του Συμβουλίου τής Δημοκρατίας, θεσμός πού ποτέ δέν τέθηκε σε εφαρμογή και είχε περιπέσει σε άχρησία, ή ρυθμίσεις νομοτεχνικά άδόκιμες όπως εκείνες του άρθρου 37 πού έλπίζω νά προήλθαν από άβλεπία ή από μεγάλη βιασύνη. Υπάρχουν επίσης και ρυθμίσεις, όπως εκείνη τής έκλογικής ύπηρεσιακής κυβέρνησης πού προεδρεύεται από τόν Πρόεδρο του Άρείου Πάγου ή του Συμβουλίου Έπικρατείας πού μās γυρίζουν στή δεκαετία του '50 ενώ δέν έγγυώνται τή διενέργεια τίμιων και αδιάβλητων εκλογών. Άλλά θά προτιμούσα νά περάσουμε καλύτερα στα ζητήματα τά σχετικά μέ τήν κήρυξη τής χώρας σε κατάσταση πολιορκίας.

Η κατάσταση πολιορκίας: επικίνδυνες άσάφειες

Είναι αλήθεια ότι στό άρθρο 48 οι διαδικαστικές προϋποθέσεις για τήν κήρυξη τής χώρας σε κατάσταση πολιορκίας γίνονται πίο αυστηρές και ότι υπάρχει πίο άποφασιστικός ρόλος τής Βουλής στήν άπόφαση αυτή. Άλλά όταν λέμε Βουλή έννοούμε κυβερνητική πλειοψηφία και ή κυβέρνηση, έφόσον έλέγχει άπολύτως τήν πλειοψηφία, μπορεί νά εκμαιεύσει τήν άπόφαση τής Βουλής για τήν κήρυξη τής χώρας σε κατάσταση πολιορκίας.

Τό σημαντικό πρόβλημα όμως είναι οι καινοτομίες πού εισάγονται ως προς τούς λόγους κήρυξης τής χώρας σε κατάσταση πολιορκίας. Προσωπικά για τήν ώρα δέν μπορώ νά κρίνω τό πολιτικό νόημα τών καινοτομιών, όστόσο πρέπει νά τίς προσέξουμε. Προτείνεται λοιπόν ότι ή κατάσταση πολιορκίας κηρύσσεται και «όταν υπάρχει άπειλή τής εθνικής ασφάλειας». Ο όρος «εθνική ασφάλεια» δέν είναι δόκιμος από συνταγματική άποψη, επιπλέον είναι πολιτικά άσαφής και δέχεται πολλές εκτιμήσεις. Ο δεύτερος λόγος είναι πίο άνησυχητικός. Στήν αναθεώρηση προβλέπεται ότι ή χώρα μπορεί νά κηρυχτεί σε κατάσταση πολιορκίας αν υπάρχει «περίπτωσης έκδηλώσεων ένόπλου κινήματος προς άνατροπήν του δημοκρατικού πολιτεύματος». Και επειδή

Η ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

άναπομπής ο Πρόεδρος τής Δημοκρατίας εκθέτει τούς λόγους αυτής».

***

3. Πρότασις νόμου ή νομοσχέδιον άναπεμφθέν υπό του Προέδρου τής Δημοκρατίας εις τήν Βουλήν εισάγεται εις τήν Όλομέλειαν αυτής, εάν δε έπιψηφισθ ή και αύθις διά τής άπολύτου πλειοψηφίας του όλου αριθμού τών βουλευτών, κατά τήν διαδικασία του άρθρου 76 παράγραφος 2, ο Πρόεδρος τής Δημοκρατίας κυροί, εκδίδει και δημοσιεύει τούτο υποχρεωτικώς έντός δέκα ήμερών από τής δευτέρας έπιψηφίσεως αυτού.

Πρόταση αναθεώρησης:

«3. Πρότασις νόμου ή νομοσχέδιον άναπεμφθέν υπό του Προέδρου τής Δημοκρατίας εις τήν Βουλήν εισάγεται εις τήν όλομέλειαν αυτής, εάν δε έπιψηφισθ ή και πάλιν διά τής άπολύτου πλειοψηφίας του όλου αριθμού τών βουλευτών, κατά τήν

διαδικασία του άρθρου 76 παρ. 2, ο Πρόεδρος τής Δημοκρατίας εκδίδει και δημοσιεύει τούτο υποχρεωτικώς έντός 10 (δέκα) ήμερών από τής έπιψηφίσεως αυτού».

Άρθρον 43

3. Ο Πρόεδρος τής Δημοκρατίας εκδίδει όργανωτικά διατάγματα προς ρύθμισιν τών εις τήν έσωτερικήν άποκλειστικώς διάρθρωσιν και λειτουργίαν τών ύπηρεσιών του Κράτους και τών δημοσίων όργανισμών άναγομένων θεμάτων, άποκλεισμένης τής δι' αυτών αύξήσεως του αριθμού τού προσωπικού, ως και τής μεταβολής τής βαθμολογικής διαρθρώσεως τούτου. Τά όργανωτικά ταύτα διατάγματα εκδίδονται μετά γνώμην άνωτάτου συμβουλίου άποτελουμένου κατά τά δύο τρίτα τουλάχιστον τών μελών του εκ δικαστικών λειτουργών, ως νόμος όρίζει.

Πρόταση αναθεώρησης:
Καταργείται.

Άρθρον 44

2. Ο Πρόεδρος τής Δημοκρατίας δύναται διά διατάγματος νά προκηρύσσει τήν διεξαγωγήν δημοψηφίσματος επί κρισίμων εθνικών θεμάτων.

Πρόταση αναθεώρησης:

«2. Ο Πρόεδρος τής Δημοκρατίας δύναται νά προκηρύσσει διά διατάγματος, εκδιδόμενου προτάσει του Υπουργικού Συμβουλίου, τήν διεξαγωγήν δημοψηφίσματος επί κρισίμων εθνικών θεμάτων. Διεξαγωγή δημοψηφίσματος δέν επιτρέπεται διά θέματα ύπαγόμενα εις τήν άποφασιστικήν αρμοδιότητα τής Βουλής».

3. Ο Πρόεδρος τής Δημοκρατίας εις δώλως έξαιρετικές περιστάσεις άπευθύνει διαγγέλματα, δημοσιευόμενα διά τής Έφημερίδος τής Κυβερνήσεως.

Πρόταση αναθεώρησης:

«3. Ο Πρόεδρος τής Δημοκρατίας εις

έχουμε τό προηγούμενο τής κινητοποίησης του Φεβρουαρίου του 1983, τήν έκδωση ενόπλου κινήματος μόνον ή κυβέρνηση μπορεί νά τή διαγνώσει καί νά τή γνωρίζει. Μέ τή νέα ρύθμιση λοιπόν οί λόγοι γίνονται πίο έλαστικοί καί πίο άσκαφείς. "Αν υποθέσουμε ότι δέν θά βρεθεί κυβερνητική πλειοψηφία πού θά δεχτεί ανεπιφύλακτα τήν πρόταση τής κυβέρνησης καί άν δεχτούμε ότι θά έχουμε μιά σθεναρή καί άποφασιστική αντιπολίτευση πού θά άντισταθεί στίς προθέσεις τής κυβερνητικής πλειοψηφίας, τότε ή πρόταση άναθεώρησης δέν έγκυμονεί κινδύνους άυταρχικών λύσεων. "Αν όμως δεχτούμε ότι ή έκάστοτε κυβερνητική πλειοψηφία είναι υποταγμένη στήν κυβέρνηση, καί ή αντιπολίτευση είναι συνήθως πολιτικά άποδυναμωμένη, τότε σέ στιγμές πολιτικής κρίσης καί γιά λόγους κομματικής σκοπιμότητας θά μπορούσαμε νά φανταστούμε ότι παρέχεται μιά συνταγματική διευκόλυνση προσωρινής άρσης τής δημοκρατικής καί κοινοβουλευτικής νομιμότητας.

Α.Π.: *Κύριε Μανιτάκη, θά θέλαμε νά σάς θέσουμε ένα τελευταίο έρώτημα. Τό Σύνταγμα του '75, όπως άλλωστε υποστηρίχθηκε καί από τίς τότε αντιπολιτευόμενες δυνάμεις καί πολλές φορές έκτοτε, έχει ανάγκη άναθεώρησης σέ πολλά του σημεία. Σήμερα έπιχειρείται μιά άναθεώρηση*

ή όποία, άν τελικώς περάσει, θά κλείσει τή δυνατότητα γιά μιάν άλλη άναθεώρηση τουλάχιστον γιά τά επόμενα 6 με 7 χρόνια. Θά φτάσουμε δηλαδή μέ τό ίδιο Σύνταγμα μέχρι τό 1992 με 1993. Επομένως όσα σημεία του Συντάγματος είναι ήδη, εκ γενετής, συντηρητικά ή ξεπερασμένα σέ σχέση με τίς μεταβαλλόμενες κοινωνικές, πολιτισμικές, οικονομικές καί πολιτικές πραγματικότητες θά παραμείνουν άναγκαστικά ως έχουν γιά πολλά χρόνια. Τό έρώτημα λοιπόν είναι τό ακόλουθο: Τό Σύνταγμα του '75 μαζί με τήν άναθεώρησή του, άν τελικά περάσει, είναι ένα θεσμικό πλαίσιο πού οργανώνει τά πολιτειακά μας πράγματα σύμφωνα με τίς σύγχρονες ανάγκες μας καί τίς τάσεις τής ελληνικής κοινωνίας;

Α.Μ.: *Οί έρωτήσεις σας είναι περισσότερες από μία. Αρχίζω από τήν πρώτη πού νομίζω είναι πίο σημαντική γιατί έντοπίζει τήν πολιτική ουσία τής άναθεώρησης καί παρέχει τό μέτρο τής αξιολόγησής της.*

Μιά άναθεώρηση πού διατηρεί τόν συντηρητικό καί άναχρονιστικό χαρακτήρα του Συντάγματος του 1975

Η συνταγματική άναθεώρηση δέν μπορεί νά αξιολογηθεί σωστά, καί πολιτικά καί συνταγματικά, άν δέν πάρουμε ύ-

πόψη μας όχι μόνο αυτό πού άναθεωρείται αλλά κυρίως αυτό πού δέν άναθεωρείται. Πέρα δηλαδή από τόν περιορισμένο, ένμέρει πολιτικά έπουσιώδη, χαρακτήρα των άναθεωρούμενων διατάξεων, ή άναθεώρηση αυτή αφήνει απέξω τήν ουσία τής διάρθρωσης τής πολιτικής έξουσίας. Δέν άναδιατάσσει ούτε θίγει τόν τρόπο με τόν όποιο έχει οργανωθεί καί άσκαίται. Δέν θίγει τίς σχέσεις ιδιοκτησίας, δέν θίγει τίς σχέσεις κράτους καί οικονομίας, δέν θίγει τήν οικονομική έξουσία, δέν καθιερώνει τήν εργατική συμμετοχή, δέν καθιερώνει τήν τριτοβάθμια τοπική αυτοδιοίκηση, δέν θεσπίζει τή διοικητική αποκέντρωση, δέν διαχωρίζει εκκλησία καί κράτος, δέν διευρύνει τίς άτομικές καί κοινωνικές έλευθερίες των Έλλήνων, ούτε προτείνει μιά νέα πίο άποφασιστική πολιτική συμμετοχή του λαού στά κέντρα των πολιτικών αποφάσεων, δέν καθιερώνει νέους θεσμούς πολιτικής καί κοινωνικής συμμετοχής, δέν δημιουργεί νέες μορφές κοινωνικής καί πολιτικής εκπροσώπησης, δέν θεσπίζει άντισταθμίματα άπέναντι στον κρατικό άυταρχισμό καί τόν κρατικό συγκεντρωτισμό, άπέναντι σέ άνεξέλεγκτα, συνταγματικά τουλάχιστον, κέντρα κρατικής έξουσίας, δέν εξασφαλίζει ούτε έγγυάται νέες μορφές πολιτικής καί κοινωνικής έκφρασης. Άλλά, πράγμα πού είναι καί τό πίο σημαντικό, δέν έγγυάται τόν πολυκομματι-

Η ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

όλων έξαιρετικές περιστάσεις δύνανται νά άπευθύνει πρós τόν λαόν διαγγέλματα, μετά σύμφωνον γνώμην του Προέδρου τής Κυβερνήσεως. Τά διαγγέλματα προσυπογράφονται υπό του Πρωθυπουργού καί δημοσιεύονται εις τήν Έφημερίδα τής Κυβερνήσεως.»

Άρθρον 47

3. Άμνηστία παρέχεται μόνον επί πολιτικών έγκλημάτων διά προεδρικού διατάγματος εκδιδόμενου προτάσει του Έπουργικού Συμβουλίου.

Πρόταση άναθεώρησης

«3. Άμνηστία παρέχεται μόνον επί πολιτικών έγκλημάτων διά νόμου ψηφισμένου υπό τής Όλομελείας τής Βουλής διά πλειοψηφίας των 3/5 του όλου αριθμού των Βουλευτών.»

Άρθρον 48

1. Ο Πρόεδρος τής Δημοκρατίας έν περιπτώσει πολέμου ή έπιστρατεύσεως έξωθεν έξωτερικών κινδύνων, διά προεδρι-

κού διατάγματος προσυπογραφομένου υπό του Έπουργικού Συμβουλίου, έν περιπτώσει δέ σοβαράς διαταραχής ή εκδήλου άπειλής κατά τής δημοσίας τάξεως καί άσφαλείας του κράτους έξ έξωτερικών κινδύνων, διά προεδρικού διατάγματος προσυπογραφομένου υπό του Πρωθυπουργού, δύνανται ν' άναστείλη καθ' άπασαν τήν Έπικράτειαν ή τμήμα αυτής, τήν ισχύν των διατάξεων των άρθρων 5 παράγραφος 4, 6, 8, 9, 11, 12, παράγρ. 1 έως καί 4, 14, 19, 22, 23, 96 παράγραφος 4 καί 97 ή τινών έξ αυτών, νά θέσει εις έφαρμογήν τόν έκάστοτε ισχύοντα νόμον περί καταστάσεως πολιορκίας καί νά συστήση έξαιρετικά δικαστήρια. Ο νόμος ούτος δέν δύνανται νά τροποποιηθί κατά τήν διάρκειαν τής έφαρμογής του.

2. Ο Πρόεδρος τής Δημοκρατίας δύνανται, από τής εκδόσεως του προεδρικού διατάγματος, υπό τά αυτάς προϋποθέσεις νά λαμβάνη προσέτι καί πάντα τά άναγκα ή νομοθετικής ή διοικητικής φύσεως μέτρα, πρós άντιμετώπισιν τής καταστάσεως καί τήν ταχύτεραν άποκατάστασιν τής λειτουργίας των συνταγματικών θεσμών.

3. Η ισχύς αυτού του κατά τήν παράγραφον 1 εκδιδόμενου προεδρικού διατάγματος, άν τούτο δέν άνακληθί δι' όμοίου διατάγματος ενωρίτερον, αίρεται αυτοδικαίως, έν περιπτώσει μέν πολέμου από τής λήξεως αυτού, έν πάση δέ άλλη περιπτώσει μετά τριάκοντα ήμέρας από τής δημοσιεύσεώς του, έκτός εάν ή ισχύς αυτού παραταθί καί πέραν των τριάκοντα ήμερών διά προεδρικού διατάγματος εκδιδόμενου μετά προηγούμενη άδειαν τής Βουλής. Η σχετική άπόφασις ταύτης λαμβάνεται διά τής άπολύτου πλειοψηφίας των παρόντων μελών αυτής, συμφώνως πρós τας διατάξεις του άρθρου 67.

4. Εάν ή έκδοσις του κατά τήν παράγραφον 1 προεδρικού διατάγματος γίνη έν άπουσία τής Βουλής, αυτή συγκαλείται καί άν έτι έληξεν ή περίοδος αυτής ή διελύθη, μέχρι πέρατος τής κατά τήν προηγούμενην παράγραφον προθεσμίας, ίνα άποφασίση περί τής παρατάσεως τής ισχύος του ως άνω διατάγματος.

5. Από τής δημοσιεύσεως του κατά τήν παράγραφον 1 προεδρικού διατάγματος καί καθ' όλην τήν διάρκειαν τής έ-

κό, πολυφωνικό χαρακτήρα της δημοκρατίας μας, δέν προωθει νέες μορφές πολιτικού και κοινωνικού διαλόγου. Και κάτι άλλο. Έάν δεχτούμε ότι στόχος μιās δημοκρατίας είναι ή ταύτιση αρχόντων και άρχομένων και άν στόχος ενός δημοκρατικού πολιτεύματος, όπως διακηρύσσει τουλάχιστον τό ΠΑΣΟΚ, είναι ή άνοδος του λαού στην έξουσία, πού δέν μπορεί νά έξασφαλιστεί παρά μέσα από τήν πολιτική συμμετοχή και τήν πολιτική εκπροσώπηση, τότε άπέναντι σ' αυτούς τούς δύο άξονες, σ' αυτές τις δύο ραχοκοκαλιές της πολιτικής δημοκρατίας, ή άναθεώρηση μένει παγερά άδιάφορη. Άν επομένως δεχτούμε ότι ζούμε αυτή τή στιγμή μιá δημοκρατία μαζών πού βασίζεται στη άπαλλοτρίωση των πολιτικών δικαιωμάτων υπέρ μιās άνεξέλεγκτης και άυτονομημένης έξουσίας, αυτό τό θεσμικό πολιτικό καθεστώς, ή άναθεώρηση έμμεσα τό νομιμοποιεί και τό επικυρώνει. Μ' αυτό τό κριτήριο θά μπορούσε νά χαρακτηρίσει κανείς τή συνταγματική άναθεώρηση καθυστερημένη από πολιτική άποψη, έτεροχρονισμένη ως προς τις άπαιτήσεις της κοινωνίας και της εποχής μας.

Άκόμη παραπέρα θά ήθελα νά τονίσω ότι ή προτεινόμενη άναθεώρηση όχι μόνο επικυρώνει, τουλάχιστον από συνταγματική άποψη, τά βασικά χαρακτηριστικά

του Συντάγματος του 1975 αλλά άποκλείει τήν οποιαδήποτε τροποποίηση τους ίσως για τά δέκα προσεχή χρόνια... Διότι σύμφωνα με τό άρθρο 110 δέν είναι δυνατό νά γίνει νέα άναθεώρηση πριν περάσουν πέντε χρόνια και έκλεγεί νέα Βουλή. Άς πούμε περίπου 8 με 10 χρόνια. Για τά έπόμενα δέκα χρόνια λοιπόν θά ισχύει τό ίδιο οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό σύστημα πού ισχύει και τώρα, έλεύθερο νά κινείται προς παραμορφωτικές κατευθύνσεις.

Συνταγματική κρίση

Δ.Π.: *Κύριε Μανιτάκη νομίζετε ότι έχει δημιουργηθεί συνταγματική κρίση;*

Α.Μ.: Αυτό δέν μπορούμε άκόμη νά τό πούμε. Έκείνο πού είναι βέβαιο είναι ότι ή πρόταση άναθεώρησης, έπειδή συνδυάστηκε με άπροσδόκητες συνταγματικές εξελίξεις και με τήν έκλογή νέου Προέδρου της Δημοκρατίας, δημιούργησε κλίμα συνταγματικής άβεβαιότητας και ρευστότητας. Κλόνησε τήν ισχύουσα συνταγματική τάξη και ό κραδασμός είχε επιπτώσεις στη σταθερότητα των δημοκρατικών μας θεσμών. Έκανε πάντως επίκαιρο τό έρώτημα πόσο σταθερή και σίγουρη είναι ή δημοκρατία μας. Άκόμη και άν ή συνταγματική άναθεώρηση έχει

εύτυχη κατάληξη, τό τραύμα πού έπήλθε στη συνταγματική νομιμότητα δύσκολα θά έπουλωθεί. Τά Συντάγματα δέν είναι όπως οι νόμοι για νά τροποποιούνται κάθε τόσο. Η άποφασιστικότερη λειτουργία ενός Συντάγματος είναι τό αίσθημα συνταγματικής ασφάλειας πού δημιουργεί στους πολίτες, τό όποιο όμως είναι συνδεδεμένο με τόν πάγιο και σταθερό χαρακτήρα της δημοκρατικής νομιμότητας. Η αξία του Συντάγματος του 1975 δέν βρισκόταν στο περιεχόμενο της συνταγματικής ρύθμισης, αλλά στην έγγυση των δημοκρατικών ελευθεριών πού προσέφερε και στην άποκατάσταση της δημοκρατικής νομιμότητας πού έξασφάλισε. Γι' αυτό και έγινε τελικά άποδεκτό και από τις αντιπολιτευόμενες δυνάμεις.

Άς εύχηθούμε ότι τά τελευταία γεγονότα δέν θά διαταράξουν σοβαρά τήν πρωτόγνωρα δημοκρατική και συνταγματική όμαλότητα της τελευταίας δεκαετίας.

Τό τεράστιο πάντως πολιτικό κόστος και ή πολιτική άναστάτωση πού προκαλεί ή άναθεώρηση δύσκολα άντισταθμίζονται από τόν μερικό και περιορισμένο χαρακτήρα της. Άν ή άναθεώρηση αξιολογηθεί ιδίως σε σχέση με αυτό πού δέν κάνει ή άποκλείει για τά δέκα προσεχή χρόνια, θά πρέπει νά χαρακτηριστεί κοινωνικά άνούσια και συνταγματικά έπουσιώδης.

Η ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

φαρμογής του ισχύει άυτοδικαίως ή κατά τό άρθρον 62 βουλευτική άσυλία και άν έτι διελύθη ή Βουλή ή έληξεν ή περίοδος αυτής.

Πρόταση άναθεώρησης:

«1. Είς περίπτωση πολέμου, έπιστρατεύσεως λόγω έξωτερικών κινδύνων ή άμέσου άπειλής της έθνικής ασφάλειας, καθώς και είς περίπτωση έκδηλώσεως ενόπλου κινήματος προς άνατροπήν του δημοκρατικού πολιτεύματος, ή Βουλή, δι' άποφάσεώς της, ή όποία λαμβάνεται μετά πρότασιν της Κυβερνήσεως, δύναται νά θέσει είς εφαρμογήν εις όλόκληρον τήν Έπικράτειαν ή εις τμήμα αυτής, τόν νόμον περί καταστάσεως πολιορκίας, νά συστήση έξαιρετικά δικαστήρια και νά άναστείλη τήν ισχύν του συνόλου ή μέρους των διατάξεων των άρθρων 5 παρ. 4, 6, 8, 9, 11, 12 παρ. 1-4, 14, 19, 22 παρ. 3, 23, 96 παρ. 4 και 97. Διά της άποφάσεως της Βουλής όρίζεται και ή διάρκεια ισχύος των έπιβαλλομένων μέτρων, ή όποία δέν δύναται νά υπερβή τās 15 (δεκαπέντε) ήμέρας.

2. Είς περίπτωση άπουσίας της Βουλής ή άντικειμενικής άδυναμίας συγκλήσεως αυτής, τά κατά τήν προηγουμένην παράγραφον μέτρα λαμβάνονται διά Προεδρικού Διατάγματος, έκδιδομένου μετά πρότασιν του Έπουργικού Συμβουλίου. Το διάταγμα υποβάλλεται υπό της Κυβερνήσεως εντός 15 (δεκαπέντε) ήμερών προς έγκρισιν εις τήν Βουλήν, ή όποία συγκαλείται προς τόν σκοπόν αυτόν άκόμη και έάν έληξε ή περίοδος αυτής ή έχει διαλυθεί.

3. Η κατά τās προηγουμένες παραγράφους διάρκεια των μέτρων καταστάσεως ανάγκης δύναται νά παρατείνεται άνά δεκαπενθήμερον δι' άποφάσεως της Βουλής, ή όποία συγκαλείται άκόμη και άν έχει λήξει ή περίοδος αυτής ή έχει διαλυθεί.

4. Τά κατά τās προηγουμένες παραγράφους μέτρα καταστάσεως ανάγκης αίρονται με τήν λήξιν του χρόνου διάρκειάς των, εις πāσαν δε περίπτωση με τήν λήξιν του πολέμου, έφόσον υπεβλήθησαν συνεπεία τούτου.

5. Από τήν θέσιν εις ισχύν των κατά τās προηγουμένες παραγράφους μέτρων, δύναται, διά τήν αντιμετώπισιν έπειγουσών αναγκών ή διά τήν ταχύτεραν άποκατάστασιν της λειτουργίας των συνταγματικών θεσμών, νά εκδίδονται Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου υπό του Προέδρου της Δημοκρατίας μετά πρότασιν της Κυβερνήσεως. Αυτά υποβάλλονται προς κύρωσιν εις τήν Βουλήν άμέσως μετά τήν άρσιν των μέτρων κατά τās διατάξεις του άρθρου 44 παρ. 1 έδ. β και γ του Συντάγματος.

6. Αί κατά τās παραγράφους 1 έως 3 άποφάσεις της Βουλής λαμβάνονται εις μιάν μόνον συνεδρίασιν διά της άπολύτου πλειοψηφίας του όλου αριθμού των μελών αυτής.

7. Καθ' όλην τήν διάρκειαν εφαρμογής των κατά τό παρόν άρθρον μέτρων καταστάσεως ανάγκης ισχύουν άυτοδικαίως οι διατάξεις των άρθρων 61 και 62 του Συντάγματος, άκόμη και άν διελύθη ή Βουλή ή έληξεν ή περίοδος αυτής».

Θά γράψουμε ιστορία ή απλῶς θά μᾶς γράψει αὐτή;

«*Ἡ ψῆφος στό ΚΚΕ Ἐσωτερικοῦ θά εἶναι ἡ πιό ἀποφασιστική ψῆφος κατά τῆς δεξιᾶς καί τῆς δεξιᾶς πολιτικῆς, καί παράλληλα μᾶ ἀυστηρή κριτική στίς μεγάλες εὐθύνες καί τοῦ ΠΑΣΟΚ καί τοῦ ΚΚΕ γιά τή σημερινή κατάσταση*», διαβεβαίωσε ἡ ἀνακοίνωση τοῦ κόμματος μόλις τέλειωσε ἡ τρίτη ψηφοφορία στή Βουλή. *Αὐστηρή κριτική, λοιπόν. «Ὁχι, δέν ἀρκεῖ πιά ἡ κριτική», φώναζε πνιγμένος ἀπό τό δίκιο του ὁ Μανώλης Ἀναγνωστάκης λίγες μέρες πρὶν, στήν Αὐγή, 17.3.*

Ἄλλο ὅμως, θά μοῦ πείτε; τὰ ἄρθρα τοῦ Ἀναγνωστάκη· τό ἐφ' ὅλης τῆς ὕλης κείμενο τοῦ Θ. Γεωργακόπουλου στίς 23 καί τό ἄρθρο τοῦ Ἀ. Πόντικα στίς 28 Μαρτίου, τά ὁποῖα ἡ Αὐγή φιλοδῶρησε μέ τόν ὑπέρτιτλο «Ἀπόψεις—Προβληματισμοί»· καί προφανῶς τό ἐκρηκτικό ἐκεῖνο δισέλιδο τοῦ *Βήματος* μέ τόν Πλωρίτη καί τόν Μαρωνίτη—καί ἄλλο ἡ στάση ἐνός ὑπεύθυνου κόμματος πού ἔχει μύρια ὄσα νά λάβει ὑπόψη του καί μάλιστα νά ἀσκήσει πολιτική. Ἄλλο οἱ ἀπόψεις τοῦ καθενός μας κι ἄλλο ἡ συλλογική μας ἔκφραση. Δυστυχῶς.

Μέ τήν ἀνακοίνωσή του αὐτή, στίς 29 Μαρτίου, τό ΚΚΕ ἔσωτερικοῦ εἶπε τό τηλεσίδικο νάι στόν Σαρτζετάκη. Τό εἶπε βέβαια... «ἀνεξάρτητα ἀπό τίς διαδικασίες καί τίς μεθοδεύσεις πού ἀκολουθήθηκαν», τό εἶπε συνεσταλμένα καί μέ δόσεις κριτικῆς. Δηλαδή τό εἶπε, ρητά. Καί ἐν πάσῃ περιπτώσει τόσο ὄσο νά νομιμοποιεῖται ἡ τηλεόραση νά πει: «μαζί μας καί ἡ ἀνανέωση!».

Καί ἔτσι, «ἡ ἀσκηση κριτικῆς ἀποκλειστικά γιά τή μέθοδο μᾶς ὥθει νά συμφωνοῦμε στά κρίσιμα καί ἀπό κεῖ καί πέρα νά ἀποτελοῦμε ἀπόκρωση ὕφους καί ἡθους», ὅπως γράφει καί ὁ Θ. Γεωργακό-

πουλος. Γιατί τό κρίσιμο εἶχε ὄντως συμπυκνωθεῖ σέ αὐτή τήν ἐκλογή. Ἐπειδή τό ΠΑΣΟΚ ἐκεῖ θά μετροῦσε τή ἀντιδεξιᾶ νίκη του. Καί πράγματι, ὁ κ. Παπανδρέου δέν εἶχε καμιά ἀξίωση νά συμφωνήσουμε μέ τὰ μπλέ ψηφοδέλτια καί τήν ἰδεολογική καί ἄλλη τρομοκρατία πού ἀσκήθηκε. Ὁχι πῶς θά τοῦ πεφτε ἀσχημα, ἀλλά θά πήγαινε πολύ νά τό ἀπαιτήσῃ, θά ἴταν σάν νά μπαίναμε στό ΠΑΣΟΚ. Ἡ κριτική ἐναντίον του σέ αὐτά τά σημεῖα εἶναι ἄλλωστε τό «τίμημα» πού εἶναι ἀναγκασμένος, ἐπομένως καί διατεθειμένος, νά πληρώσει, ἀνοιχτά καί ἀπροκάλυπτα: ἡ μισή ντροπή δική μου κι ἡ μισή δική τους. Ἐκεῖνο ἀντίθετα πού τόν ἐνδιέφερε, καί πολύ μάλιστα, εἶναι νά νομιμοποιηθεῖ τό *πολιτικό ἀποτέλεσμα* τῶν λεγόμενων μεθοδεύσεων καί χειρισμῶν του. Καί αὐτό ἐμεῖς, μέσω τῶν ἀνακοινώσεων τοῦ ΚΚΕ ἔσωτερικοῦ, τό νομιμοποιήσαμε. Ρεαλιστής αὐτός, ρεαλιστές κι ἐμεῖς. Καί ἔτσι (χωρίς ἴσως νά τό πολυκαταλαβαίνουμε) νομιμοποιήσαμε βέβαια, ἀναδρομικά, τό σύνολο τοῦ γεγονότος. Γιατί ὅλα αὐτά μαζί ἀποτελοῦν τό γεγονός πού νομιμοποιήσαμε. Καί «εἶναι ἓνα ὀριακό Γεγονός», λέει ὁ Μ. Ἀναγνωστάκης, «πού πρέπει ἐπιτέλους νά μᾶς ταρακουνήσει

γιά νά δοῦμε καθαρά πιά πού πάμε, τί μᾶς προετοιμάζει ὁ καιρός, τί κάνουμε ἐμεῖς»...

Ἐπὶ αὐτῆς καί ἓνα ἄλλο πολιτικό ἀποτέλεσμα: ἡ ἀναθεώρηση τοῦ Συντάγματος, δηλαδή οἱ λόγοι καί ἡ κατεύθυνση πρὸς τήν ὁποία γίνεται. Γιατί σκέτη ἀναθεώρηση ἐγγένει δέν ὑπάρχει. Καί αὐτό πάλι τό νομιμοποιήσαμε, ἀπλῶς καί μόνο ἔστω γιατί τό συζητήσαμε: «ἡ προτεινόμενη ἀναθεώρηση ὡς πρὸς τό σκέλος τῆς συνταγματικῆς ἀποκατάστασης τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας», ἔλεγε ἡ Αὐγή στίς 12 Μαρτίου, δηλαδή πρὶν κἂν ἀποσυρθεῖ ἡ πρόταση γιά τό ἄρθρο 110, «παραμένει ἀτελής». Δέν τό ἀπορρίψαμε συλλήβδην, ἐν μέρει ἐπειδή ντραπήκαμε τόν κόσμο, ἐν μέρει ἐπειδή εἴμαστε θύματα τῶν μύθων περί «ὑπερεξουσιῶν».

Καί χαρήκαμε π.χ. πού δέν θά μπορεῖ, λέει, ὁ Πρόεδρος νά διαλύει τή Βουλή λόγω «προφανοῦς δυσαρμονίας» πρὸς τό λαϊκό αἶσθημα. Ἀγνοήσαμε δηλαδή καί δέν εἶπαμε ὅτι ἂν κἀτί κρύβει αὐτή ἡ πρόβλεψη εἶναι μιά (στραταταρισμένη ἔστω, καθότι ἀστική) ἔκφραση τοῦ δικαϊώματός μας στόν ἔλεγχο τῆς Βουλῆς, τό ὁποῖο δέν παραχωρεῖται βέβαια ἄμεσα

στό λαό (αν και εκεί καταλήγει), δεν παραχωρείται όμως και... στην ίδια τη Βουλή, όπως θέλουν να μας τό κάνουν τώρα.

Αναίρεση αυτού του ελέγχου, πού σήμερα τόν χρεώνεται ο λεγόμενος ρυθμιστής του πολιτεύματος, ισοδυναμεί συμβολικά αλλά και υλικότατα με αναίρεση, τελικά, του ίδιου του δικαιώματος του εκλέγειν, περιστολή του δηλαδή σέ δικαίωμα του εκλέγειν ανά τετραετία και ενδιάμεσα ο,τι ήθελε προκύψει. Αν προσθέσει κανείς εδώ και τό παράζ κατά της μυστικής ψηφοφορίας (π.χ. στά τελευταία κυριακάτικα Νέα μέ τόν ασυγκράτητο πλέον Εύαγγελο Βενιζέλο και τόν Γ. Παπαδημητρίου, συνταγματολόγους), κυρίως μέ τό επιχείρημα ότι αντιστατεύεται, λέει, τόν ρόλο των κομμάτων τά όποια πρέπει προφανώς νά ελέγχουν (διοικητικά) τί ακριβώς κάνει ο ύπ' αριθμόν 8, 17 και 46 βουλευτής της λίστας τους άλλως τί κόμματα θά ήταν, γεγονός πού μās οδηγεί εϋθέως στη Βουλή όχι πλέον των 300 αντιπροσώπων του έθνους αλλά των 3 σήμερα και των 6 πιθανόν αύριο, όπου ο κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος του κάθε κόμματος θά πηγαίνει νά παίξει τόν καρτερίστα της λαϊκής κυριαρχίας μέ μία μασχάλη εξουσιοδοτήσεις: αν άκόμα προσθέσουμε τίς κατηγορίες κατά των δύο «άκυρων» ότι δήθεν παρέβησαν «τήν έντολή των εκλο-

γέων τους», όπου έντολή δεν νοείται βέβαια εδώ ούτε τό κάποιο Σύμβολαιο μέ τόν Λαό, ούτε τό Καραμανλής ή τό Σαρτζετάκης αλλά τό 'Αντρέας (άγγελος μιās Ελλάδας όντως νέας) κι αν, τέλος, προσθέσουμε τίς άκάθεκτες, πλην «αυτονόητες» πλέον, άπόψεις του πρωθυπουργού περί της «άρχης της πλειοψηφίας», όπου κατ' αυτόν ή τελευταία άρχει άνεξέλεγκτη, και πριν άπ' όλα επί των ίδιων των ψηφοφόρων της —παιρνούμε μία δρασερή ιδέα περί του ποιά δημοκρατία όνειρεύονται οί κρατούντες και ποιά μās έτοιμάζου.

Όλα αυτά συνιστούν τελικά τό ένα και άδιαίρετο, καιτοι βαθύ και δυστυχέστατα πολυμέτωπο, «γεγονός» πού αιχμή του έχει τήν εκλογή του Χρ. Σαρτζετάκη. Τί σχέση μπορεί νά έχει μέ τά παραπάνω τό κατά πόσον ο άνδρας είναι «άδέκαστος δικαστής» ή διωγμένος από τή δικτατορία; Μία και μόνη: ότι τά κρύβει.

Ατεχνα όμως. Γι' αυτό και οί άριστεροί άνθρωποι κατάλαβαν τή σημασία της εκλογής. Και δεν τήν ήθελαν. Όσοι προσωπικά γνωρίζω δεν ήθελαν νά εκλεγεί ο Σαρτζετάκης. Όρισμένοι μάλιστα τό έλεγον άνοιχτά και πάντως όλοι δεν τό ήθελαν μέσα τους: ένα δυό άκυρα άκόμα, καμιά αφηνδιαστική άσθένεια, ένα κάτι, ώστε νά μή βγει. Ίσχυρίζομαι ότι και εκείνοι πού δεν ξέρω αυτό ήθελαν. Άκόμα

κι αν όρισμένοι εκριναν ότι έτσι είναι πιθανόν νά δημιουργηθεί μία ρευστότητα πού θά ενέτεινε τήν πόλωση και θά δυσκόλευε τά πράγματα για τήν άνανεωτική άριστερά στίς εκλογές, τό βασικό τους πρόβλημα ήταν νά μήν περάσει αυτό τό πράγμα. Νά μήν περάσει του ΠΑΣΟΚ. Πολλοί δεν ήξεραν καλά καλά νά ποϋν γιατί ακριβώς τό ήθελαν. Άλλά οί άριστεροί έχουν και άντανακλαστικά, όπως λέγαμε και παλιότερα. Εϋτυχώς.

Μέ αυτόν τόν κόσμο, τόν κόσμο του, ήρθε άντιμέτωπη ή επιλογή του ΚΚΕ έσωτερικού όταν μās μιλούσε για κάποια «ανάγκη ή Βουλή νά εκλέξει Πρόεδρο, τόν κ. Σαρτζετάκη, μέ τρόπο πού νά μήν επιτρέπει καμιά άμφισβήτηση του κύρους της εκλογής», και όταν τόν χειροκροτούσε άμέσως μετά. Μέ τίς αποχρώσεις της βέβαια. Για νά τό ποϋμε ώμά: μέ εκείνες ακριβώς τίς αποχρώσεις πού τό ΠΑΣΟΚ έχει άπόλυτη ανάγκη για νά διακοσμή τό φανταστικό μπλόκ των δυνάμεων της Άλλαγής πού άπομονώνουν τή δεξιά. Τό φανταστικό μπλόκ των «δημοκρατικών δυνάμεων».

Γιατί αυτός ήταν τελικά και ο λόγος πού ή ήγεσία του ΚΚΕ έσωτερικού, όταν κλήθηκε νά εκφραστεί *δημόσια*, στραμπύληξε τήν ευαισθησία της και προσέβαλε εκείνη των άριστερών. Άγνόησε τόν κόσμο της; άγνόησε ανθρώπους πού σέ τέτοια ζητήματα μπορεί και πρέπει νά

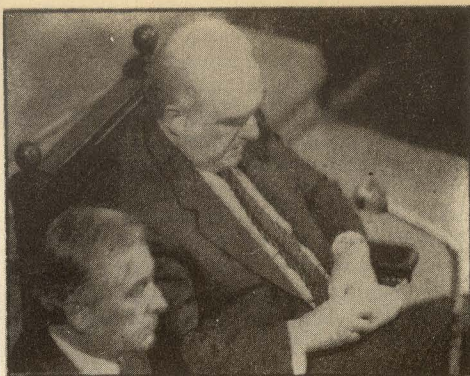
προσελκύσει, για να λάβει υπόψη της τόν «κόσμο» γενικώς. Μετά λόγια του Θ. Γεωργακόπουλου: «Τό μόνο άντεπιχείρημα στό να πούμε ΟΧΙ είναι πώς δέν πρέπει να βγοῦμε από τό ρεύμα και να πάμε κόντρα σ' αυτό. Άναρωτηθήκαμε όμως μήπως τό "ρεύμα" κυλάει σε επικίνδυνα και άδιέξοδα μονοπάτια πού μεθαύριο μπορεί να γίνουν τυχοδιωκτικά;». Και κυρίως: «μήπως έχουν ήδη αρχίσει να δημιουργούνται και άλλα ρεύματα άριστερης άντίστασης και άντίθεσης;»;

Έχουν. Έδώ και χρόνια, κι άς κάνει τό ΚΚΕ έσωτερικού ό, τι μπορεί για να τά κρατήσει στό επίπεδο του χυλού. Και τά ρεύματα αυτά δέν είναι βέβαια άλλα από τήν άνανεωτική άριστερά και τό ίδιο τό ΚΚΕ έσωτερικού, μαζί μ' έκεινους τούς δημοκρατικούς πολίτες πού έχουν φτάσει πιά στό άμην. Και τό ΚΚΕ έσωτερικού αυτού του κόσμου είναι, δυστυχώς ή ευτυχώς, ή έκφραση, σε αυτόν τόν κόσμο πρέπει πρώτιστα να άπευθυνθεί με τή δική του γλώσσα. Και κάτι τέτοιο έχει βέβαια ρίσκα. Τά ρίσκα πού πάντοτε έχει ή *αυτονομία της άριστεράς*.

Και αυτονομία θά πει, πριν από όλα τά άλλα, ό προσδιορισμός της άριστεράς με βάση τις θελήσεις των άριστερών, θά πει δηλαδή αυτοπροσδιορισμός. Άριστερά είναι οι άριστεροι, άλλιώς άριστερά δέν υπάρχει. Δέν ισχυρίζομαι ότι δέν έχει ή πολιτική τά κόλλα και τά τερτίπια της, ότι οι συγκεκριμένες διατυπώσεις μιας άνακοίνωσης δέν έχουν σημασία· όμως, με αυτές τις λέξεις ή έκείνες, τό μέτωπο πρέπει να είναι κάτι παραπάνω από καθαρό. Έν προκειμένο βέβαια δέν ήταν, ενώ είναι στά μαλά όλων μας, άκόμα κι εκείνων, πιστεύω, πού έχουν χρόνια τώρα βομβαρδιστεί με όλες τις περι άντιδεξιών συμπορεύσεων ιδεολογίες.

Έν προκειμένο λοιπόν ή άριστερά πρέπει να πει όχι στον Σαρτζετάκη. Δέν έννοούμε στή βάση των «τύπων», γιατί άκόμα κι αν είναι τελικά παράνομος ό σημερινός Πρόεδρος με κριτήριο τήν όποια νομιμότητα διεκδικεί ή άριστερά, είναι εξίσου νόμιμος με τή νομιμότητα πού φτιάχνει ή σημερινή Βουλή. Και ή σύγκρουση δύο νομιμοτήτων είναι πέραν του νόμου, είναι πολιτική. Πρέπει λοιπόν να του πούμε πολιτικά όχι, και τουτο όχι επειδή δέν προέρχεται από τήν παράταξή μας. Άλλά επειδή άποτελεί τό επιστέγασμα και τόν μοχλό συνάμα μιας ιστορίας έξόχως αυταρχικής, επειδή είναι εκεί για να καλύψει με τό κύρος του θεσμού τά όσα θελήσει να «ύλοποιήσει» ό Άντρέας (και είδαμε τί είναι αυτά), επειδή άκόμα ή προεδροποίησή του είναι άδιαχώριστη από τή σύμφυση των δύο σκελών του έκτελεστικού, επειδή στερείται ό ίδιος βάρος έχοντας μόνο εκείνο πού του δίνει τό ΠΑΣΟΚ, τό όποιο δέν σέβεται ούτε τούς κανόνες πού τό ίδιο κάνει, και σε αυτό θά χρειαστεί τή συνέργειά του. Τό τί θά κάνει ό Πρόεδρος τελικά, καιτοι τό φανταζόμαστε, είναι μία άλλη, ενδιαφέρουσα μέν πάντως άλλη, ιστορία.

Γιά να πάρει όμως ή άριστερά μία τέτοια τολμηρή και «άντιστατική» θέση πρέπει να έχει άποφασιστικά διαλέξει τόν δύσκολο, άχάριστο και μοναχικό σήμερα δρόμο της αυτονομίας της. Αυτονομίας της, μεταξύ άλλων, από τις «άλλες δημοκρατικές δυνάμεις». Διότι δέν είναι δημοκρατικές.

Τά στοιχεία τά έχουμε πιά όλα. Ξέρουμε ότι ούτε τό ΠΑΣΟΚ ούτε τό ΚΚΕ έχουν σχέση με τή δημοκρατία. Και αυτό δέν έχει κουραστεί να τό λέει, χρόνια τώρα, και τό ίδιο τό ΚΚΕ έσωτερικού. Δέν είναι δημοκρατικά τά κόμματα αυτά στή σχέση τους με τό λαό· στις σχέσεις τους με τά μέλη τους· στις σχέσεις τους με τούς πολίτες· στις σχέσεις τους με τούς θεσμούς· στις σχέσεις τους με τόν τύπο και τά μέσα μαζικής ενημέρωσης· στις σχέσεις τους με τις μειοψηφίες, τή διαφωνία, τόν έλεγχο· στις σχέσεις τους τελικά με τή δημοκρατία. Και όλα αυτά τά έχει πει κατά κόρον τό ΚΚΕ έσωτερικού. Ένα ένα όμως, ποτέ μαζί, χωρίς ποτέ δηλαδή να βγάξει τό άβιαστο συμπέρασμα πού προκύπτει από τή σύνθεση των «επιμέρους». Για πια τέλος πάντων δημοκρατία και πρόοδο μιλάμε όταν, όπως εφιαλτικά τό περιγράφει ό Μανώλης Άναγνωστάκης, στόχος τους είναι ή «διαμόρφωση μιας κατηγορίας πολιτών (άπολυτερη έπιδίωξη: όλων των πολιτών) πού δέν θά σκέφτονται, δέν θά άντιδρούν, δέν θά άμφιβάλλουν, δέν θά άμφισβητούν, αλλά θά δέχονται τά τετελεσμένα — όλα τά τετελεσμένα»;

Δέν είναι όμολογουμένως εύκολο να κάνει κανείς και να όνομάσει τήν προφανή σούμα, όταν ό λαός «είναι άλλου» και ή δεξιά καρδοκεί. Χρειάζεται βαθύτερες ιδεολογικές άνακατατάξεις, χρειάζεται ένα άλλα τό όποιο όμως είμαστε πλέον σε θέση να κάνουμε. Κι αυτό είναι να άρνηθούμε τελεσιδικία τή συμπόρευση ως προϋπόθεση του είναι. Να θέσουμε έαυτούς έκτός. Γιατί είμαστε ήδη έκτός και εναντίον.

Και τά «άριστερά» συνθήματα πού έχουν τά δύο κόμματα της Άλλαγής; Και οι μάζες πού τά ακολουθούν; Αυτά σημαίνουν δύο πράγματα: ότι, πρώτον, ή ζωή μας γίνεται έτσι δυσκολότερη· αλλά και ότι, δεύτερον, υπάρχει πεδίο για τήν άριστερά, οι άνθρωποι έχουν άνάγκες, και δέν θά μπορούσαν παρά να έχουν, ή άριστερά έχει άκροατήριο. Άλλά δέν μπορεί να άνταμώνει τό δυνάμει άκροατήριο της σήμερα με τούς δικούς του πολιτικούς όρους, πού συχνά είναι π.χ. εκείνοι του άγοραίου λαϊκισμού, του κουτσοκιου (βασικών πρωταγωνιστών στις τελευταίες εξελίξεις...), θεωρώντας ότι άρκεί να στάζει δλίγη από «ήθος και ύφος» ώστε να φανεί ή διαφορά. Άν αυτό κάνει, τότε μοιραία θά μείνει πάντοτε με τό παράπονο του 2% και του ότι «ό λαός δέν μας καταλαβαίνει», και εύλογα: σε αυτόν

τόν δρόμο του αυτόνητου των «άντιδεξιών δυνάμεων», ό Παπανδρέου είναι άσύγκριτα καλύτερος παρά τις «άποχρώσεις» του ΚΚΕ έσωτερικού, ή μάλλον άκριβώς εξαιτίας τους.

Τις λαϊκές μάζες ή άριστερά πρέπει να τις άναζητήσει με τούς δικούς της όρους. Άν πράγματι πιστεύει ότι, τελικά, οι όροι της είναι οι δικοί τους όροι. Η άριστερά τόν κόσμο της πρέπει να τόν φτιάξει ώστε να μπορεί να φτιαχτεί και εκείνη από αυτόν. Και πρώτα βέβαια θά πρέπει να άκούσει αυτόν πού ήδη έχει.

Ό δρόμος είναι δύσβατος. Είναι δρόμος άντιδημοφιλής και προβοκαρισμένος, άκριβώς γιατί έμπεριέχει τήν υπερασπισή των λαϊκών κατακτήσεων πού έχουν ένσωματωθεί στό άστικό θεσμικό πλαίσιο, στό θεσμικό πλαίσιο της δεξιάς. Και αυτό δέν μπορεί κανείς να τό υπερασπιστεί άποσπασματικά μόνο και έπιλεκτικά· όταν αυτό βάλλεται, όπως βάλλεται τώρα, από διεθνήσεις βαθιά αυταρχικές και άντιδημοκρατικές, ή άριστερά είναι τελικά υποχρεωμένη να τό υπερασπιστεί *στό σύνολό του*. Όπως άλλωστε κάνει και ή δεξιά, από τή μεριά της. Και έτσι θά συμπλέουμε με τή δεξιά;

Σε τέτοια ζητήματα άς «συμπλέουμε». Είναι άλλωστε και ό μόνος τρόπος να άποδυναμωθεί ή δεξιά, να της αφαιρεθεί ό ρόλος του πρωταγωνιστή της δημοκρατίας. Και κυρίως να φανούν επί της καθαυτό ούσίας οι χαώδεις διαφορές μας μαζί της, ή αντιπαλότητα μας άπέναντί της. Γιατί ενώ τό ΚΚΕ και τό ΠΑΣΟΚ στήν άστική δημοκρατία αντιπαράθετον τή χλεύη και τήν άρνησή της, έμεις δέν μπορούμε παρά να άντιπαράθεσουμε τή δικιά μας δημοκρατία πού έμπεριέχει τήν άστική και τήν ξεπερνά, αν τήν έχουμε. Και σίγουρα δέν τήν άποκτούμε έκλιπαρώντας για λίγο «πλουραστικό» χώρο στις συμπληγάδες του συγκεντρωτισμού, χαιδεύοντας τά αυτιά άγανακτισμένων «άντιδεξιών» και παίζοντας τά παιχνίδια άλλων.

Η άριστερά μπορεί όμως να δει έτσι τή δεξιά να ένισχύεται. Δέν έχουμε άλλο δρόμο, είναι ένα ρίσκο πού είμαστε υποχρεωμένοι να πάρουμε επί ποινη θολής, μίζερης και φυλλορροούσας στασιμότητας, δηλαδή άφανισμού. Και όχι μόνο δικού μας. Και τοῦτα χρειάζονται όχι για να άνέβει τό εκλογικό ποσοστό μας στις άμέσως επόμενες εκλογές. Άλλά ως επένδυση για τό μέλλον, ως διεκδίκηση να τό διαμορφώσουμε. Για να πάψουμε να νομίζουμε ότι, έλισσόμενοι στις παρυφές της σημερινής έξουσίας, άσκουμε τάχα επαναστατική πολιτική και είμαστε μέσα στην ιστορία, ενώ εκείνη άπλως μας γράφει (έμας και αυτά πού μας πονούν), κατά προτίμηση στα παλιά της τά παπούτσια. Για να αρχίσουμε τήν ιστορία να τή γράφουμε πλέον και έμεις. Κι όσο περισσότερο θά τή γράφουμε έμεις, τόσο λιγότερο θά τή γράφουν οι άλλοι.

Οι κομμουνιστές χάλασαν άφ' ότου έγιναν άντιφασίστες, έλεγε μία παλιά καρβάνα πριν από δεκαετίες. Και καταστράφηκαν άφ' ότου έγιναν άντιδεξιοί. Και ή είρηνεια είναι ότι αυτοί είναι και οι καθαυτό άντιδεξιοί...

Γιωργος Καρράς

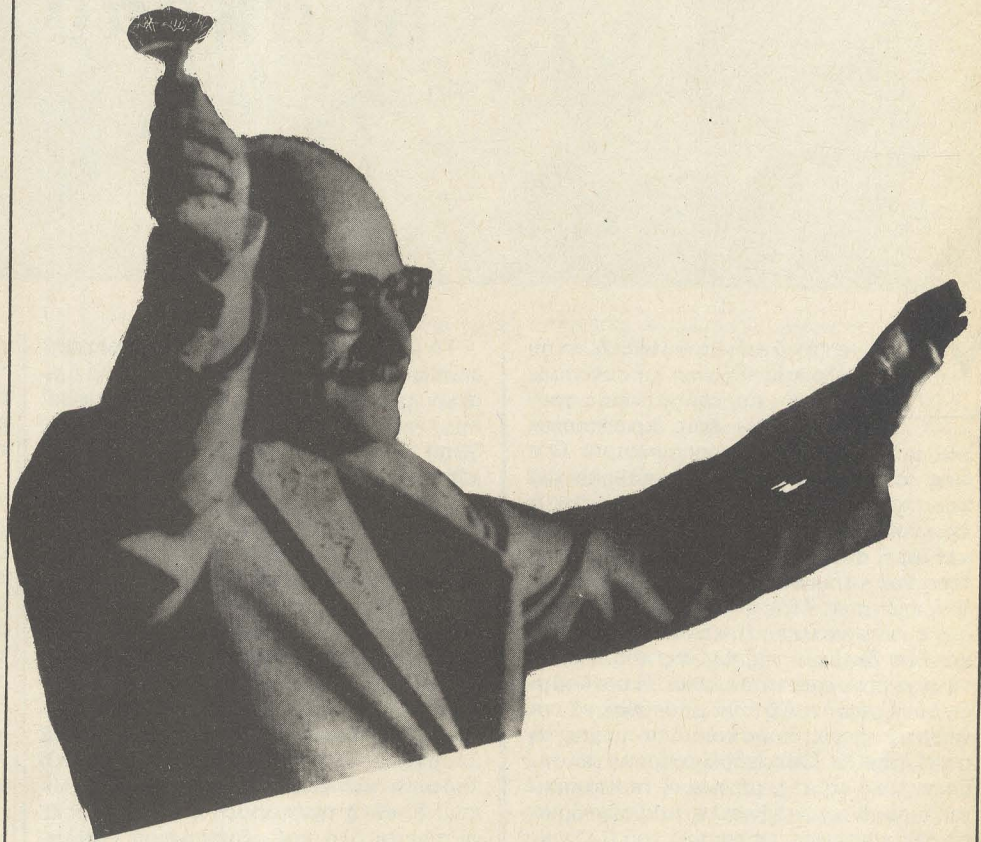
Μέ συναινετικές διαδικασίες

Η

Κ.Ε. του ΚΚΕ έσωτερικού και τό κόμμα γενικότερα έχουν πιά πρόεδρο ή, γιά τήν ακρίβεια, ανέθεσαν στόν Λεωνίδα Κύρκο «τίς αρμοδιότητες και τά καθήκοντα του προέδρου τής Κ.Ε.». «Είναι φανερό ότι ή ρύθμιση αυτή δέν προκαταλαμβάνει οποιαδήποτε απόφαση του 4ου Συνεδρίου στό θέμα τής ήγεσίας, γιά τό όποιο θά αποφασίσει κυρίαρχα τό Συνέδριο» (απόφαση τής Κ.Ε., Αύγή, 27.3.85). Επί του παρόντος, έπειτα από εύρεία πλειοψηφία στην Κ.Ε., έπειτα από επίμονες προσπάθειες κομματικών στελεχών και παραγόντων, έπειτα από αδιάκοπες πιέσεις τών φίλων και όπαδών καθώς και συστηματικές παρεμβάσεις του Βήματος, τής Μεσημβρινής και άλλων δημοκρατικών έφημερίδων, και κυρίως (όπως βεβαιώνουν όλοι όσοι είναι έξουσιοδοτημένοι νά μιλούν έξ ονόματος τής βάσης) μέ όμόθυμη αίτηση τών άπλών μελών, ή Κ.Ε. και τό κόμμα θά είναι προεδρικού τύπου. Τήν απόφαση αυτή συνοδεύουν και δύο άλλες αποφάσεις, μικρότερης σημασίας καθώς φαίνεται, άν κρίνουμε από τή συζήτηση πού έχουν μέχρι στιγμής προκαλέσει: Αναβάλλεται τό τακτικό Συνέδριο του ΚΚΕ έσωτ. και αναδιοργανώνονται τά ανώτατα καθοδηγητικά όργανα. Μπροστά στή γενική ικανοποίηση πού προκάλεσε ή πρόσφατη ανάδειξη και αξιοποίηση του Λεωνίδα Κύρκου ένόψει τών διαγραφόμενων πολιτικών εξελίξεων, τί θά μπορούσε άραγε νά πει κάποιος πού βλέπει τά πράγματα μέ διαφορετικό τρόπο;

Ίσως τίποτα περισσότερο από τό νά διαπιστώσει όρισμένες άπορίες. Δηλαδή:

1. Στά τέλη του προηγούμενου και στις αρχές του καινούριου χρόνου ό γραμματέας και διάφορα άλλα μέλη τής Κ.Ε. είχαν εισηγηθεί τήν άναβολή του Συνεδρίου ώστε νά μπορέσει τό κόμμα νά προετοιμαστεί γιά τίς έπερχόμενες εκλογές. Σήμερα, μέ βεβαιωμένη τή διαδικασία τών αϊφνιδισμών, οι εκλογές δέν είναι ούτε πλησιέστερα ούτε μακρύτερα άπ' ό,τι ήταν πριν δύο μέ τρεις μήνες. Πώς και γιατί άλλαξαν γνώμη όσοι δέν είχαν δεχτεί τότε τήν πρόταση γιά άναβολή του Συνεδρίου; Είναι παράλογο νά υποθέσει κανείς ότι ή έπιμονή νά πραγματοποιηθεί τό Συνέδριο στις καθορισμένες προθεσμίες άπέρρευε τότε από τήν έλλειψη μιάς εύρύτερης πλειοψηφίας γιά τήν ανάδειξη του Λ. Κύρκου σε πρόεδρο; (Μιάς πλειοψηφίας πού, όπως μās πληροφορεί τό Βήμα στις 27.3.85, έπιτεύχθηκε μόλις πρόσφατα μέ τή μεταστροφή και άλλων στελεχών υπέρ του Λεωνίδα Κύρκου).

2. Ή παραβίαση τών αποφάσεων του προηγούμενου Συνεδρίου, ως προς τή σύνθεση τών ανώτατων καθοδηγητικών όργάνων, και του καταστατικού, ως προς τήν έπιτελική φυσιογνωμία του ΚΚΕ έσωτ. έγινε μέ «συναινετικές διαδικασίες» και άνετη πλειοψηφία στην Κ.Ε. (και τή βάση). Οι αποφάσεις τών συνεδρίων όμως και τά καταστατικά, εκτός από τούς πολλούς άλλους σκοπούς πού υπηρετούν, δέν έξυπηρετούν και τό σκοπό τής προστασίας τής μειοψηφίας (ή του άπλου μέλους) από τήν πλειοψηφία; Ήν μπορούσε ή εκάστοτε πλειοψηφία τής Κ.Ε., όσο εύρεια κι άν είναι, νά νομοθετεί κατά βούληση, τότε σε τί θά μās χρειάζονταν τά καταστατικά και οι αποφάσεις τών συνεδρίων;

3. Ήν γιά χάρη τής άποτελεσματικότητας και του γενικού συμφέροντος ή Κ.Ε. θεωρεί ότι δέν πρέπει νά παραμείνει στό γράμμα του καταστατικού και τών αποφάσεων, αλλά νά ύλοποιήσει τό πνεύ-

μα τους, πού είναι ή ανάδειξη και προώθηση τών αρχών τής κομμουνιστικής άνανέωσης, από ποιά σκοπιά και από ποιές αρχές θά άντισταθεί στην αυθαιρεσία τής σημερινής κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας; Μέ ποιές έλπίδες πειθούς θά καταγγείλει τή χθεσινή παραβίαση του κανονισμού τής Βουλής και τήν ένδεχόμενη παραβίαση του Συντάγματος;

4. Ή απόφαση τής Κ.Ε. έλήφθη στις 26.3.85. Στο μεταξύ, ή Κ.Ε. αποφάσισε, άνάμεσα στα άλλα, «νά οργανώσει σύσκεψη στελεχών του κόμματος και του Ρήγα Φεραίου», τής Αθήνας, του Πειραιά και τής Αττικής αύριο Πέμπτη, 28 Μαρτίου, στις 7 τό βράδυ, στην Πάντειο» (Αύγή, 27.3.85). Ήν οι «συναινετικές διαδικασίες» απαιτούν τή σύγκληση τής σύσκεψης μετά και όχι πριν τήν απόφαση τής Κ.Ε., θά είχε άδικο κανείς νά προτιμάει τίς παραδοσιακές δημοκρατικές αρχές από κάθε «συναινέση» νέου τύπου;

Δημήτρης Κυρτάτας

Από τήν συνύπαρξη στή σύγκρουση πάντα στόν ίδιο τό σκοπό

M

έ τήν άνοδο του ΠΑΣΟΚ στήν έξουσία, έχουμε τή συνύπαρξη ενός προέδρου δεξιάς προέδρου και ενός πρωθυπουργού που επαγγέλλεται τό σοσιαλισμό. Ο ίδιος δέ ο Παπανδρέου προσπάθησε και προσπαθεί άκόμη νά μάς πείσει ότι ή προεδρία του Καραμανλή ήταν άβουλη και ότι ή συνεργασία ανάμεσα στους δύο τους δέν παρουσίασε κανένα πρόβλημα. Καί πράγματι έτσι ήταν, γεγονός άλλωστε που προκάλεσε τήν άγανάκτηση των κύκλων εκείνων της Δεξιάς που ήθελαν τή σύγκρουση με τό ΠΑΣΟΚ. Η συνύπαρξη αυτή φαινόταν ότι θά μπορούσε νά συνεχιστεί χωρίς προσκόμματα μέχρι τή στιγμή που ο Παπανδρέου προκαταλαμβάνει τους πάντες, με εκείνη τή θεαματική στροφή του, στήν τελευταία συνεδρίαση της κεντρικής επιτροπής του ΠΑΣΟΚ.

Η στροφή αυτή χαρακτηρίστηκε ως νίκη των δημοκρατικών δυνάμεων και εύθυγράμμιση του Αντρέα Παπανδρέου με τίς διαθέσεις της λαϊκής του βάσης.

Είναι όμως έτσι τά πράγματα; Ήταν δυνατή ή συνύπαρξη ανάμεσα στον Καραμανλή και τον Παπανδρέου για μία νέα τετραετία, ή οι όροι της συνύπαρξης έχουν άνατραπεί; Από τήν άπάντηση σ' αυτά τά ερωτήματα εξαρτάται και ο ρόλος της Άριστερας στις εξελίξεις.

Η συνύπαρξη ανάμεσα στον Καραμανλή και τον Παπανδρέου από τό 1981 στηριζόταν στήν προώθηση και τον έλεγχο ενός δικομματικού πλέγματος έξουσίας, τό όποιο αποτελεί συνεχή πολιτική και ιδεολογική άναφορά τόσο του Καραμανλή όσο και του Παπανδρέου. Τό μοίρασμα της έξουσίας ανάμεσα τους δέν περιοριζόταν στις άρμοδιότητες που καθόριζε τό Σύνταγμα για τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και τον άλλο πόλο της εκτελεστικής έξουσίας, δηλαδή τήν κυβέρνηση.

Τό μοίρασμα της έξουσίας προϋπέθετε επίσης τον έλεγχο της δεξιάς και της άριστερας, ή μάλλον της πολιτικής έκφρασης των αντίστοιχων κοινωνικών χώρων. Όσο ο Καραμανλής και ο Παπανδρέου μέσω της Ν.Δ. και του ΠΑΣΟΚ έλέγχουν τήν πολιτική έκφραση των κοινωνικών δυνάμεων της δεξιάς και της άριστερας, ή συνύπαρξη ανάμεσά τους είναι δυνατή, και εκφράζεται μέσα από τήν υπεράσπιση του δικομματικού συστήματος με στόχο τό διπολικό σύστημα έναλλαγής και συναλλαγής της έξουσίας. Στά πλαίσια αυτά, ο Παπανδρέου ήταν ελεύθερος νά ασκήσει τήν πολιτική του, και ο Καραμανλής πίστευε πως ή Ελλάδα θά μπορούσε νά ακολουθήσει τό πολιτικό πρότυπο των χωρών της Δυτικής Εύρώπης. Σ' αυτή τήν πορεία, ή δεξιά έπρεπε νά γίνεται όλο και περισσότερο πεφωτισμένη και ή Άριστερά, διά του ΠΑΣΟΚ, νά άποδεχτεί τή σοσιαλδημοκρατική εκδοχή της διαχείρισης του καπιταλισμού. Όπως αυτή εκδηλώνεται με τή συνεργασία του κράτους, του κεφαλαίου και των συνδικάτων.

Δύο όμως γεγονότα άνατρέπουν αυτή τήν κατάσταση. Με τήν εκλογή του Μητσοτάκη στήν άρχηγία της Ν.Δ., ο Καραμανλής χάνει τον έλεγχο της δεξιάς, άν όχι ως κοινωνικού χώρου, ο όποιος συνεχίζει σε μεγάλο ποσοστό νά αναφέρεται σ' αυτόν, τουλάχιστον όμως στο επίπεδο της πολιτικής της έκφρασης. Η ήγεςία της Ν.Δ. βρίσκει τον Καραμανλή πολύ συναινετικό για τήν πολιτική της σύγκρουσης με τό ΠΑΣΟΚ, ή όποια προωθείται με όλα τά μέσα. Γι' αυτό άλλωστε και στή σημερινή φάση, ή ήγεςία της Ν.Δ. τάσσεται εναντίον του Σαρτζετάκη, χωρίς όμως νά στενοχωρείται ιδιαίτερα από τήν άπομάκρυνση του Καραμανλή.

Από τήν άλλη μεριά, όλα έδειχναν ότι τό ΠΑΣΟΚ θά έχανε στις εκλογές ένα μέ-

ρος από τους ψηφοφόρους που τό 1981 τό είχαν άναδείξει πρώτο κόμμα με αυτοδύναμη πλειοψηφία. Ένδεχόμενα δέ και ένα μέρος από τίς δυνάμεις που τό ψηφισαν στις ευρωεκλογές του 1984.

Η αυτοδυναμία ήταν μάλλον όριστικά χαμένη και ή πρώτη θέση παιζόταν από τή μετατόπιση ενός μικρού ποσοστού του εκλογικού σώματος. Όλα έδειχναν επίσης ότι ένας σημαντικός αριθμός ψηφοφόρων του ΠΑΣΟΚ, άριστερης προέλευσης, ήταν έτομος νά μετατοπιστεί προς τά κόμματα της κομμουνιστικής άριστερας. Η μετατόπιση προς τό ΚΚΕ δέν θά έβαζε σημαντικά προβλήματα, όσο τό κόμμα αυτό, για μία σειρά από λόγους που δέν είναι της στιγμής νά αναλυθούν, αποτελεί έλεγχόμενη πολιτική δύναμη. Η άπώλεια όμως προς τό ΚΚΕ έσωτερικού θά δημιουργούσε δυσκολίες μία και τό κόμμα αυτό παρά τήν καλή του διαγωγή και τίς άμφιταλαντεύσεις της ήγεςίας του, αποτελεί τήν άρνηση του ΠΑΣΟΚ στο επίπεδο της ιδεολογίας και της πρακτικής.

*

Μπροστά σ' αυτή τήν κατάσταση, ή συνύπαρξη ανάμεσα στον Καραμανλή και τον Παπανδρέου γινόταν προβληματική. Γιατί ο Καραμανλής θά έπρεπε νά πάρει πρωτοβουλίες που θά άντιστάθμιζαν τήν άπώλεια έλέγχου του στον ένα πόλο της συνύπαρξης. Θά έπρεπε δηλαδή νά ασκήσει τίς έξουσίες που του έδινε τό Σύνταγμα και νά έρθει σε σύγκρουση με τήν κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ.

Για τον Παπανδρέου λοιπόν, ο περιορισμός των έξουσιών του προέδρου, άπό τά έκκρεμή αίτήματα του 1975, γινόταν άναγκαστική κίνηση. Οι όροι της συνύπαρξης είχαν πλέον διαταραχτεί άνεπανόρθωτα.

Ο Παπανδρέου έπρεπε επίσης νά άποφύγει τήν άποδυναμωσή του από τά άρι-

στερά. Γιατί ανάμεσα στην άμφισβήτηση της δεξιάς και την άμφισβήτηση της αριστεράς, ο Παπανδρέου προτίμαε την πρώτη. Στο κάτω κάτω πρόκειται για μία άμφισβήτηση στο επίπεδο του τρόπου διακυβέρνησης και των προσανατολισμών της εξωτερικής και της εσωτερικής πολιτικής. Πράγματα δηλαδή για τα οποία χωράει συζήτηση και ένδεχόμενα συμφωνημένες λύσεις. Αντίθετα, η άμφισβήτηση από τα αριστερά αναφέρεται σ' αυτό που προσπαθεί να εκφράσει το ΠΑΣΟΚ. Τό δημοκρατικό και άριστερο κίνημα από την εαμική μέχρι την αντιδικτατορική του συνιστώσα.

Γιά να αποφύγει όμως την αποδυνάμωσή του από τα αριστερά, έπρεπε να ξαναγυρίσει στην άφετηρία του 1981. Νά ξαναβρεί τους μύθους που θά του επέτρεπαν να φτιάξει ένα ικανό πολιτικό άθροισμα και να ανακόψει την πορεία της αριστεράς που τον άμφισβητεί.

Και ο μύθος βρέθηκε στο πρόσωπο του Χρήστου Σαρτζετάκη. Ποιός άλλος θά μπορούσε καλύτερα να ένσαρκώσει το μύθο της αλλαγής; Ο άνακρητής της ύπόθεσης Λαμπράκη που τά βάζει με τό κατεστημένο της δεξιάς, ο μεγάλος δημοκράτης, ο αντίστασιακός που διώχτηκε και φυλακίστηκε από τή χούντα, καταλαμβάνει τό ύπατο άξίωμα του προέδρου, στή θέση εκείνου που ήταν πρωθυπουργός της χώρας όταν δολοφονήθηκε ο Λαμπράκης, που η παρουσία του σφράγισε τήν περίοδο κυριαρχίας της δεξιάς. Η κίνηση ήταν άκαταμάχητη. Ο Καραμανλής τίθεται εκτός μάχης (που άλλωστε νά σπληνιζτεί για νά τήν δώσει), η ένότητα των δημοκρατικών δυνάμεων άποκαθίσταται γύρω από τήν ύποψηφιότητα και τήν εκλογή του Σαρτζετάκη, ο Παπανδρέου ανανεώνει τό συμβόλαιό του με τόν λαό και παίρνει τήν πρωτοβουλία των κινήσεων στή σύγκρουσή του με τή δεξιά.

Τό σύνθημα για μία άκόμη φορά τό δί-

νει ή *Αύριανή*: «Και τώρα εκλογές για νά τούς λιώσουμε».

Όσο παιζόταν αυτό τό σαρακοστιανό δράμα που άνέβασε ο Παπανδρέου, ή άριστερά κράτησε τό ρόλο του κομπάρσου. Αυτός δέν ήταν άλλωστε και ο βασικός στόχος του έγχειρήματος; Νά άποδεχτεί ή άριστερά όλες τς πρωτοβουλίες του ΠΑΣΟΚ. Χωρίς νά διαπραγματευτεί τίποτα. Έκει στή γωνία. Με τά ύπόλοιπα της λεηλασίας του δημοκρατικού και άριστερου κινήματος που έπιχειρεί τό ΠΑΣΟΚ. Και τώρα, εκλογές για νά τούς λιώσουμε. Ποιούς; Τή δεξιά ή τήν άριστερά, με τόν εκλογικό νόμο του ΠΑΣΟΚ και της Ν.Δ.; Τά δεκατρία κοντάρια της Βουλής, στή βιασύνη τους νά βγούν στή σκηνή, ξέχασαν στά παρασκήνια όλους τούς μονολόγους για τήν άπλή άναλογική. Και όλα τά βρήκαν φυσικά, σωστά ειπωμένα, τέλεια καμωμένα.

*

Η άλλη άριστερά, όπως αυτή εκφράζεται από τό ΚΚΕ εσωτερικού, στο βάθος της σκηνής, ή για νά άκριβολογήσουμε εκτός σκηνής, προσπάθησε νά άρθρώσει ένα λόγο μέσα και έξω από τό έργο, άναγκαστικά δηλαδή άντιφατικό, με μία έπιχειρηματολογία άλλοτε σύγχρονη και άλλοτε βασισμένη στα βιώματα μιας άλλης εποχής. Διαφωνεί με τήν ύποψηφιότητα του Καραμανλή γιατί «ή προεδρική εκλογή έχει άποβει ύπόθεση σιωπηρών και άδιαφανών χειρισμών και συνυφαινεται με τς γενικότερες προσπάθειες για τήν έπιβολή ενός δικομματικού συστήματος που θά εξασφαλίζει στα δύο πρώτα κόμματα, τό ΠΑΣΟΚ και τή Ν.Δ., είτε τήν έναλλαγή είτε και τή συνεργασία στο κυβερνητικό επίπεδο. Ο καλπονοθευτικός εκλογικός νόμος που ψήφισαν τό ΠΑΣΟΚ και ή Ν.Δ. εντάσσεται μέσα σ' αυτές τς προσπάθειες που άποβλέπουν στο νά συμπιέσουν και νά άποθήσουν τς λαϊκές δυνάμεις και ιδίως τήν άριστερά έξω από όποιαδήποτε ούσιαστική συμμετοχή στίς

πολιτικές εξελίξεις». Διαφωνεί δηλαδή με έπιχειρήματα που στηρίζονται στή σημερινή πραγματικότητα, παίρνοντας έτσι θέσεις που της έπιτρέπουν νά παρέμβει άποφασιστικά στήν εξέλιξη των γεγονότων. Συμφωνεί με τήν ύποψηφιότητα του Σαρτζετάκη, ενώ δέν έχουν άρθει οί όροι που τήν έκαναν νά είναι αντίθετη με τήν ύποψηφιότητα του Καραμανλή. Γιατί βέβαια, καμιά έγγύηση δέν δίνει ο νεοεκλεγείς πρόεδρος ότι θά άσκήσει τήν προεδρία έξω από τό διπολικό σύστημα που ή Ν.Δ. και τό ΠΑΣΟΚ επέβαλαν και στο όποιο ή άριστερά χωράει μόνο σαν τσόντα και μόνο με τήν παραδοσιακή της έκφραση. Συμφωνεί δηλαδή βάσει μιας συλλογιστικής που άντλεί τά έπιχειρήματά της από τό παρελθόν. Και αυτό τό παρελθόν αναπαράγει εκείνες τς αντίθεσεις που τήν οδηγούν στο περιθώριο των γεγονότων.

Ο Α. Παπανδρέου με συνεχείς αναγωγές στο παρελθόν αναβιώνει τούς παλιούς μύθους και τς εποχές εκείνες του δίχασμού όταν όλα τά σκιαζε ή φοβέρα. Έπικαλείται συνεχώς τή μνήμη του λαού για νά θολώσει τήν κρίση του. Κι ένας λαός χωρίς κρίση κινδυνεύει, ίσως περισσότερο από ένα λαό χωρίς μνήμη. Η ύποβάθμιση της Βουλής επί των ήμερών του δέν δικαιολογείται από τήν ύπαρξη παρόμοιων ή και χειρότερων καταστάσεων στο παρελθόν. Η άποστασία του 1965 δέν δικαιολογεί τή σημερινή μετατροπή των κοινοβουλευτικών ομάδων σε λόχους. Η διακυβέρνηση της χώρας από τή δεξιά δέν απαλλάσσει τήν κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ από τς εϋθύνες της. Ας άσχοληθούμε λοιπόν με τά σημερινά μας προβλήματα. Ας όπλιστούμε με μνήμη και κρίση γιατί κινδυνεύουμε νά μετατραπούμε σε παρατηρητές μιας πομπής που θά πηγαίνει ένα βήμα μπροστά κι ένα βήμα πίσω για νά έχει τήν αίσθηση πώς κινείται.

ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΟ ΣΤΟ ΣΟΣΙΑΛ ΠΡΕΣ

1
Ίζβέστια (Τά Νέα)

Έφημερίδα της κυβέρνησης. Πέμπτη 14 Μαρτίου 1985.
 Παρατίθεται μετάφραση τίτλων της πρώτης σελίδας.
 Όκτάστηλη φωτογραφία στο επάνω μέρος: ή ήγεσία του ΚΚΣΕ επί του μανσωλείου Λένιν κατά την κηδεία του Τσερνιένκο. Τίτλος: «Η κηδεία του Κ.Ο. Τσερνιένκο». Υπότιτλος: «Πένθιμη συγκέντρωση στην κόκκινη πλατεία». Στο κέντρο αριστερά: ρεπορτάζ από την κηδεία. Στο κέντρο δεξιά: «Η όμιλία του Μ.Σ. Γκορμπατσόφ». Στο κάτω μέρος: φωτογραφίες από την κηδεία.

2
Σοβιέτσκι Σπόρτ (Σοβιετικά σπόρ)

Όργανο του ύπουργείου φυσικής άγωγής και άθλητισμού. Πέμπτη 14 Μαρτίου 1985.
 Παρατίθεται μετάφραση τίτλων της πρώτης σελίδας.
 Όκτάστηλη φωτογραφία στο επάνω μέρος: ή ήγεσία του ΚΚΣΕ επί του μανσωλείου Λένιν κατά την κηδεία του Τσερνιένκο. Τίτλος: «Η κηδεία του Κ.Ο. Τσερνιένκο». Υπότιτλος: «Πένθιμη συγκέντρωση στην κόκκινη πλατεία. Στο κέντρο αριστερά: ρεπορτάζ από την κηδεία. Στο κέντρο δεξιά: «Η όμιλία του Μ.Σ. Γκορμπατσόφ». Στο κάτω μέρος: φωτογραφίες από την κηδεία.

2
Οί άνθρωποι πού παρακολουθούν τίς πολιτικές εξελίξεις καταναλώνουν καθημερινά μέρος του χρόνου τους στην ανάγνωση των εφημερίδων. Σέ ό,τι άφορα τον ελληνικό τύπο, άποτελεί κοινό τόπο πώς ή ανάγνωση του προκαλεί κατά κανόνα αισθήματα δυσφορίας. Τεράστιο τίτλο, πολλές φωτογραφίες, ελάχιστα κείμενα, άλλ' όχι μόνο. Έγκληματα, δυστυχήματα, γυμνά, ρεπορτάζ γραμμένα στό πόδι, άρθρα πού δέν διαβάζονται μέ τίποτα, κουτσομπολιά, τρισάθλια ελληνικά, μιά γενικευμένη υποβάθμιση. Ό Δεκαπενθήμερος Πολίτης κατ' επανάληψη έχει στηλιτεύσει παρόμοια του τύπου δράματα...

Όμως, ανεξάρτητα από τίς επιθυμίες μας, όφείλουμε νά άναγνωρίσουμε ότι αυτός άκριβώς ό τύπος άντανακλά και άποτυπώνει, έστω στρεβλά, τό επίπεδο της ελληνικής κοινωνίας και τίς συγκρούσεις πού τή διατρέχουν.

Μέ βάση συνθήκες άποκτημένες σέ συνθήκες καπιταλισμού άναζητήσαμε τίς εφημερίδες πού έκδίδονται στην ΕΣΣΔ ώστε και καλύτερα νά πληροφορηθούμε γιά τά τεκταινόμενα και την ύπουλότητα των σοβιετολόγων νά άποφύγουμε. Φανταστείτε την έκπληξή μας όταν κοιτά-

ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΑ ΠΙΣΜΟ ΤΗΣ ΕΑΣ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ Κ.Ε. ΤΟΥ ΚΚΣΕ

ΑΠΟΦΑΣΙΣΤΙΚΟ ΚΑΙ ΕΚΕΚΕΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ Κ.Ε. ΤΟΥ ΚΚΣΕ

11 Μαρτίου 1985

11 Μαρτίου 1985 πραγματοποιήθηκε το 11ο Πλανικό του ΚΚΣΕ. Εξαιρετικά σημαντική ήταν η παρουσία του Κ.Υ. Τσερνένκο, η οποία υπογράμμισε την σημασία της ενότητας και της αλληλεγγύης μεταξύ των λαών της Σοβιετικής Ένωσης.

Ο Γενικός Γραμματέας του ΚΚΣΕ, Μ.Σ. Γκορμπατσόφ, ανέπτυξε την πολιτική γραμμή της Κ.Ε. του ΚΚΣΕ, η οποία βασίζεται στην ανάπτυξη της οικονομίας, στην βελτίωση της ζωής του λαού και στην ενίσχυση της αλληλεγγύης μεταξύ των λαών της Σοβιετικής Ένωσης.

Το Πλανικό του ΚΚΣΕ εγκρίθηκε με 99 ψήφους υπέρ και 0 ψήφους κατά. Ο Κ.Υ. Τσερνένκο εκλέχθηκε μέλος του Πολιτικού Βυθίου του ΚΚΣΕ.

ΑΠΟΦΑΣΙΣΤΙΚΟ ΚΑΙ ΕΚΕΚΕΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ Κ.Ε. ΤΟΥ ΚΚΣΕ

ΠΡΟΣ ΤΟ ΚΚΣΕ

Ο Κ.Υ. Τσερνένκο, μέλος του Πολιτικού Βυθίου του ΚΚΣΕ, ανέπτυξε την πολιτική γραμμή της Κ.Ε. του ΚΚΣΕ, η οποία βασίζεται στην ανάπτυξη της οικονομίας, στην βελτίωση της ζωής του λαού και στην ενίσχυση της αλληλεγγύης μεταξύ των λαών της Σοβιετικής Ένωσης.

Το Πλανικό του ΚΚΣΕ εγκρίθηκε με 99 ψήφους υπέρ και 0 ψήφους κατά. Ο Κ.Υ. Τσερνένκο εκλέχθηκε μέλος του Πολιτικού Βυθίου του ΚΚΣΕ.

Με τις πρώτες σελίδες. Προς στιγμήν φάνηκε πως αγοράσαμε πολλές φορές την ίδια εφημερίδα. Ίδιοι τίτλοι, ίδια κείμενα, ίδια σελιδοποίηση, περίπου ίδιες φωτογραφίες. Διέφεραν μόνο τα ονόματα των εντύπων.

Αν μάλιστα λογαριάσουμε ότι πρόκειται για εφημερίδες που διαβάζονται καθημερινά από εκατομμύρια αναγνώστες, τότε ο ζόφος που παράγει στο χώρο του τύπου ο ύπαρκτος σοσιαλισμός αποκτά συντριπτικό βάρος.

Πριν λίγα χρόνια ο κ. Χαρίλαος Φλωράκης προσεκλήθη ως ομιλητής στην ΕΣΗΕΑ. Λίγο πριν αντιπροσωπεία Έλλήνων δημοσιογράφων είχε επισκεφθεί την μητρόπολη του ύπαρκτου σοσιαλισμού. Κατά τη διάρκεια της συζήτησης στην ΕΣΗΕΑ ο κ. Φλωράκης απευθύνθηκε στους πρόσφατα είχαν ταξιδέψει εκεί, για να τους πει: νά, μιά κοινωνία σαν κι αυτή που είδατε όνειρευόμαστε για την Ελλάδα.

Τό όνειρο του κ. Φλωράκη για μιά ορισμένη κατηγορία άριστων είναι απλώς εφιάλτης.

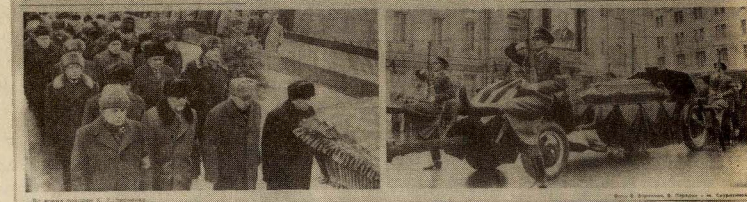
ΠΟΧΟΡΟΝΙΑ ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΟΥΣΤΙΝΟΒΙΤΣΑ ΤΣΕΡΝΕΝΚΟ

Τραυρύνει μитинг на Κόκκινη πλατεία

Η σοβιετική ηγεσία ανακοίνωσε ότι ο Κ.Υ. Τσερνένκο, μέλος του Πολιτικού Βυθίου του ΚΚΣΕ, εκλέχθηκε μέλος του Πολιτικού Βυθίου του ΚΚΣΕ.

Ο Γενικός Γραμματέας του ΚΚΣΕ, Μ.Σ. Γκορμπατσόφ, ανέπτυξε την πολιτική γραμμή της Κ.Ε. του ΚΚΣΕ, η οποία βασίζεται στην ανάπτυξη της οικονομίας, στην βελτίωση της ζωής του λαού και στην ενίσχυση της αλληλεγγύης μεταξύ των λαών της Σοβιετικής Ένωσης.

Το Πλανικό του ΚΚΣΕ εγκρίθηκε με 99 ψήφους υπέρ και 0 ψήφους κατά. Ο Κ.Υ. Τσερνένκο εκλέχθηκε μέλος του Πολιτικού Βυθίου του ΚΚΣΕ.

3
Λιτερατούργια Γκαζέτα (Φιλολογική Έφημερίδα)
"Όργανο της Ένωσης Σοβιετικών Συγγραφέων. Πέμπτη 14 Μαρτίου 1985.
Παρατίθεται μετάφραση τίτλων της πρώτης σελίδας.
Έπάνω άριστερά: «Διάγγελμα της Κ.Ε. του ΚΚΣΕ, του Προεδρείου του Άνωτάτου Σοβιέτ της ΕΣΣΔ και του Υπουργικού Συμβουλίου της ΕΣΣΔ, προς το Κομμουνιστικό Κόμμα και τον σοβιετικό λαό». Έπάνω δεξιά: «Ανακοίνωση για την ολομέλεια της Κ.Ε. του ΚΚΣΕ». Κάτω άριστερά: «Από την Κ.Ε. του ΚΚΣΕ, το Προεδρείο του Άνωτάτου Σοβιέτ της ΕΣΣΔ και το Υπουργικό Συμβούλιο της ΕΣΣΔ». Κάτω στο κέντρο: φωτογραφία του Μ.Σ. Γκορμπατσόφ. Κάτω δεξιά: βιογραφικό σημείωμα του Μ.Σ. Γκορμπατσόφ.

4
Πράβδα (Αλήθεια)
"Όργανο της Κ.Ε. του ΚΚΣΕ. Τρίτη 12 Μαρτίου 1985.
Παρατίθεται μετάφραση των τίτλων της πρώτης σελίδας.
Έπάνω άριστερά: «Διάγγελμα της Κ.Ε. του ΚΚΣΕ, του Προεδρείου του Άνωτάτου Σοβιέτ της ΕΣΣΔ και του Υπουργικού Συμβουλίου της ΕΣΣΔ, προς το Κομμουνιστικό Κόμμα και τον σοβιετικό λαό». Έπάνω δεξιά: «Ανακοίνωση για την ολομέλεια της Κ.Ε. του ΚΚΣΕ». Κάτω άριστερά: «Από την Κ.Ε. του ΚΚΣΕ, το Προεδρείο του Άνωτάτου Σοβιέτ της ΕΣΣΔ και το Υπουργικό Συμβούλιο της ΕΣΣΔ». Κάτω στο κέντρο: φωτογραφία του Μ.Σ. Γκορμπατσόφ. Κάτω δεξιά: βιογραφικό σημείωμα του Μ.Σ. Γκορμπατσόφ.

Ήταν η τρίτη φορά σε διάστημα 28 μηνών που ο ραδιοφωνικός σταθμός της Μόσχας διέκοπτε το συνηθισμένο του πρόγραμμα για να εκπέμψει πένθιμη μουσική, με ιδιαίτερη προτίμηση στην *Παθητική* του Τσαϊκόφσκι. Ο προϊδεασμός υπήρξε τόσο σαφής ώστε δεν εξεπλάγη κανείς από την τυπική ανακοίνωση που ακολούθησε. «Ο Κωνσταντίν Ουστίνοβιτς Τσερνιένκο, γενικός γραμματέας της Κ.Ε. του ΚΚΣΕ και πρόεδρος του προεδρείου του Ανωτάτου Σοβιέτ της ΕΣΣΔ, πέθανε στις 10 Μαρτίου 1985 στις 7.20 μ.μ., ύστερα από σοβαρή ασθένεια».

Τό σκηνικό είναι από τα πλέον γνωστά αφού έχει επανειλημμένα χρησιμοποιηθεί τον τελευταίο καιρό, με μόνη αλλαγή τα όνοματά των εκάστοτε πρωταγωνιστών, δηλαδή του αποθνήσκοντος καθώς και του διαδόχου του. Παράσταση που δόθηκε το Νοέμβριο του '82 με πρωταγωνιστές τους Μπρέζνιεφ - Αντρόποφ, επανελήφθη 15 μήνες αργότερα με τους Αντρόποφ - Τσερνιένκο, και έντελως πρόσφατα με τους Τσερνιένκο - Γκορματσόφ.

Την επόμενη ημέρα η *Πράβδα* «πρωτοτυπούσε» παραβιάζοντας το καθιερωμένο τυπικό. Την πρώτη σελίδα της δεν κατελάμβανε η φωτογραφία του εκλιπόντος Τσερνιένκο αλλά του διαδόχου Γκορματσόφ, γεγονός που υπογραμμίστηκε και σχολιάστηκε ποικιλοτρόπως, όπως άλλωστε υπογραμμίστηκε και σχολιάστηκε και η ταχύτητα με την οποία ολοκληρώθηκαν οι διαδικασίες που ανέδειξαν τον Γκορματσόφ στο ύπατο αξίωμα του κόμματος και της χώρας. Πάντως, για να ακριβολογήσουμε, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τους Δυτικούς παρατηρητές, οι ενδείξεις αυτές μάλλον επισημάνθηκαν παρά αναλύθηκαν —τί να αναλύσει κανείς άλλωστε—, κατάσταση που είναι εύλογη αν λογαριάσουμε τη σπανιότητα των πληροφοριών για όσα συμβαίνουν στο έσωτερικό του ΚΚΣΕ, όπου κυριαρχεί πάντοτε η πιό έντονη μυστικοπάθεια.

Ίσως όμως μπορούσαμε πιο εύκολα να διαβάσουμε τις πρόσφατες εξελίξεις αν, έστω συνοπτικά, λάβουμε υπόψη όρισμένα χαρακτηριστικά που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια της ιστορικής διαδρομής. Αν η σταλινική περι-

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΓΚΟΡΜΠΑΤΣΟΦ

δος χαρακτηρίστηκε από την ανάπτυξη και εδραίωση ενός έκτεταμένου γραφειοκρατικού μηχανισμού, περιείχε ταυτόχρονα πολλούς κινδύνους για τον μηχανισμό αυτό, αφού συχνά τμήματά του έπεσαν θύματα των βίαιων εκκαθαρίσεων. Από αυτή την άποψη η χρυσόστοφική αποσταλινοποίηση μπορεί να εκτιμηθεί ως φυσιολογική αντίδραση προς τις ακρότητες που είχαν προηγηθεί. Ωστόσο, και για λόγους που ή υπενθύμισή τους δεν είναι του παρόντος, κατά τό διάστημα που κυριάρχησε ο χρυσόστοφισμός, ήταν διάχυτο ένα αίσθημα ανασφάλειας. «Όλα τούτα «τακτοποιήθηκαν» κατά την περίοδο Μπρέζνιεφ. Τά τελευταία είκοσι χρόνια, από μία άνευ προηγουμένου εδραίωση του γραφειοκρατικού μηχανισμού, από την αποκατάσταση όρισμένων εξισορροπητικών λειτουργιών στο έσωτερικό της γραφειοκρατίας, καθώς επίσης και από την αίσθηση μιās σχετικής σταθερότητας. «Όμως οι «έπιτευξεις» αυτές συνοδεύτηκαν από προϊούσα άκαμψία, που ιδιαίτερα προς τά τέλη της δεκαετίας του '70 έφτασε στα όρια της σήψης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της απολίθωσης αποτελεί ή ίδια ή ήγεςία του ΚΚΣΕ, τό Πολιτικό του Γραφείο. Σε διάστημα τριών χρόνων πέθαναν, ύπεργηροι, έξι από τά δεκατέσσερα μέλη του όργάνου: οι Μπρέζνιεφ, Άν-

τρόποφ, Τσερνιένκο, Σουσόφ, Ουστίνοφ, Πέλσε.

Μπορούμε λοιπόν να υποθέσουμε ότι κατά μεγάλο μέρος ή επιλογή του 54χρονου «νεαρού» Γκορματσόφ αποτελούσε μία σχεδόν φυσική ανάγκη, προκειμένου να αποφευχθεί, αν μη τι άλλο, ακόμα μία κηδεία γενικού γραμματέα κατά τον επόμενο χρόνο. «Όμως τό στοιχείο που πρέπει να αξιολογηθεί είναι ότι την εισηγητική έκθεση για την εκλογή του Γκορματσόφ την πραγματοποίησε ό παλαίμαχος Γκορμικό που ανέλαβε να πείσει την Κ.Ε. του κόμματος για τίς άρετές του προτεινομένου. Σε αυτή την κίνηση μπορούμε να αναγνωρίσουμε μέ σχετική σιγουριά τή διαβεβαίωση του ήλικιωμένου και έμπειρου γραφειοκράτη προς τούς συναδέλφους του, ότι ό καινούργιος γραμματέας του κόμματος δεν πρόκειται να έπιδοθεί σε ριψοκίνδυνους πειρατισμούς και πός παρά τό «νεαρό» τής ήλικίας του μπορεί να διασφαλίσει τή συνέχεια στην ύπαρξή και δράση του γραφειοκρατικού μηχανισμού. «Όμως ή πραγματικότητα είναι περισσότερο σύνθετη. Αν είναι ισχυρές οι δυνάμεις που έπιθυμούν τή διατήρηση του ύπάρχοντος *siaius* και άντιμάχονται κάθε μεταρρυθμιστική κίνηση, φαίνεται πός είναι έξιςοι ύπαρκτές —ίσως όχι τόσο διαρθρωμένες— και οι δυνάμεις που προσβλέπουν μέ ή-

κανοποίηση στό ένδεχόμενο άνακαίνισης. Πολύ περισσότερο που οι δυνάμεις αυτές έδράζονται στό σκληρό πεδίο τής οικονομικής πραγματικότητας.

«Αν ή ΕΣΣΔ σκοπεύει να διατηρήσει και να έπεκτείνει τόν ρόλο της ως παγκόσμιας υπερδύναμης, όφείλει να άντιμετωπίσει έπείγοντως τά προβλήματα τής οικονομίας της, μιās οικονομίας που βρίσκεται σε κατάσταση μετρίως μέτρια. Μέ ρυθμό ανάπτυξης που κατά τόν προηγούμενο χρόνο έφτασε στό 2,6% (όταν ό αντίστοιχος ρυθμός για τίς ΗΠΑ ήταν 6,9%) δεν μπορεί να έλπίζει πολλά στό μέλλον. «Αν έπιπλέον λάβουμε υπόψη τίς χρόνιες δυσλειτουργίες και τήν άνεπάρκεια τής άγροτικής παραγωγής, τή διαρκή έπιβράδυνση στην ανάπτυξη του βιομηχανικού τομέα και τήν αισθητή καθυστέρηση σε τομείς αιχμής όπως ή πληροφορική, μπορούμε να πιθανολογήσουμε κάποιες μεταρρυθμιστικές άπαιρείες στό προσεχές μέλλον. Φυσικά, θά ήταν πρόωρη όποιαδήποτε εκτίμηση για τό είδος και τήν έκταση των πιθανολογούμενων μεταρρυθμίσεων. Παρεμπιπτόντως, άς σημειώσουμε ότι είναι μάλλον υπερβολικές εκείνες οι εκτιμήσεις, λόγω χάρη του *Economist*, που διαβλέπουν ένα άνοιγμα προς τίς ξένες επενδύσεις ανάλογο μέ αυτό του Τένγκ Χσιάο Πίνγκ στην Κίνα. «Η ΕΣΣΔ, λόγω και του διεθνούς ρόλου της, άποτρέπει παρόμοιες ριψοκίνδυνες μεταβολές, που για τούς δικούς της λόγους ή Κίνα του Τένγκ είχε τή δυνατότητα να πραγματοποιήσει. Τέλος, σε ό,τι αφορά τόν ίδιο τόν Γκορματσόφ μέχρι στιγμής οι δημόσιες παρεμβάσεις του δεν έπιτρέπουν τή συναγωγή ιδιαίτερων συμπερασμάτων. «Ανεξάρτητα από τή δημόσια εικόνα που καλλιεργεί για λογαριασμό του ό τύπος —ό νέος, ό έξυπνος, ό δυναμικός κ.τλ.—, οι λιγοστές εμφανίσεις του διακρίνονται για τό συνηθισμένο τελετουργικό και τήν τυπική γλώσσα που χρησιμοποιούν στίς εμφανίσεις τους τά άνώτατα στελέχη του κόμματος και που έπιδέχονται μία «δεξιόστροφη» ή μία «άριστερόστροφη» άνάγνωση ανάλογα μέ τίς έπιθυμίες του άναγνώστη. «Όμως άς μή βιαζόμαστε. Καιρός παντί πράγματι.

Δημήτρης Άβραμίδης

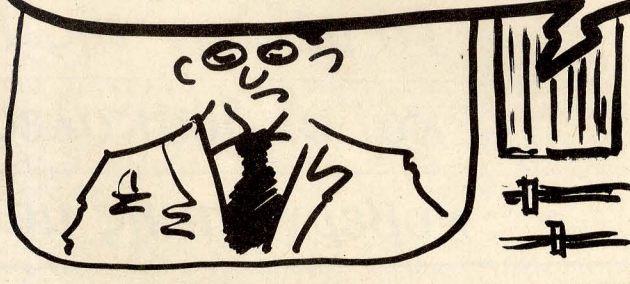
Ο ΓΡΑΜΜΕΝΟΣ

του Χρήστου Πικριδά

«...ΟΙ ΣΤΙΓΜΕΣ ΕΙΝΑΙ ΑΝΑΜΦΙ-
ΒΟΛΑ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ». ΚΑΙ ΤΩΡΑ ΚΥΡΙΕΙ ΚΑΙ
ΚΥΡΙΟΙ ΜΕΤΑΔΙΔΟΥΜΕ ΤΗΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΠΟΥ ΕΚΔΟ-
ΘΗΚΕ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΚΤΑΚΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΤΟΥ Ε.Γ.
ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ, ΚΑΙ Η ΟΠΟΙΑ ΕΧΕΙ ΟΣ
ΒΕΗΣ:

«ΕΛΛΗΝΙΔΕΣ, ΕΛΛΗΝΕΣ!»
ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΟΧΥΡΟ ΤΗΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗΣ ΕΠΕΣΕ.
Ο ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ, ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΙΕΣΗ ΤΩΝ ΜΠΡΟΣΤΑΡΧΩΝ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ, ΣΥΝΕΘΛΙΒΗ. ΚΥΡΙΑΡΧΟΥΜΕ ΤΗ ΧΩΡΑΣ.
ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΕΠΕΤΕΥΧΘΗΣΑΝ. Ο ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ
ΑΝΑΤΕΛΛΕΙ. ΟΔΗΓΗΣΑΜΕ ΤΟ ΛΑΟ ΣΤΗΝ ΤΕΛΙΚΗ ΝΙΚΗ...»

«...ΘΕΣΦΟΥΜΕ ΧΡΕΟΣ
ΜΑΣ ΠΛΕΟΝ ΝΑ ΠΑΡΑΔΟΣΟΥΜΕ ΟΛΕΣ
ΤΙΣ ΕΞΟΥΣΙΕΣ ΣΤΟ ΛΑΟ. ΔΕΝ ΕΧΟΥΜΕ ΠΛΕΟΝ
ΛΟΓΟΥΣ ΥΠΑΡΞΗΣ. Ο ΛΑΟΣ ΣΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ ΘΑ
ΣΤΕΡΙΩΣΕΙ ΜΙΑΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΑΝΑΛΟΓΩΝ,
ΤΗΣ ΟΠΟΙΑΣ ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΘΕΣΑΜΕ Μ' ΑΥΤΗΝ ΤΗ
ΜΕΓΑΛΕΙΩΔΗ ΝΙΚΗ...»

«ΟΣ ΕΚ ΤΟΥΤΟΥ, ΚΑΛΟΥΜΕ
ΟΛΑ ΤΑ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΑ ΜΕΛΗ ΤΟΥ
ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΝΑ ΔΙΑΛΥΣΟΥΝ ΤΙΣ Ο-
ΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΤΟΥΣ, ΝΑ ΞΕΧΑΣΟΥΝ ΟΣΑ ΞΕ-
ΡΑΝΕ, ΚΑΙ ΝΑ ΣΥΜΜΕΤΑΣΧΟΥΝ ΣΤΟ ΣΤΕΡΙΩΜΑ
ΚΑΙ ΤΗ ΧΑΡΑ ΤΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ »

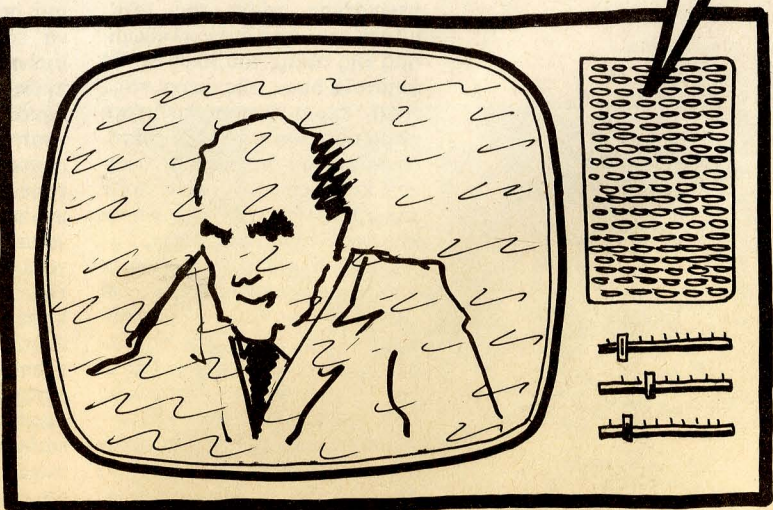

Χ 6/7/85

«ΖΗΤΩ Ο ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ!
Ο ΟΡΙΜΟΣ ΠΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΛΑΟΣ
ΕΙΝΑΙ Ο ΜΟΝΑΔΙΚΟΣ ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΑΥΤΗΣ
ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ. ΖΗΤΩ ΤΟ ΦΩΤΕΙΝΟ ΣΟΣΙΑΛ-
ΙΣΤΙΚΟ ΠΑΡΟΝ ΚΑΙ ΜΕΛΛΟΝ. ΖΗΤΩ Ο ΑΝ-
ΘΡΩΠΟΣ! »
ΚΑΙ ΤΩΡΑ, ΑΓΑΠΗΤΟΙ ΤΗΛΕΘΕΑΤΕΣ, ΕΠΙ ΤΗ ΑΝΑ-
ΛΗΨΕΙ ΤΩΝ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ ΤΟΥ, ΘΑ ΣΑΣ ΑΠΕΥΘΥ-
ΝΕΙ ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ Ο ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΝΩΝ ΑΠΑΣΙΑΣ
ΤΑΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ ΛΑΟΣ!»

ΕΛΛΗΝΙΔΕΣ, ΕΛΛΗΝΕΣ!

Τό μέλλον τῆς Κοινότητας καί οἱ δύσκολες μέρες τῆς κυβερνητικῆς μας ἀμηχανίας

Μετά ἀπό διαπραγματεύσεις πού κράτησαν 8 χρόνια, οἱ αἰτήσεις τῆς Ἰσπανίας καί τῆς Πορτογαλίας γιά τήν ἔνταξή τους στήν Εὐρωπαϊκή Οἰκονομική Κοινότητα ἔγιναν ἐπιτέλους δεκτές στήν ὁλονύκτια συνεδρίαση, τῆς Πέμπτης 28 καί τῆς Παρασκευῆς 29 Μαρτίου, τῶν ὑπουργῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Κοινότητας. Μὲ τήν ἀπόφαση αὐτή ἡ Κοινότητα διπλασίασε, πρὶν κλείσει τὰ τριάντα τῆς χρόνια, τὰ ἔξι ἀρχικά μέλη τῆς. Οἱ νεοφερμένοι θά ἀυξήσουν ἀπὸ τὴν 1η Ἰανουαρίου 1986 τὸν πληθυσμὸ τῆς Κοινότητας κατὰ 48 ἑκατομμύρια κατοίκους καί ἀνάλογα θά διευρύνουν τὰ προβλήματα τῆς. Ἡ Ἰσπανία, παρά τὴν αὐξήση τοῦ ἀκαθάριστου ἐθνικοῦ τῆς προϊόντος, βρίσκεται σὲ πλήρη οικονομική κρίση ὅπως μαρτυροῦν οἱ 2.600.000 ἀνεργοὶ τῆς. Ἡ Πορτογαλία, πού θά εἶναι ἡ φτωχότερη χώρα τῆς ΕΟΚ, μαστίζεται ἀπὸ ἕναν πληθωρισμὸ τῆς τάξης τοῦ 30-31%. Ἡ σημασία ὁμως τῆς διεύρυνσης εἶναι περισσότερο πολιτικὴ παρά οικονομική. Ἡ Εὐρώπη, τουλάχιστον ἡ Δυτικὴ, ἀποκτᾷ ἕναν κοινὸ φορέα πού θά τῆς ἐπιτρέψει νὰ προωθήσει ποιοτικά τὴν ἐνότητά τῆς.

Πραγματικά τὸ πρόβλημα πού τώρα πρέπει νὰ ἀπαντηθεῖ εἶναι ἡ μορφή καί τὰ ὄρια αὐτῆς τῆς ἐνότητας. Οἱ προτάσεις ὑπάρχουν ἤδη. Τὴν ἐπαύριο τῆς σύσκεψης κορυφῆς τοῦ Ἰουνίου 1984 στὸ Φονταίνεμπλώ, μία εἰδικὴ ἐπιτροπὴ διατύπωσε τὶς προτάσεις πού παρουσίασε ὁ Μωρίς Φώρ.

Παρόλο πού στίς ἐργασίες γιά τὴ διαμόρφωσή τους ἐκφράστηκαν συχνὰ ἀντιρρήσεις, ἰδιαίτερα ἀπὸ τοὺς Δανούς καί τοὺς Ἕλληνες, λιγότερο ἀπὸ τοὺς Βρετανούς καί τοὺς Ἰρλανδοὺς, διαμορφώθηκε μιά ὁλοκληρωμένη εἰσήγηση σχετικὴ μὲ τὸ πολιτικὸ μέλλον τῆς Κοινότητας.

Ἡ εἰσήγηση Φώρ, ὅπως λέγεται, ξεκινᾷ μὲ ἕνα εἶδος προοιμίου ὅπου ἀναφέρονται οἱ γενικὲς ἀρχές πού θά στηρίξουν τὴν αὐριανὴ Κοινότητα. Αὐτὲς εἶναι στενά δεμένες μὲ τὴν «πλουραλιστικὴ δημοκρατία» καί τὸν «σεβασμὸ στὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα». Ἀκολουθοῦν οἱ κεντρικοὶ στόχοι: Ἡ Εὐρώπη τῶν δώδεκα πρέπει νὰ γίνῃ μιά «πραγματικὴ πολιτικὴ ἐνότητα».

Γιά νὰ ἐνισχυθοῦν οἱ δεσμοὶ ἀνάμεσα στὰ κράτη πού θά ἐπιτρέψουν τὴν οὐσιαστικὴ ἐνοποίηση, εἶναι ἀπαραίτητη μιά σειρά μέτρων πού πρέπει νὰ εφαρμοστοῦν μὲ καθορισμένες προτεραιότητες. Τὰ πρῶτα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ὅπως-δήποτε τὰ οικονομικά. Ἡ εἰσήγηση προβλέπει ἐνίσχυση τῆς συνεργασίας στὸν οικονομικὸ τομέα ὥστε νὰ δημιουργηθεῖ μιά πραγματικὴ ἐσωτερικὴ ἀγορὰ καί νὰ ἐνισχυθεῖ ἡ ἀνταγωνιστικότητά τῶν προϊόντων τῆς Κοινότητας εἰδικὰ ὡς πρὸς τὶς ΗΠΑ καί τὴν Ἰαπωνία. Ἡ ἀναζήτηση μιάς καλύτερης ἰσορροπίας ἀνάμεσα στίς ἐθνικὲς οικονομίες τῶν κρατῶν-μελῶν βρίσκεται στίς ἐπιδιώξεις τῆς εἰσήγησης. Τὰ πλιό φτωχὰ κράτη, ὅπως ἡ χώρα μας, ἢ τὰ νέα μέλη, ἢ Ἰ-

σπανία καί ἡ Πορτογαλία, πρέπει νὰ πλησιάσουν τὸ ἐπίπεδο τῶν πλιό ἀνεπτυγμένων.

Γιά νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ οικονομικὴ ἀποτελεσματικότητά τῆς Κοινότητας ἀπέναντι στοὺς ἀνταγωνιστὲς τῆς θά χρειαστεῖ κοινὴ πολιτικὴ σὲ δύο ἄλλους καίριους τομείς: τὸν τεχνολογικὸ καί τὸν νομισματικὸ. Στὸν πρῶτο ἡ συνεργασία σὲ κοινὰ προγράμματα καί ἀναζητήσεις πρέπει νὰ ἐνταθεῖ ὥστε νὰ κερδίσει ἡ Εὐρώπη τὸ χαμένο ἔδαφος στὸν τομέα αὐτό. Στὸ δεύτερο, προτείνεται ἡ ἐνίσχυση τοῦ εὐρωπαϊκοῦ νομισματικοῦ συστήματος καί ἡ μετατροπὴ του (ECU: Εὐρωπαϊκὴ Νομισματικὴ Μονάδα) σὲ κανονικὸ χρῆμα. Ἐδῶ ἐκφράζονται σημαντικὲς ἀντιρρήσεις. Ἄν καί ὅλες οἱ εὐρωπαϊκὲς οικονομίες ἀσφυκτιοῦν ἀπὸ τὶς ἀνεξέλεγκτες διαθέσεις τοῦ δολαρίου, τὰ ἰσχυρότερα κράτη, ὅπως ἡ Γερμανία, δέν αισθάνονται σιγουριά μπροστὰ σὲ ἕνα εὐρωπαϊκὸ νόμισμα. Οἱ φόβοι τους ξεκινοῦν ἀπὸ τὰ προβλήματα πού θά δημιουργήσῃ ἡ συνύπαρξη ἰσχυρῶν νομισμάτων ὅπως τὸ μάρκο μὲ ἰδιαίτερα ἀδύνατα ὅπως ἡ πεσέτα, τὸ ἐσκοῦδο ἢ ἡ δραχμὴ καί, ἐπομένως, ἡ σχετικὴ ὑποτίμηση τῶν ἰσχυρῶν νομισμάτων.

Μετά τὴν οικονομία, τὸ βάρος πέφτει στοὺς θεσμούς καί στὸν πολιτισμὸ. «Ἡ ἀνάπτυξη τῶν κοινῶν πολιτιστικῶν ἀξιών» τῶν χωρῶν-μελῶν, εἶναι βασικὴ ἐπιδίωξη. Ἡ προστασία τοῦ περιβάλλοντος ἐπίσης πρέπει νὰ γίνῃ τὸ ἀντι-

κείμενο μίας κοινής πολιτικής. Η νέα Ευρώπη πρέπει να αποκτήσει προοδευτικά έναν κοινό «κοινωνικό χώρο» και μία «όμογενή νομική διάσταση». Τό τελευταίο προϋποθέτει βαθμιαία ένοπιση της νομοθεσίας των κρατών-μελών, αρχίζοντας έστω από τα λιγότερο σημαντικά.

Η εισήγηση κινείται στην «ανάζητηση μίας κοινής εξωτερικής ταυτότητας» που θα ενισχύσει την πολιτική συνεργασία των χωρών της Κοινότητας. Μία μόνιμη επιτροπή θα μεριμνά επίσης για την ανάπτυξη της τελευταίας. Η λογική συνέπεια είναι μία συνεργασία και στον τομέα της άμυνας και των εξοπλισμών. Η διερεύνηση όμως των δυνατοτήτων της Κοινότητας στον τομέα αυτό περιορίζεται από τη λεπτή θέση όρισμένων εταίρων της όπως η Ίρλανδία που δεν μετέχουν στον στρατιωτικό συνασπισμό του ΝΑΤΟ. Ακόμα και η Ελλάδα φαίνεται ιδιαίτερα διστακτική μπροστά σε τέτοια σχέδια. Η εισήγηση Φώρ προτείνει τη μεθόδευση της υπέρβασης των δυσκολιών στον τομέα αυτό με την καθιέρωση κοινών ευρωπαϊκών προδιαγραφών για τα όπλικα συστήματα και με τη συμπαραγωγή όρισμένων από αυτά.

Η ενίσχυση των κοινοτικών οργάνων

Η εισήγηση Φώρ επιμένει στην ανάγκη της ενίσχυσης των κοινοτικών οργάνων. Για να επιτευχθεί αυτό θα πρέπει να εξελιχθούν σε δύο κατευθύνσεις: να γίνουν πιο αποτελεσματικά και πιο δημοκρατικά.

Στην πρώτη περίπτωση η αποτελεσματικότητα της Κοινότητας θα ενισχυόταν από την «υιοθέτηση της γενικής αρχής σύμφωνα με την οποία οι αποφάσεις θα παίρνονται με ενισχυμένη ή και απλή πλειοψηφία». Η όμοφωνία δεν θα παραμείνει παρά σε λίγα σημαντικά θέματα όπως η διεύ-

ρυνση του συνόλου των μελών ή των αρμοδιοτήτων της Κοινότητας. Όπως αναμενόταν, τό τμήμα αυτό της εισήγησης συνάντησε την αντίθεση των εκπροσώπων της Δανίας, της Βρετανίας και της Ελλάδας και ο συμβιβασμός που επακολούθησε πρόσθεσε στο κείμενο τη δυνατότητα «επιστροφής σε όσα οι συνθήκες προβλέπουν». Αυτό σημαίνει πολλαπλασιασμό των ζητημάτων και επιστροφή στην αρχή της όμοφωνίας κάθε φορά που «ένα κράτος-μέλος εκτιμά ότι διακυβεύονται σημαντικά εθνικά του συμφέροντα». Στην περίπτωση αυτή τό ενδιαφερόμενο κράτος θα πρέπει να κάνει μία «εμπεριστατωμένη δήλωση» που θα διευκρινίζει ποιά ζωτικά του συμφέροντα απειλούνται.

Γιά να γίνουν πιο δημοκρατικά τό όργανα της Κοινότητας πρέπει να ξεπεραστεί η σημερινή κατάσταση όπου τό εκλεγμένο μέ καθολική ψηφοφορία Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο μπορεί να συμβουλευτεί αλλά όχι και να εκδίδει νόμους. Στην εισήγηση προβλέπεται μία, αρχικά δειλή και περιορισμένη, συμμετοχή του Κοινοβουλίου στις νομοθετικές εργασίες του Συμβουλίου Υπουργών της Κοινότητας. Θεωρείται ότι η συνεργασία αυτή θα ανοίξει τό δρόμο για ενίσχυση του ρόλου των εκλεγμένων αντιπροσώπων των ευρωπαϊκών λαών.

Η ελληνική στάση

Η εισήγηση Φώρ βρίσκεται ήδη στο κέντρο των συζητήσεων των σχετικών με τό μέλλον της Ευρώπης. Η μεθόδευση των συζητήσεων διαγράφεται προς τό παρόν με αρκετή σαφήνεια, χωρίς και να αποκλείονται οι εκπλήξεις. Θεωρείται βέβαιο ότι θα συγκληθεί μία διακυβερνητική διάσκεψη τό αργότερο ως τό καλοκαίρι με μοναδικό θέμα τή διαμόρφωση σχεδίου συνθήκης για τή προώθηση της ευρωπαϊκής ενότητας. Σε μία τέτοια διάσκεψη θα πάρουν μέρος οι αντιπρόσωποι των κυβερνήσεων που έχουν εκδηλώσει

σχετικό ενδιαφέρον. Πρόκειται ουσιαστικά για τους έξι του λεγόμενου «σκληρού πυρήνα» (Γαλλία, Γερμανία, Ώλλανδία, Βέλγιο, Ίταλία, Λουξεμβούργο) στους όποιους πιθανότατα θα προστεθούν και η Άγγλία με τήν Ίρλανδία. Είναι επίσης βέβαιο ότι η Ίσπανία και η Πορτογαλία βλέπουν με συμπάθεια τήν προσπάθεια αυτή για τή διαμόρφωση μίας νέας Συνθήκης Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Απομένουν οι χώρες των δισταγμών, η Δανία και η Ελλάδα. Οι προβληματισμοί της πρώτης μας ενδιαφέρουν λιγότερο. Είναι περίπου φανερό ότι η χώρα μας θα κληθεί να αποφασίσει για όλα αυτά τό σπουδαία χωρίς να έχει καμιά ξεκάθαρη πολιτική, καμιά ιδέα περί ευρωπαϊκής ένωσης ή περί της θέσης που θέλει να κατέχει στον κόσμο ή έστω αν θέλει να κατέχει κάποια θέση. Μέσα στους μαιάνδρους της ελληνικής εσωτερικής πολιτικής η Ευρώπη δεν είναι παρά ένα μέσο, ένα πρόσχημα. Έλάχιστοι έχουν πιστέψει ότι πράγματι ανήκουμε σ' αυτή.

Η πρακτική της ελληνικής κυβερνήσης —ιδιαίτερα του ΠΑΣΟΚ, γιατί η Νέα Δημοκρατία κυβέρνησε μόνο για λίγους μήνες μετά τή ένταξη της χώρας μας— φαίνεται ότι

δεν ξεφεύγει από μία περιορισμένη αντίληψη για τή χρησιμότητα της ευρωπαϊκής ενότητας. Η ΕΟΚ είναι καλή μόνο όταν δίνει, μόνο για να δίνει. Η μόνη σχέση μαζί της που γίνεται κατανοητή είναι του χρηματοδότη, του εμπορου συγγενή, του ελεήμονος πλούσιου. Η εικόνα που δίνουν για τήν Κοινότητα και τό τρία μεγάλα κόμματα (ΠΑΣΟΚ, Ν.Δ. και ΚΚΕ), παρά τίς διαφορές τους, επιμένει σ' αυτή τήν άποστολή, σ' αυτό τό ρόλο της ως προς τή χώρα μας. Φυσικά με τέτοιες αντιλήψεις όποιαδήποτε συζήτηση περί πολιτικής ενότητας δεν βρίσκει έδαφος να πατήσει.

Εάν η Ευρώπη ενισχύσει τους δεσμούς ανάμεσα στις χώρες της και βάλει σε νέα πλαίσια τήν ενότητά της, τότε ή χωρίς προοπτική και πολιτική χώρα μας κινδυνεύει να περιέλθει σε μία δυσχερή κατάσταση: να είναι μέλος της Κοινότητας αλλά δευτερεύον και περιθωριακό. Η έρώτηση τί ακριβώς σημαίνει αυτό είναι άμφιβολο αν έχει άπασχολήσει τους αρμόδιους για τήν κοινοτική πολιτική του ΠΑΣΟΚ, ούτε όμως και της Άριστερās, άκόμα και εκείνης που φλάμπουρο της είχε κάνει τήν ένταξη στην ΕΟΚ.

Γεράσιμος Μακρίδης

Ἐν ὀνόματι τοῦ νόμου, ἐν διατεταγμένη δημοκρατία

—ὅταν «καυτό μπαίνει τό θέμα τῆς νομοθετικῆς ρύθμισης τῆς δημοκρατικοποίησης τῶν ἐνδοκομματικῶν διαδικασιῶν», πρέπει πραγματικά νά ἀνησυχούμε—

Η

σκέψη πρέπει στόν τόπο μας νά ἀναβαθμιστεῖ». Μ' αὐτά τά λόγια τελείωνε ὁ Δημήτρης Τσάτσος ἄρθρο του στήν *Ἀγγή* (24.3.1985). Στήν εὐχή αὐτή δέν μπορεῖ παρά νά προσθέσει κανείς καί τίς δικές του ὅταν μάλιστα ἡ προτροπή προέρχεται ἀπό διακεκριμένο δημοκράτη συγγραματολόγο, τοῦ ὁποῦ βασική ἔγνοια εἶναι πῶς ὁ πολιτικός καί θεωρητικός στραχασμός θά στρατευτοῦν στήν ὑπόθεση τῆς δημοκρατίας, πῶς θά γίνουν ὁδηγός γιά μιᾶ «καθολική, ἢ πάντως πολύ πλατιά, βούληση γιά παραπέρα δημοκρατικοποίηση τῆς δημόσιας ζωῆς σέ ὅλους τούς χώρους, σέ ὅλα τά πεδία ἀνάπτυξῆς τῆς».

Μετά τήν ἐκφορά ὁμως αὐτῶν τῶν εὐχῶν καί τῶν προτροπῶν καλοῦμαστε νά σκεφτοῦμε πραγματικά. Ἄς σκεφτοῦμε λοιπόν μιᾶ ἀπό τίς προτάσεις τοῦ Δημήτρη Τσάτσου, κεφαλαϊώδους σημασίας, κατά τή γνώμη μου, γιά τό μέλλον τοῦ πολιτικοῦ μας συστήματος καί τήν ποιότητα τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν. Προτείνει (στό ἴδιο ἄρθρο):

«Μέ τήν προτεινόμενη ἀναθεώρηση (ὅλες οἱ ἐξουσίες στήν κυβερνώσα πλειοψηφία) σέ συσχετισμό μέ τήν κατάργηση τοῦ σταυροῦ προτίμησης μπαίνει καυτό τό θέμα τῆς νομοθετικῆς ρύθμισης τῆς δημοκρατικοποίησης τῶν ἐνδοκομματικῶν διαδικασιῶν» (ὑπογράμμιση δική μου).

Ἄφηνω τό θέμα τῆς προωθούμενης ἀπό τό ΠΑΣΟΚ ἀναθεώρησης τοῦ Συντάγματος πού, κατά τόν Δημήτρη Τσάτσο, ἐνισχύει καί διασφαλίζει τό κοινοβουλευτικό σύστημα διακυβέρνησης τῆς χώρας, συμπέρασμα καθόλου αὐτονόητο. Ἄφηνω ἐπίσης τήν κατάργηση τοῦ σταυροῦ

προτίμησης πού, ὑποθέτω, καί κατά τόν Δημήτρη Τσάτσο ἀποτελεῖ θεσμό δημοκρατικό ἀφοῦ καταργεῖ τίς σχέσεις πελατείας καί τή δύναμη τῶν πολιτευτῶν, πράγμα ἐπίσης καθόλου αὐτονόητο, διότι στή σημερινή πολιτική συγκυρία ἐμπεδώνει τό θεσμό τοῦ ἀρχηγικοῦ κόμματος καί θεσμοθετεῖ τήν πρωτοκαθεδρία τῶν κομματικῶν γραφειοκρατιῶν. Σημειώνω μόνο ὅτι ἡ σκέψη, ἡ δημοκρατική σκέψη, γιά τά θέματα αὐτά πῆρε τίς ἐπιθυμίες τῆς γιά πραγματικότητα.

Ἄλλά ἐπειδή ἡ πραγματικότητα εἶναι αὐτή πού εἶναι καί «ξεροκέφαλα τά γεγονότα», ἡ δημοκρατική σκέψη ἀνησύχησε ὅταν τό ἀρχηγικό κόμμα, χωρίς ἐσωκομματική δημοκρατία, μέ ἀπαρασάλευτη τήν παντοδυναμία τοῦ Ἀρχηγοῦ, βουλεύεται κατά τό δοκοῦν (τοῦ Ἀρχηγοῦ), ἀποφασίζοντας, ξεαποφασίζοντας καί κραδαινώντας ἐκτός ἀπό τό ἀλάθητό του καί τόν κεφαλοθραύστη τῆς λίστας τῶν υποψηφίων μέ τίς ἐκλόγιμες θέσεις, ὥστε μέ σιγουριά νά ἐξασφαλιζεται ἡ ὑποτέλεια στόν ἀρχηγικό θεσμό. Καί σκέφτηκε ὅτι τό κακό πρέπει νά γιαντρευτεῖ. Πῶς; Μέ «τή νομοθετική ρύθμιση τῆς δημοκρατικοποίησης τῶν ἐνδοκομματικῶν διαδικασιῶν». Ἀφοῦ οἱ ἄνθρωποι δέν «θέλουν» νά εἶναι δημοκράτες, νά τούς ὑποχρεώσουμε μέ νόμο. Ὁ νόμος —δηλαδή ἡ βούληση καί τό συμφέρον τῆς κυβερνώσας πλειοψηφίας— θά ὀρίσει τά δημοκρατικά καθήκοντα καί τίς ὑποχρεώσεις τῶν κομματικῶν μελῶν καί θά καθορίσει τούς κανόνες τῶν ἐσωκομματικῶν διαδικασιῶν. Πού σημαίνει —τί ἄλλο τάχα θά μπορούσε νά σημαίνει;— ὅτι ἂν τόν παραβιάζουμε θά ὑπάρχουν κυρώσεις πού ὁ νόμος προβλέπει. Καί πού ἄλλος θά

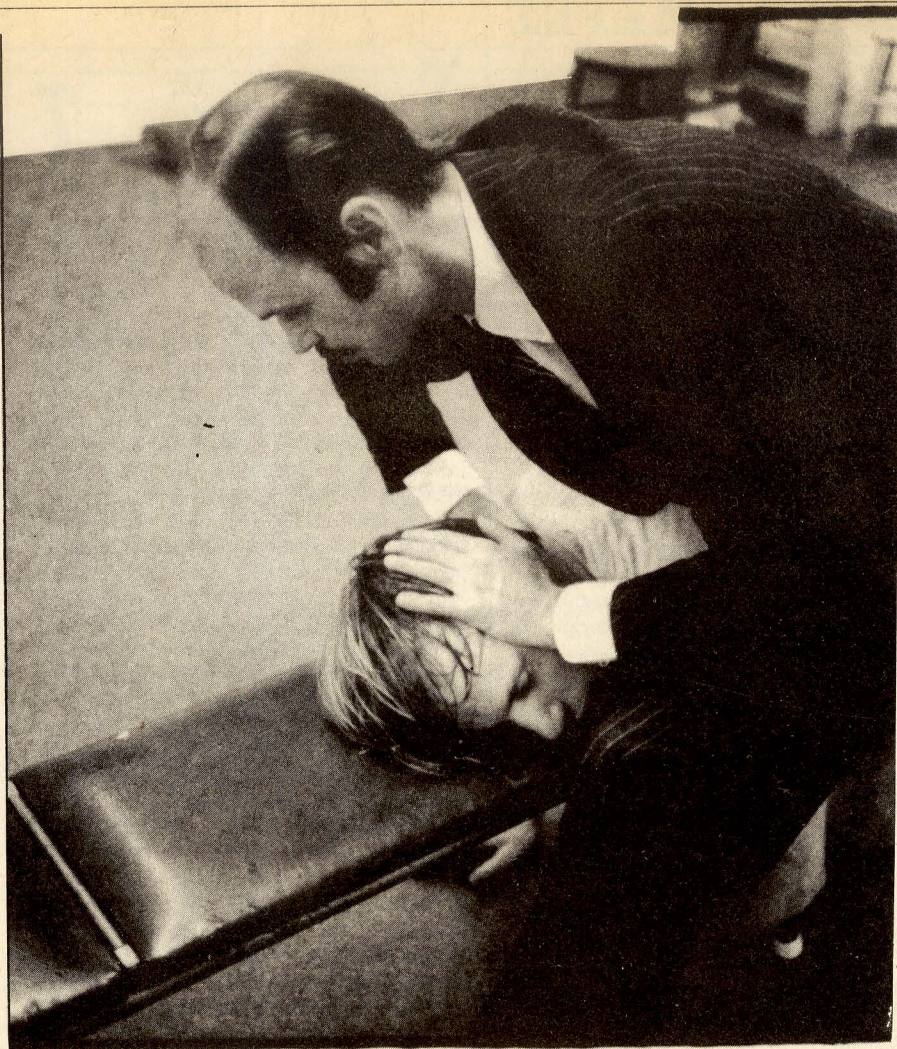
μποροῦσε νά ἐπιβάλλει κυρώσεις, τίς ὁποῖες κυρώσεις, παρά τό κράτος, δηλαδή ἡ βούληση καί τό συμφέρον τῆς κυβερνώσας πλειοψηφίας πού ἐλέγχει τά κρατικά ὄργανα καί τούς κρατικούς μηχανισμούς. Δηλαδή ἡ βούληση ἐνός κόμματος περιβεβλημένη μέ τή νομιμοποίηση πού τῆς παρέχει ὁ κρατικός νόμος θά ὀρίζει τί εἶναι τό δημοκρατικό, τί τό ἀντιδημοκρατικό, θά προκαθορίσει «ἀντικειμενικά» τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο οἱ ἀντιμαχόμενες μέσα στόν κοινωνικό στίβο τάξεις καί ὁμάδες πρέπει νά ἐπιδιώκουν τούς σκοπούς τους, μέ βάση προδιαγεγραμμένα πρωτόκολλα συμπεριφορᾶς. Κι ἂν παραβαίνουν τόν νόμο, τότε ὕστερα ἀπό προσφυγή τῶν νομιμοποιημένων κατά τόν νόμο ἢ καί κατ' ἐπάγγελμα θά ἀποφαίνεται κάποιος εἰρηνοδίκης, κάποιον πρωτοδικεῖο ἢ κάποιον ἐπί τούτου προβλεπόμενο κομματοδικεῖο, ἀφοῦ, ὅπως εἶναι φυσικό, θά ἔχουν καταβληθεῖ τά κεκανονισμένα παράβολα, θά ἔχουν ἐπικοληθεῖ τά σχετικά χαρτόσημα καί πληρωθεῖ οἱ προβλεπόμενες δικηγορικές ἀμοιβές. Ἡ κομματική ζωή στό δικαστήριο, τά κομματικά μέλη καί ὄργανα διάδικοι, ἡ ἐσωκομματική πάλι ὑποκείμενη στήν κομματική δικονομία. Ἐνδεχομένως καί ποινικές κυρώσεις γιά τούς παραβάτες τῶν προβλεπόμενων ὡς δημοκρατικῶν κομματικῶν διαδικασιῶν...

Ἔτσι, μετά τήν κρατικοποίηση τοῦ συνδικαλισμοῦ —ἄς εἶναι καλά ὁ Βενιζέλος καί ὅλοι οἱ διάδοχοί του— μπορούμε τώρα νά πλατύνουμε τούς ὀρίζοντες τοῦ δημοκρατικοῦ βίου κρατικοποιώντας καί τά κόμματα, τά μικρά καί τά μεγάλα, τά ἀριστερά καί τά δεξιά, τά λαϊκά καί τά ἀ-

στικά. Ἐν ὀνόματι τοῦ νόμου, ἐν διατεταγμένη δημοκρατία.

Στὴν πολιτικὴ ζωὴ τῶν σύγχρονων κοινωνιῶν, ἔδω καὶ διακόσια χρόνια, τὰ κόμματα ἦταν μεγάλη δημοκρατικὴ κατάκτηση γιατί δὲν ἦταν προϊόντα τοῦ Νόμου, εἴτε τοῦ υπερβατικοῦ νόμου τῆς ἀπολυταρχίας εἴτε τοῦ νόμου τῆς πεφωτισμένης δυναστείας εἴτε τοῦ νόμου τῆς δημοκρατικῆς πολιτείας. Δὲν ἦταν προϊόντα τοῦ κράτους ἀλλὰ τῆς ἐλεύθερης βούλησης πολιτῶν, ἔκφραση ὑποκειμενικῆς κοινωνικῶν ὁμάδων, στρωμάτων καὶ τάξεων με διαφορετικὲς πολιτισμικὲς εὐαισθησίες, διαφορετικὲς πολιτικὲς ἰδεολογίες καὶ κυρίως διαφορετικὰ ἔως καὶ ἀντιφατικὰ συμφέροντα. Τὰ κόμματα ὑπῆρξαν καὶ ὑπάρχουν ὡς πολιτικὲς διαμεσότητες μεταξύ τοῦ κράτους καὶ τῆς κοινωνίας τῶν πολιτῶν. Καὶ ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ ὀργάνωση τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ὅπου τὸ κράτος καὶ ὁ κρατικὸς λόγος δὲν εἶναι τὸ πᾶν, ἔφερε στὸν κόσμον κόμματα δημοκρατικά, ριζοσπαστικά, ἐπαναστατικά, ἀντιδημοκρατικά, ἀκόμη καὶ ὀλοκληρωτικά. Ἔτσι ἐκφράστηκαν οἱ βαθύτερες τάσεις τῆς σύγχρονης κοινωνίας, οἱ βαθύτερες πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς τῆς ἀντιφάσεις, ἀκόμη κι ἐκεῖνες οἱ ἀντιφάσεις ποὺ ὀδηγοῦν στὸν ριζικὸ μετασχηματισμὸ τῆς. Καὶ ἂν τὰ ἀστικά κόμματα, ἀπὸ ὀρισμένη θεωρητικὴ σκοπιὰ, εἶναι ἰδεολογικοὶ μηχανισμοὶ τοῦ κράτους, ἂν δηλαδὴ μιὰ ὀρισμένη θεώρηση ἀποκαλύπτει μ' αὐτὴ τὴν ἀφαίρεση τὸν βαθύτερο χαρακτῆρα τους ἐντάσσοντάς τα στὸ πλατὺ δίκτυο μηχανισμῶν με τὸ ὁποῖο διαμεσολαβεῖται ἰδεολογικὰ ἢ ταξικὴ κυριαρχία καὶ ὀργανώνονται πρακτικὰ οἱ σχέσεις ταξικῆς καὶ πολιτικῆς ὑπαγωγῆς, ὥστόσο ποτέ τὸ κράτος— ἐκτὸς ἀπὸ τὶς περιπτώσεις τοῦ κράτους ἐκτάκτου ἀνάγκης— δὲν κρατικοποίησε τὰ κόμματα, διότι τότε θὰ ἐπλητετε θανάσιμα τὴν «ἐλεύθερη» διαμόρφωση τοῦ consensus χωρίς τὴν ὁποία εἶναι ἀδιανόητη ἡ ἀναπαραγωγὴ τοῦ ὅλου συστήματος. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἀπόσταση τοῦ κράτους ἀπὸ τὰ κόμματα δίνει τὴ δυνατότητα στὴ δημιουργία κομμάτων—τῶν ἐργατικῶν-ἐπαναστατικῶν κομμάτων— ποὺ δὲν ἐντάσσονται στὸ σύστημα τῶν ἰδεολογικῶν μηχανισμῶν τοῦ κράτους, διότι ἀντιμάχονται πρακτικὰ καὶ ἰδεολογικὰ τὴν ἴδια τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀστικοῦ κράτους καὶ τῶν σχέσεων κυριαρχίας πού αὐτὸ ἐπιβάλλει. Γι' αὐτὸ ἐπίσης, τὰ κόμματα αὐτὰ καθόρισαν δικές τους ἀρχές καὶ ἀξίες δημοκρατικότητας ἀνεξάρτητες ἀπὸ τὶς ἀστικές-κρατικές καὶ προσέφυγαν σὲ δικούς τους κανόνες ἐσωκομματικῆς λειτουργίας ὀρίζοντας ἕναν ἐσωτερικὸ χῶρο μὴ-κράτος, ἕναν ἐσωτερικὸ χῶρο-ἐφαλτήριο γιὰ τὴ δική τους δράση, χωρίς νὰ ζητήσουν τὴν ἄδεια τοῦ κράτους. Μὲ δύο λόγια, σὲ ὅ,τι ἀφοροῦσε τὴν ἐσωτερικὴ τους λειτουργία, δὲν ἀναγνώριζαν ὅτι οἱ ἐπιταγές τοῦ κρατικοῦ νόμου εἶναι ὑποχρεωτικές γι' αὐτὰ.

Ἀντίθετα, τὸ ἀστικὸ κράτος βασιζέται στὸ πλάσμα τῆς ἀντικειμενικότητας καὶ τῆς υπερβατικότητας τοῦ νόμου: τοῦ νόμου τῆς κοινωνικῆς ἀλήθειας, πού ἀποτελεῖ τὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ νόμου τῆς ἀστικῆς ταξικῆς κυριαρχίας. Ὀντολογικὰ τὸ κράτος αὐτοορίζεται ὡς υπερκείμενο τάξεων, συμφερόντων, ἰδεολογιῶν, κομμά-

των καὶ ἀτόμων: εἶναι ὁ ὑπὲρ ἅνω πάντων καὶ πασῶν ἐκφραστής τοῦ γενικοῦ συμφέροντος. Τὰ σοσιαλιστικά ὅμως καὶ τὰ κομμουνιστικά κόμματα, ὅπως καὶ πολλὰ ἀριστερὰ κινήματα, ἐπειδὴ ξεκινοῦν ἀπὸ ἄλλες πολιτικὲς φιλοσοφίες καὶ ἄλλες κοινωνικὲς ἀναφορές, βασιζοῦνται στὴν ἀρχὴ τῆς πάλης τῶν τάξεων, ἀρχὴ τὴν ὁποία συνήθως ἔχουν γραμμένη στὶς προγραμματικές καὶ τὶς καταστατικές τους ἀρχές. Εἶναι προφανές ὅτι τὰ ἀστικά κόμματα ὄχι μόνο δὲν πιστεύουν στὴν ἀρχὴ τῆς πάλης τῶν τάξεων ἀλλὰ καὶ τὴν καταπολεμοῦν (τοὺς ἐκφραστὲς τῆς κυρίως) θεωρώντας τὴν, κοντὰ στὰ ἄλλα, καὶ ἀντιδημοκρατικὴ. Καὶ ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τους ἔχουν δίκιο γιατί μόνο ἔτσι μπορεῖ νὰ στέκεται ὄρθιο τὸ ἰδεολόγημα τοῦ υπερβατικοῦ κράτους.

Παίρνοντας λοιπὸν ὑπόψη τὶς παραπάνω σκέψεις ἀλλὰ καὶ τὴ συγκεκριμένη σημερινὴ ἑλληνικὴ συγκυρία, ἄς υποθέσουμε ὅτι τὰ ἀστικά κόμματα— ὡς κυβερνώσα πλειοψηφία— θὰ νομοθετήσουν τὴ δημοκρατικότητα τῶν ἐσωκομματικῶν διαδικασιῶν με νόμο κρατικὸ, ὑποχρεωτικὸ γιὰ τὰ ἄλλα κόμματα, τὰ ἀντίπαλά τους. Θὰ δεχόταν ὁ κρατικὸς (ἀστικός) νόμος τὴν ἀρχὴ τῆς πάλης τῶν τάξεων, ἄρα καὶ τὴ δημοκρατικότητα ἐκείνων τῶν κομμάτων πού τὴν πρεσβεύουν; Θὰ δέχονταν δηλαδὴ νὰ προσυπογράφουν τὴν αὐτοαναίρεσή τους;

Ἄς υποθέσουμε ἀκόμη ὅτι κόμματα ἀρχηγικά, καὶ ὡς ἐκ τούτου βαθύτατα ἀν-

τιδημοκρατικά, ἀναλάμβαναν νὰ «δημοκρατικοποιήσουν» τὰ ἐσωτερικά τῶν κομμάτων: θὰ δέχονταν νὰ αὐτοαναίρεθοῦν καταργώντας τὴ διαπλαστικὴ ἀρχὴ ὑπαρξῆς τους, τὴν ἀρχηγικὴ δομὴ καὶ λειτουργία, ἢ θὰ μετέτρεπαν με νόμο— ὡς κυβερνώσα πλειοψηφία— τὴ δική τους πολιτικὴ καὶ ὀργανωτικὴ ἰδεολογία σὲ μέτρο ὑποχρεωτικὸ καὶ γιὰ ὅλους τοὺς ἄλλους;

Ἄς υποθέσουμε ἀκόμη ὅτι κόμματα ὀργανωμένα με βάση τὰ θέσμια τῆς ἀκαμπτης κομματικῆς γραφειοκρατίας καὶ τοῦ υπερβατικοῦ λόγου τῆς κομματικῆς ἡγεσίας νομοθετοῦσαν αὐτὰ τοὺς κανόνες τῆς ἐσωκομματικῆς δημοκρατίας: θὰ βάραινε τότε καὶ θὰ πλάταινε ἡ δημοκρατία ἢ θὰ γκρεμοτσακίζονταν στὴν ἄβυσσο τοῦ μονοκομματικοῦ πολιτικοῦ συστήματος τῶν χωρῶν τοῦ ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ;

Ἄς υποθέσουμε ἀκόμη ὅτι σ' αὐτὴ τὴ χώρα ὑπάρχουν πολίτες πού σκέφτονται καὶ πού δὲν δέχονται τὶς μορφές, τὶς γνωστές καὶ τὶς ἄγνωστες, τῆς διατεταγμένης δημοκρατικότητας. Τί θὰ ἔκαναν αὐτοὶ οἱ πολίτες ἂν τὸ κράτος, ὁ νόμος, ἐρχόταν νὰ ἐπιβάλλει τοὺς κανόνες τῆς δημοκρατικῆς συμπεριφορᾶς στὸ δικό τους τὸ κόμμα; Ἡ δική μου σκέψη σταματᾶ ἐκεῖ. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ σκεφτεῖ τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ ὅτι θὰ ἤμουν μαζί μ' αὐτοὺς τοὺς συμπολίτες. Χωρὶς περιστροφές καὶ χωρὶς σκέψη πολλὴ θὰ ἤμουν με τοὺς «παράνομους».

Ἄγγελος Ἐλεφάντης

Στιγμιαία

Η δεξιά στά πανεπιστήμια

Δέν μάθαμε τελικά τά ποσοστά πού πήρε ή κάθε συνδικαλιστική παράταξη στις φοιτητικές εκλογές. Τά ακριβή αποτελέσματα δέν έχουν άλλωστε σημασία. Τό πρόβλημα προέκυψε επειδή τρεις παρατάξεις είναι ισοδύναμες. Η ΔΑΠ της Νέας Δημοκρατίας διεκδικεί πλέον τά πρωτεία στον φοιτητικό χώρο και αν συνεχίσει με αυτούς τούς ρυθμούς σύντομα θά τά κατακτήσει, ενώ ο αντίπαλος τύπος χαιρείται αφού ή δεξιά «παραμένει μειοψηφία» και δέν φτάνει ούτε τό 30%. Αιτή όμως ή αντίστοιχη φοιτητικού και έθνικού ποσοστού, όσο φυσιολογική μοιάζει, δέν είναι δυνατόν να θεωρείται αυτονόητη, δέν είναι δηλαδή μόνο κάποιοι κοινωνικοί λόγοι πού δημιουργούν την κατάσταση.

Φταίει λοιπόν τό πολιτικό κλίμα τά τελευταία χρόνια, όπως είπαν πολλοί, πού γεννάει άπολιτικά παιδιά; Δέν είναι, ευτυχώς ή δυστυχώς, άπολιτικά. Είναι προϊόντα και πολιτικών πλέον διεργασιών, προϊόντα αυτού πού σήμερα ονομάζεται σύγκρουση «δύο κόσμων, του φιλελευθερισμού και του ολοκληρωτισμού», όπως λέει ο κ. Μητσοτάκης στην ανακοίνωσή του. Ο κ. Μαρούδας βέβαια τον ψέγει «πού καλλιεργεί τον διχασμό στο πίο ευαίσθητο κομμάτι του ελληνικού λαού». Όμως ή σύγκρουση αρχικά μπήκε με αυτά τά (τυπικά) χαρακτηριστικά των «δύο κόσμων» σε όλους τούς χώρους κυρίως από τό ΠΑΣΟΚ όταν ήρθε στην έξουσία. Και ήταν σύγκρουση εύκολη σε πρώτη φάση για τούς όπαδούς του, αν λάβουμε υπόψη ή δεδομένη σχηματοποίηση πού έτσι κι αλλιώς κυριαρχεί στον φοιτητικό χώρο. Δύσκολη για τούς άλλους, τούς δεξιούς, πού όφειλαν έτσι να οργανωθούν, να φτιάξουν άπόψεις, να βγάλουν συνδικαλιστές. Ειδικά για τούς συνδικαλιστές, τά χάνει κανείς με ή συγκρότηση πολλών από αυτούς και την κυριαρχία τους πάνω στα γνωστά συνδικαλιστικά κόλπα πού χρόνια τώρα χρησιμοποιούν οι υπόλοιποι.

Και φτιάχτηκαν άπόψεις. Πολιτικές άπόψεις, πού ξεπερνούν κατά πολύ την αυθόρμητη στάση των συντηρητικών στρωμάτων προς τον σεβασμό στον κ. καθηγητή, προς ή λατρεία του πτυχίου, την πλήρη άποδοχή της ιεραρχίας, την άποστήθιση. Όχι πώς αυτά δέν υπάρχουν και δέν προσελκύονται πολιτικά από ή ΔΑΠ, άλλωστε τά βρίσκει κανείς και σε όλες τις παρατάξεις (πλήν, υποθέτω, του Δημοκρατικού Αγώνα). Αλλά αυτά υποτάσσονται και ενσωματώνονται σε άπόψεις πλέον για την κοι-

νωνία και την πολιτική. Η ΔΑΠ, πού δέν είναι άπολύτως ταυτισμένη με την ΟΝΝΕΔ, συγκροτεί σήμερα έναν μοντέρνο δεξιό λόγο έφ' όλης της ύλης. Στα πανεπιστήμια μας δηλαδή έχει φτιαχτεί ήδη μία δεξιά, με όλη ή σημασία της λέξης. Μία δεξιά ιδεολογία!

Και αυτή ή δεξιά είναι πλέον σε θέση να έλέγχει, σχεδόν παντού, τις άλλες παρατάξεις και εκείνα πού έχουν περάσει ως αυτονόητα στον συνδικαλιστικό λόγο και την πρακτική τους. Οι δεξιοί στα πανεπιστήμια είναι πλέον «νόμιμοι», δέν είναι πιά της πλάκας ή φολκλόρ όπως ήταν μέχρι τώρα, χώρια πού είναι και πολλοί. Μόλις σήμερα διαβάζουμε ότι ή ΔΑΠ θέτει σε λειτουργία ραδιοφωνικούς σταθμούς σε τέσσερις πόλεις, με την ευκαιρία των εκλογών στα ΤΕΙ, επικαλούμενη τό άσυλο πού ισχύει και για αυτά. «Εμείς θά τούς λειτουργήσουμε και αυτοί αν θέλουν ως φέρουν την Αστυνομία να παραβιάσει τό άσυλο», δήλωσε ο υπεύθυνος. Η πρόκληση είναι σαφής.

Μία πολιτικοποιημένη δεξιά στα πανεπιστήμια ίσως εξαναγκάσει και τούς άλλους να πολιτικοποιηθούν. Είναι δύσκολο αλλά, αν γίνει, τό κέρδος θά 'ναι τελικά για όλους.

Κόναν ο βάρβαρος

Σήμερα πού γράφουμε αυτό τό σημείωμα ο κ. Παπανδρέου άπαντά από τηλεόρασεως στις σημμένες και μη έρωτήσεις του. Αύριο θά τον μιμηθεί ο κ. Μητσοτάκης, επίσης από τηλεόρασεως. Μεθ' αυριο μιλάει στην Όμόνοια ο Λεωνίδας Κύρκος.

Τό ΚΚΕ έσωτ. δέν δικαιούται ούτε λεπτό, δήλωσε ο δημοκράτης Μαρούδας. Τά εκτός Βουλής κόμματα επιτρέπεται να εμφανιστούν μόνο την προεκλογική περίοδο.

Τόν Μαρούδα δέν τον ενδιαφέρει τό γεγονός (τόν ενδιαφέρει και τον κόφτει, δηλαδή) δέν ενδιαφέρει επομένως και την τηλεόραση. Τόν ενδιαφέρει άπλως τό ποιός κάνει ό,τι κάνει. Άνοίγει τότε τα κιτάπια των άποτελεσμάτων του '81 και άποφασίζει. Η τηλεόραση άπλως «ένημερώνει» καθημερινά για ένα πράγμα: όχι για τό τί γίνεται, αλλά για τό ποιά ήταν τά άποτελέσματα των πρό τετραετίας εκλογών. Η αρχή της πλειοψηφίας, πού λέει και ο Παπανδρέου.

Άφού οι εκλογές λοιπόν καθορίζουν τά πάντα, την προεκλογική περίοδο είναι πού ασκείται και παίζεται ή καθαυτό πολιτική.

Τά υπόλοιπα είναι φούμαρα. Τότε λοιπόν έχουμε και δημοκρατία. Άστραπιαία δημοκρατία, να τελειώνουμε. Όστε να άποφανθεί ο λαός περί του ποιός θά μάς κουφαίνει από τηλεόρασεως, ποιός θά ψιλοεμφανίζεται και ποιός θά άποκλειστούν μέχρι την έπόμενη προεκλογική περίοδο. Να τό ξέρουμε λοιπόν, στην τηλεόραση εμφανιζόμαστε προεκλογικά μόνο και μόνο επειδή τό ΠΑΣΟΚ είναι υποχρεωμένο να παίζει, στα υπό του Συντάγματος προβλεπόμενα διαστήματα, την παντομία της δημοκρατίας.

Άν έτσι έχουν τά πράγματα, με ποιό δικαίωμα τό ΠΑΣΟΚ παρέβη τον κανόνα προχθές, όταν μετέδωσε πετσοκομμένη την πρώτη φάση της εκ τεσσάρων παραγράφων άποτελούμενης ανακοίνωσης του ΚΚΕ έσωτ. ώστε να την κάνει να λέει «ζήτω ο Σαρτζετάκης»; Να την ανακαλέσει άμέσως.

Οι νόμοι της εξαγοράς (προσφορά χωρίς ζήτηση)

Τό πράγμα μαγειρευόταν και είχε προαναγγελθεί: υπάρχουν συγκεκριμένες καταγγελίες ότι έχει επιχειρηθεί ή εξαγορά βουλευτών του ΠΑΣΟΚ. Άρροσε όμως ή βόμβα και τό ξεχάσαμε. Όσπου την Πρωταπριλιά τό βράδυ ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ κ. Παππας κατήγγειλε τον κ. Ρομφέα, δεξιό, ότι του υποσχέθηκε 200 εκ. δραχμές.

Βεβαίως, όλα είναι δυνατά εκεί πού έχουμε φτάσει και ή ανάκριση θά δείξει ή δέν θά δείξει. Εμείς, επί του πιαστηρίου, ρωτάμε: Γιατί, αφού τό κόμμα, ο κ. Λιβάνης και τό Έκτελεστικό Γραφείο ήταν ένημεροι, μάς τό κράτησαν μυστικό; Και τί σοί σκεπτικοί είναι αυτό, ότι δηλαδή την ώρα εκείνη προείχε ή ψήφιση του κ. Σαρτζετάκη; Τό άδίκημα, αν περί άδικήματος πρόκειται, μπορεί να μην ενδιαφέρει τό ΠΑΣΟΚ (αν και θά τον έρχόταν κοντά) αφού επείγει κατά τον κ. Λιβάνη ή εκλογή του Προέδρου, ενδιαφέρει όμως έμάς τούς άλλους καθότι δέν στρέφεται μόνο κατά του ΠΑΣΟΚ. Με ποιό δικαίωμα τό κράτησαν λοιπόν μυστικό; Και καλά τό ΠΑΣΟΚ,

Στιγμαία

οί αρχές τί περίμεναν τόσες μέρες; Καί εκείνος πάλι ό κ. Ρομφέας τί χαζομάρες κάνει; Πάει νά εξαγοράσει άνθρωπο καί τού τά μαρτυράει όλα, ότι τά λεφτά τά δίνουν επιχειρηματίες τής Νέας Δημοκρατίας («ένα όνομα νά σου πώ, θά πέσεις...»), ότι «είναι ένήμερο τό κόμμα», ότι «στίς 18.30 τής σήμερον θά έπαιρνε καί τήν έγκριση τής Ν.Δ.»; Καί γιατί δέν τού ζητάει νά ψηφίσει άκυρο αλλά λευκό, όπως ρητά έξηγει ό βολιδοσκοπηθείς κ. Παππάς, άφου ή άπόπειρα γίνεται μετά τή δεύτερη ψηφοφορία όπου καί κατέστη ήλιου φαινότερον ότι λευκό δέν μπορούσε νά ψηφίσει ούτε ή Παναγιά ή ίδια, πολλώ μάλλον ένας εξαγορασμένος;

“Όπως καί νά ναι, ή υπόθεση εκθέτει: α) έμένα, πού έλεγα στή μάνα μου, μπά, δέν οφείλονται σέ εξαγορές τά άκυρα, άλλως κάποιος θά βγαίνει νά τό καταγγείλει β) τή μάνα μου, πού μου άπαντούσε, μά τί νόμισες, ξερουν αυτοί ποιούς πλενρίζουν; καί γ) τόν κ. Ρομφέα, άνεπανόρθωτα, πού δέν είναι σέ θέση ούτε μιά εξαγορά τής προκοπής νά κάνει.

ποιίες καί, βγαίνοντας από τήν πολυκατοικία του, συνέλαβε τούς δύο πρώτους παρατχόντες, οί όποιοί βέβαια άποδείχθηκαν μυστικοί μέ πολιτικά διαθέτοντες καί αυτοκίνητο τύπου Φόρντ Έσκορτ. Άκούστηκε πάλι τό όνομα τού ύποδιοικητή τού ΟΤΕ ως ύπεύθυνου γιά όλα αυτά. Καί αυτός μήνυσε δημοσιογράφο.

Είναι φαίνεται κοινό μυστικό ότι τά τηλεφωνα παρακολουθούνται. “Όχι όλα, πρός τό παρόν τουλάχιστον. Παρακολουθούνται εκείνα πού άφορούν τήν έξουσία. Τών πολιτικών προσώπων γιά νά έλέγχονται οί κινήσεις τους, τών ύπουργών γιά νά μαθαίνουμε καί τά τού οίκου μας, τών δημοσιογράφων γιά νά έλέγχονται οί πηγές τους, κυρίως οί πηγές τους πού προέρχονται από μάς. “Έχουν αλλάξει λοιπόν τά πράγματα. Δέν παρακολουθείται πλέον ό λαός, οί «αναρχικοί» καί οί αναρχοκομμουνιστές, οί συνοδοιπόροι καί οί συνδικαλιστές, εκείνοι τέλος πάντων πού παλιότερα «άπειλούν τό καθεστώς». Έλέγχονται οί άμεσοί πολιτικοί αντίπαλοι, έσωτερικοί καί έξωτερικοί, ύπαρκτοί καί δυνάμει, συνειδητοί καί άσυνειδητοί, δηλωμένοι καί κρυφοί. Οί πολιτικοί ανταγωνιστές, μέ δύο λόγια, άσστηρά στό έπίπεδο τής έξουσίας, καί εκείνοι (δημοσιογράφοι, αξιωματούχοι κ.λπ.) πού καθ' όποιονδήποτε τρόπο άπειλούν τή συνοχή τους.

Μιάζει λοιπόν νά παρακολουθούνται εκείνοι πού κάτι έχουν νά κρύψουν. Ένώ πρόκειται γιά ανθρώπους πού τίποτα τελικά δέν έχουν νά κρύψουν, άλλως, μέσα στίς σημερινές συνθήκες καί χωρίς διόλου νά είναι ένοχοι, αναγκάζονται νά κρυφτούν. Νά κρυφτούν γιατί έξ αντικειμένου άπειλούν τήν έπιβεβλημένη άδιαφάνεια μέσα στήν όποία κινείται ή σημερινή έξουσία, τά στεγανά πού ή ίδια διαμορφώνει. Οί κρατούντες παρακολουθούν λοιπόν τηλεφωνα καί ανθρώπους τελικά γιά δύο λόγους: γιά νά μάθουν· καί γιατί έχουν πολλά νά κρύψουν.

Παρακολουθώντας μαθαίνεις νά κρύβεσαι

Μάς παρακολουθούν τά τηλεφωνα, φωνάζει ή Νέα Δημοκρατία. Καί τά τηλεφωνα εικοσιτεσσάρων τουλάχιστον δημοσιογράφων επίσης παρακολουθούνται, σύμφωνα μέ έπερώτηση τού κ. Παναγούλη. “Ήταν άγριοι οί δημοσιογράφοι λοιπόν στή συνάντηση μέ τόν κ. Μαρούδα. Κάντε μιά αίτηση νά έρθουμε νά ξετάσουμε κατά πόσο σās παρακολουθούμε τούς είπε. “Η έπερώτηση είναι εκτός τόπου καί χρόνου, συμπλήρωσε. Καί μετά άνακοίνωσε τή συγκρότηση έπιτροπής βουλευτών γιά νά έρευνήσει τό θέμα, ύστερα από διαταγή τού πρωθυπουργού. “Ο κ. Μητσοτάκης δήλωσε ότι τό κόκκινο γλομπάκι τού ειδικού τηλεφώνου του άνάβει συνεχώς, ένώ σύμφωνα μέ δημοσιογραφικές πληροφορίες παρακολουθείται καί τό τηλεφωνο τού κ. Καραμανλή στήν Πολιτεία (δέν τό πολυπιστεύουμε, αλλά σφίγγουμε τό χέρι εκείνου πού τό παρακολουθεί, είπε ή Αδριανή). Έγώ πρίν κοιμηθώ λέω καί τηλεφωνική καληνύχτα στόν χαφιέ μου, είπαν πολλοί δημοσιογράφοι. Ξεθάρρεψε έτσι καί ύσσωμος ό τύπος καί είπε ότι παρακολουθούνται τά τηλεφωνα ύπουργών καί στελεχών τού ΠΑΣΟΚ, ό δέ κ. Μπουλουόςκος μήηκε σέ ύ-

Μιά φορά κληρώνει

Στή συνέντευξη του μέ τούς δημοσιογράφους, τήν περασμένη Τρίτη, καί σέ έρώτηση γιά τόν χρόνο τής τηλεόρασης πού άφιερώνεται στό μικρά κόμματα, ό κ. Παπανδρέου είπε τάβγνωστά ήμιά τά έν τή Βουλή. Καί πρόσθεσε ότι καί αυτός μπορεί στό κάτω κάτω νά μαζεύει από έκατό ύπογραφές καί νά κάνει δέκα κόμματα πού νά ζητάνε χρόνο στήν τηλεόραση.

Τό έχει ξαναπεί αυτό ό κ. Παπανδρέου πέρσι πρίν από τίς εύρωεκλογές. Καί τό είχε επαναλάβει τότε σέ άποκλειστική συνέντευξη στό περιοδικό μας (βλέπε τό ρεπορτάζ μας μέ τίτλο «Διάλογος μέ τούς πολιτικούς άρχηγούς», τεύχ. 17, 13.6.84). Γιά τούς άναγνώστες μας πού δέν θά τό θυμούνται καί ένδεχομένως πιστεύουν ότι ό κ. Παπανδρέου τά λέει όλα γιά πρώτη φορά, παραθέτουμε τό σχετικό κομμάτι τής συνέντευξης.

«— Ποιοί ύπόλοιποι; Μπορώ αύριο νά φτιάξω ένα κόμμα έγώ μέ πέντε. Νά μαστε πέντε καί νά κάνουμε κόμμα. Κάθε χουντική όργάνωση νά δικαιούται νά έρθει στήν τηλεόραση.

- Χουντικοί είναι όλοι;
- Τρόπος τού λέγειν.
- Έπομένως;
- Δέν μπορούν νά μου έμφανίζονται πέντε καί νά μου κάνουν κόμμα.
- Έσείς πόσοι ξεκινήσατε;
- Τέσσερις καί ή οικογένειά μου, αλλά έμεις δέν ήμασταν κόμμα, ήμασταν κίνημα, καί έπιπλέον είχαμε πίσω μας έναν όλόκληρο λαό πού πάλευε γιά τήλευτεριά του, μέ άποκορύφωμα τόν ήρωικό ξεσηκωμό τού Πολυτεχνείου.
- Ναι, αλλά στήν αρχή ήσασταν λίγοι. Δέν θά 'πρεπε νά έμφανιστείτε στήν τηλεόραση;
- Τότε ή τηλεόραση ήταν ύποδουλωμένη, τυφλό όργανο τής άμερικανοκίνητης δικτατορίας πού στηρίχθηκε στό σχέδιο Περικλή.
- “Αν δέν ήταν;
- “Αν δέν ήταν δέν θά είχαμε άρχισει τόν Έθνικοαπελευθερωτικό Άγώνα μας ώστε έφτά χρόνια μετά τήν άμερικανονατοϊκή άλλαγή φρουράς ό άγώνας αυτός νά συνεχίζεται ώστε νά φτάσουμε σήμερα νά έχει δικαιωθεί καί ή Έλλάδα νά ανήκει στός Έλληνες, νά ανήκει στό Λαό της.
- Καί άν τά μικρότερα κόμματα γίνουν μεγαλύτερα;
- Καί πού τό ξέρω έγώ αυτό;
- Έσείς πώς γίνεται;
- Σέ μάς έλαχε ό κλήρος.
- Καί άν λάχει καί σέ κανέναν άλλο;
- Μιά φορά κληρώνει».

Ἡ μυθολογία σήμερα

Ἐνα δοκίμιο τοῦ Ρολάν Μπάρτ (1971) δεκαπέντε χρόνια μετά τή δημοσίευση τῶν *Μυθολογιῶν* πού ἀνοιξαν νέους ὀρίζοντες στή μελέτη τῶν σύγχρονων μύθων καί συλλογικῶν συμπεριφορῶν

Π

ρίν δεκαπέντε χρόνια¹ εἶχα προτείνει μίαν ἀποψη γιά τό σύγχρονο μύθο. Αὐτή ἡ ἀποψη, γιά νά ποῦμε τήν ἀλήθεια, ἦταν ἀνεπαρκῶς ἐπεξεργασμένη στήν ἀρχή (ἡ λέξη διατηροῦσε μιά πλατιά μεταφορική ἀξία), ἐπέτρεπε ἐντούτοις ὀρισμένες θεωρητικές διατυπώσεις. 1. Ὁ μύθος, περίπου ὅ,τι ἡ κοινωνιολογία τοῦ Ντυρκάιμ ὀνομάζει «συλλογική ἀναπαράσταση», μπορεῖ καί ἀναγιγνώσκεται στίς ἀνόνημες ἐκφορές λόγου στόν τύπο, στή διαφήμιση, στά ἀντικείμενα πλατιάς κατανάλωσης εἶναι κοινωνικά προσδιορισμένοι, εἶναι μιά «ἀντανάκλαση». 2. Αὐτή ἡ ἀντανάκλαση ὁμως, σύμφωνα μέ μιά διάσημη εἰκόνα τοῦ Μάρξ, εἶναι ἀνεστραμμένη: ὁ μύθος ἀντιστρέφει τήν κουλτούρα σέ φύση, ἢ, τουλάχιστον, τό κοινωνικό, τό πολιτιστικό, τό ἰδεολογικό, τό ἱστορικό σέ «φυσικό»: ἐνῶ δέν εἶναι παρά ἓνα προϊόν τοῦ ταξικοῦ διαχωρισμοῦ καί τῶν ἠθικῶν, πολιτιστικῶν, αἰσθητικῶν ἀκολουθιῶν του, παρουσιάζεται (ἐκφέρεται) σάν «νά πηγάει ἀπό τόν ἑαυτό του»: οἱ ἐντελῶς τυχαῖες ἀρχές τῆς ἐκφορᾶς γίνονται, μέ τήν ἐπίδραση τῆς μυθικῆς ἀντιστροφῆς, ὁ Κοινός Νοῦς, τό Κοινό Δίκαιο, ὁ Κανόνας, ἡ τρέχουσα Ἄποψη, μέ μιά λέξη τά *Ἐνδοξα* (λαϊκή μορφή τῆς καταγωγῆς). 3. Ὁ σύγχρονος μύθος εἶναι ἀσυνεχής: δέν ἐκφέρεται πλέον μέ μεγάλες συγκροτημένες ἀφηγήσεις, ἀλλά μονάχα μέ «λόγο»: εἶναι περισσότερο μιά *φρασεολογία*, ἓνα σῶμα φράσεων (στεροτύπων): ὁ μύθος ἐξαφανίζεται, ἀλλά μένει, ἀκόμη πιά παραπειστικό, τό *μυθικό*. 4. Ὡς ὀμιλία (αὐτή ἦταν ἡ πρώτη σημασία τοῦ *μύθου*), ὁ σύγχρονος μύθος ἐξαρτᾶται ἀπό μιά σημειολογία: αὐτή ἐπιτρέπει τήν «ἐπανόρθωση» τῆς μυθικῆς

ἀντιστροφῆς, ἀποσυνθέτοντας τό μήνυμα σέ δύο συστήματα σημάτων: ἓνα σύστημα συνδηλωτικό, τοῦ ὁποῦ τοῦ σημανόμενου εἶναι ἰδεολογικό (καί κατά συνέπεια «εὐθύ», «μῆ-ἀνεστραμμένο») ἢ, γιά νά εἶμαι σαφέστερος, ἀποφεύγοντας νά μιλήσω μιά γλώσσα ἠθική, εἶναι *κυνικό*, καί ἓνα σύστημα δηλωτικό (ἡ ἐκδηλη κυριολεξία τῆς εἰκόνας, τοῦ ἀντικειμένου, τῆς φράσης), τοῦ ὁποῦ ἡ λειτουργία συνίσταται στό νά πολιτογραφεῖ τήν ταξική πρόθεση δίνοντάς της τήν κάλυψη τῆς πιά «ἀθώας» ἀπό τίς φυσικές ιδιότητες: ἐκείνην τῆς γλώσσας (τρισημιλιετοῦς, μητρικῆς, σχολικῆς κ.λπ.).

Ἔτσι φαινόταν νά εἶναι ἡ ἔμενα τουλάχιστον μοῦ φαινόταν νά εἶναι ὁ μύθος τοῦ σήμερα. Ἄλλαξε τίποτα; Πάντως δέν ἄλλαξε ἡ γαλλική κοινωνία, τουλάχιστον σ' αὐτό τό ἐπίπεδο, διότι ἡ μυθική ἱστορία ἔχει μίαν ἄλλη διάρκεια ἀπό τήν πολιτική ἱστορία. Δέν ἄλλαξαν οὔτε οἱ μῦθοι οὔτε καί ἡ ἀνάλυση: ὑπάρχει πάντοτε, ἀφθονο, τό μυθικό στήν κοινωνία μας: ἐξίσου ἀνόνημο, διπλωμένο, ἀποσπασματικό, φλύαρο, τό ὁποῦ προσφέρεται συγχρόνως γιά μιά ἰδεολογική κριτική καί γιά μιά σημειολογική ἀποδελτίωση. Ὁχι, αὐτό πού ἄλλαξε στά δεκαπέντε χρόνια εἶναι ἡ *ἐπιστήμη τῆς ἀνάγνωσης*, κάτω ἀπό τό βλέμμα τῆς ὁποῖας ὁ μύθος, ὅπως ἓνα ζῶο, ἀπό καιρό αἰχμάλωτο καί ὑπό παρατήρηση, γίνεται ἐντούτοις ἓνα *ἄλλο ἀντικείμενο*.

Μιά ἐπιστήμη τοῦ σημαίνοντος (ἔστω κι ἂν ἀκόμη ἀναζητᾶ τόν ἑαυτό της) ἔχει ὄντως πάρει μιά θέση στήν ἐργασία τῆς ἐποχῆς: σκοπός της δέν εἶναι τόσο ἡ ἀνάλυση τοῦ σημείου ὅσο ἡ ἐξάρθρωσή του. Σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τόν μῦθο, ἔστω κι ἂν ἐδῶ πρόκειται γιά μιά δουλειά πού πρέπει νά γίνει, ἡ νέα σημειολογία — ἢ ἡ νέα μυθολογία — δέν μπορεῖ πιά ἢ δέν θά μπορεῖ πλέον νά χωρίζεται τόσο εὐκολα τό σημαῖνον ἀπό τό σημανόμενο, τό ἰδεολογικό ἀπό τή φρασεολογία. Ὁχι ἐπειδή αὐτή ἡ διάκριση εἶναι πλαστή ἢ ἀναποτελεσματική, ἀλλά διότι ἔχει γίνει κατά κάποιον τρόπο μυθική: δέν ὑπάρχει πιά φοιτητής πού νά μὴν καταγγέλλει τόν ἀστι-

κό ἢ μικροαστικό χαρακτήρα μῆς ἐκφρασης (τῆς ζωῆς, τῆς σκέψης, τῆς κατανάλωσης): μ' ἄλλα λόγια, ἔχουν δημιουργηθεῖ νέα μυθολογικά ἔνδοξα: ἡ καταγγελία, ἡ ἀπομυστικοποίηση (ἢ ἀπομυθοποίηση) ἔχει γίνει ἡ ἴδια λόγος, corpus φράσεων, ἐκφορά κατήχησης: τούτου δεδομένου, ἡ ἐπιστήμη τοῦ σημαίνοντος δέν μπορεῖ παρά νά μετατοπιστεῖ καί νά σταματήσει (προσωρινά) πιά πέρα: ὄχι πιά στήν (ἀναλυτική) ἀποσύνδεση τοῦ σημείου, ἀλλά στόν ἴδιο τόν κλωνισμό του: δέν πρόκειται πιά γιά μῦθους πού πρέπει νά ξεσκεπάσουμε (αὐτοῦ τοῦ θέματος ἔχουν ἐπιληφθεῖ τά *ἔνδοξα*), πρέπει νά ταρακουνήσουμε τό ἴδιο τό σημείο: ὄχι γιά νά ἀποκαλύψουμε τό (λανθάνον) νόημα μῆς ἐκφορᾶς, μῆς γραμμῆς, μῆς ἀφήγησής, ἀλλά γιά νά διαρρήξουμε τήν ἴδια τήν ἀναπαράσταση τοῦ νοήματος: δέν πρέπει νά ἀλλάξουμε ἢ νά ἐξαγνίσουμε τά σύμβολα, ἀλλά νά ἀμφισβητήσουμε τό ἴδιο τό συμβολικό. Συμβαίνει στή σημειολογία (τή μυθολογική) περίπου ὅ,τι συνέβη στήν ψυχανάλυση: ἀρχισε, ἀναγκαστικά, μέ τή σύνταξη τοῦ καταλόγου τῶν συμβόλων (ἓνα πεσμένο δόντι εἶναι ἓνα εὐνοχισμένο ὑποκείμενο κ.λπ.), ἀλλά σήμερα, πολύ περισσότερο ἀπό αὐτό τό λεξικό, πού, χωρίς νά εἶναι λανθασμένο, δέν τήν ἐνδιαφέρει πιά (ἀλλά ἐνδιαφέρει φοβερὰ τούς ἐρασιτέχνες τῆς ψυχαναλυτικῆς ἐκκλαίκευσης), ἡ ψυχανάλυση ἐρωτᾶ τήν ἴδια τή διαλεκτική τοῦ σημαίνοντος. Τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τή σημειολογία: ἀρχισε συγκροτώντας ἓνα μυθολογικό λεξικό, ἀλλά σήμερα τό καθῆκον πού ἔχει μπροστά της εἶναι περισσότερο συντακτικῆς τάξεως (ἀπό ποιῆς ἀρθρώσεις, ἀπό ποιῆς μετατοπίσεις εἶναι φτιαγμένο τό μυθολογικό ὑφάδι μῆς κοινωνίας μέ ὑψηλή κατανάλωση). Τόν πρῶτο καιρό στόχος ἦταν ἡ καταστροφή (ἢ ἰδεολογική) τοῦ σημανόμενου, σέ ἓνα δεύτερο στάδιο στόχος εἶναι ἡ καταστροφή τοῦ σημείου: τῆ «μυθοκλασία» ἀκολουθεῖ, πολύ πιά πλατιά καί ἀνεβασμένη σέ ὑψηλότερο ἐπίπεδο, μιά «σημειοκλασία». Τό ἱστορικό πεδίο ἔχει ἀπό αὐτό καί μόνο ἐπεκταθεῖ: δέν πρόκειται πιά γιά τή (μικρή) γαλλική κοινωνία: πρόκειται γιά

1. Οἱ *Μυθολογίες* γράφθηκαν μεταξύ τοῦ 1954 καί τοῦ 1956: τό βιβλίο κυκλοφόρησε γιά πρώτη φορά τό 1957. Στά ἑλληνικά: *Τό μάθημα, Μυθολογίες* (ἐκδόσεις Ράππα, 1979).

Τό κείμενο πού δημοσιεύουμε γράφτηκε τό 1971 (περιοδικό *Esprit*) καί ἀναδημοσιεύεται στό τέταρτο τόμο τῶν κριτικῶν δοκιμῶν τοῦ Roland Barthes: *Le bruissement de la langue*, Seuil, Παρίσι 1984.

κάτι πολύ πίο πέρα, ιστορικά και γεωγραφικά, πρόκειται για όλον τόν δυτικό πολιτισμό (έλληνο-εβραίο-ισλαμο-χριστιανικό), ένοποιημένο κάτω από τήν ίδια θεολογία (ή ούσια, ό μονοθεϊσμός) και ταυτοποιημένο από τό καθεστώς του νοήματος πού άσκει, από τόν Πλάτωνα ως τήν France Dimanche.

Η επιστήμη του σημαίνοντος προσφέρει στη σύγχρονη μυθολογία μιá ακόμη επανόρθωση (ή μιá διεύρυνση). Ο κόσμος, πού διασχίζεται από τή γλώσσα, είναι γραμμένος πέρα ως πέρα. Τά σημεία μετατοπίζουν αδιάκοπα τόν πυρήνα τους, μεταμορφώνουν τά σημαίνόμενά τους σε νέα σημαίνοντα, παραπέμπουν τά μέν στά δέ έπ' άπειρον, τά σημεία δέν σταματούν πουθενά: ή γραφή είναι γενικευμένη. Εάν ή άλλοτρίωση της κοινωνίας υποχρεώνει συνέχεια νά απομυστικοποιούνται οί γλώσσες (και κυρίως εκείνη τών μύθων), ή πορεία αυτού του άγώνα δέν περνάει πιά από τήν κριτική άποσαφήνιση αλλά από τό δρόμο της αποτίμησης. Απέναντι σε όλες τές γραφές του κόσμου, στην εμπλοκή τών διαφορετικών λόγων (διδασκτικών, αισθητικών, πληροφοριακών, πολιτικών κ.λπ.), προέχει νά εκτιμήσουμε τά επίπεδα πραγματοποίησης, τούς βαθμούς πυκνότητας της φρασεολογίας. Θά καταλήξουμε άραγε στην εξακρίβωση μιás έννοιας πού μου φαίνεται ούσιαστική: δηλαδή τό *συμπαγές* μιás γλώσσας; Οί γλώσσες είναι περισσότερο ή λιγότερο πυκνές: όρισμένες, οί πίο κοινωνικές, οί πίο μυθικές παρουσιάζουν μιá ακλόνητη όμοιογένεια (ύπάρχει σ' αυτές μιá δύναμη του νοήματος, ένας πόλεμος νοημάτων): ύφασμένες μέ συνήθειες, επαναλήψεις, στερεότυπα, ύποχρεωτικά επιφωνήματα και λέξεις — κλειδιά, ή καθεμιá αποτελεί μιá *ιδιόλεκτο* (έννοια πού πρίν από είκοσι χρόνια όρισα μέ τή λέξη γραφή). Περι-

σότερο και από τούς μύθους πρέπει σήμερα λοιπόν νά ξεχωρίσουμε, νά περιγράψουμε τές ιδιολέκτους. Τή μυθολογία θά ακολουθήσει, πίο τυπική (formelle), και γι' αυτό, πιστεύω, πίο διεισδυτική, μιá ιδιολεκτολογία, της οποίας οί έννοιες — εργαλεία δέν θά είναι πιά τό σημείο, τό σημαίνον, τό σημαίνόμενο και ή συνδήλωση, αλλά ή παραπομπή, ή αναφορά, τό στερεότυπο. Έτσι πού θά μπορούμε νά προσεγγίσουμε τές γλώσσες, πυκνές (όπως ό μυθικός λόγος), στη σειρά μιás μετα-γραφής, της οποίας τό «κείμενο» (πού ακόμη ονομάζουμε λογοτεχνικό), αντίδοτο του μύθου, θά κατέχει τόν πόλο, ή μάλλον τήν άνάερη, έλαφρά, χωρική, άνοιχτή, άποκεντρωμένη, εύγενή και ελεύθερη περιοχή, εκεί όπου ή γραφή ξεδιπλώνεται ενάντια στην ιδιόλεκτο, δηλαδή στά όρια της και πολεμώντας την. Ο μύθος πρέπει νά προσεγγιστεί μέσα από μιá κριτική θεωρία της γλώσσας, της γρα-

φής, του σημαίνοντος, και αυτή ή θεωρία, στηριγμένη στις διατυπώσεις της έθνολογίας, της ψυχανάλυσης, της σημειολογίας και της ιδεολογικής ανάλυσης, πρέπει νά διευρύνει τό αντικείμενό της ως τή *φράση*, ή ακόμα καλύτερα ως τές *φράσεις* (στόν πληθυντικό της φράσης). Μ' αυτό έννοώ ότι τό μυθικό είναι πανταχού παρόν όπου *κάνεις φτιάχνει φράσεις* ή διηγείται *ιστορίες* (μέ όλες τές έννοιες τών δύο εκφράσεων): από τόν έσωτερικό λόγο ως τή συνομιλία, από τό δημοσιογραφικό άρθρο ως τόν πολιτικό λόγο, από τό μυθιστόρημα (άν ακόμη ύπάρχει) ως τή διαφημιστική εικόνα —όλες οί όμιλίες πού καλύπτονται από τή λακανική έννοια του *φαντασιακού*.

Δέν πρόκειται για ένα πρόγραμμα, ήσως απλώς για μιá «έπιθυμία». Έστω κι άν ή νέα σημειολογία, πού πρόσφατα άσχολεται κυρίως μέ τό λογοτεχνικό κείμενο, δέν εφαρμόζεται πλέον στους μύθους του καιρού μας από τήν εποχή του τελικού κειμένου τών *Μυθολογιών*, όπου σχεδίασα μιá πρώτη σημειωτική προσέγγιση της κοινωνικής όμιλίας, έντούτοις πιστεύω πώς έχει συνείδηση τών καθηκόντων της: πού δέν είναι πιά μόνο νά *ανατρέψει* (ή νά *παλινορθώσει*) τό μυθικό μήνυμα, νά τό γυρίσει πάλι από τήν καλή, καταδήλωση από κάτω και συνδήλωση από πάνω, φύση στην επιφάνεια και ταξικό συμφέρον στο βάθος, αλλά είναι νά αλλάξει τό ίδιο τό αντικείμενο, νά παραγάγει ένα νέο αντικείμενο, αρχή μιás νέας επιστήμης, νά περάσει, τρηουμένων τών αναλογιών (γι' αυτό ύπάρχει άμφιβολία), για νά πάρουμε τό σχήμα του Άλτουσέρ, από τόν Φόουερμαχ στόν Μάρξ, από τόν νέο Μάρξ στόν όριμο Μάρξ.

ΡΟΛΑΝ ΜΠΑΡΤ

(μετάφραση: Μ.Δ.)

“Ένα σχόλιο για τόν Ρολάν Μπάρτ

Μιά και σ' αυτό τό τεύχος τυχαίνει νά δημοσιευτεί ένα μικρό κείμενο του Ρολάν Μπάρτ, εύκαιρία νά σχολιάσουμε τό σημείωμα του Νάσου Βαγενά *Γιά τόν Ρολάν Μπάρτ* στόν τελευταίο *Χάρτη* (τεύχος 14, σ. 138-139). Αφορμή για τό σχόλιο του Ν. Βαγενά ήταν ή άνάγνωση του βιβλίου “Roland Barthes par Roland Barthes” (στό πρωτότυπο ή στην ελληνική του μετάφραση; Διότι είναι από εκείνα τά κείμενα πού λέμε: δέν μεταφράζεται). Κείμενο άποσπασματικό, ιδιότυπο, έντονα αυτοβιογραφικό, άν στην αυτοβιογραφία ψάχνουμε τά σημεία αναφοράς μιás πίο άπρόσωπης πορείας, κείμενο πού έχει ένδιαφέρον μονάχα για όποιον παρακολουθεί τή θεωρητική συγγραφική πορεία του Μπάρτ. Εϊδεμή, δέν είναι παρά ένα βιβλίο πού είτε έντυπωσιάζει είτε άποωθεί για τόν

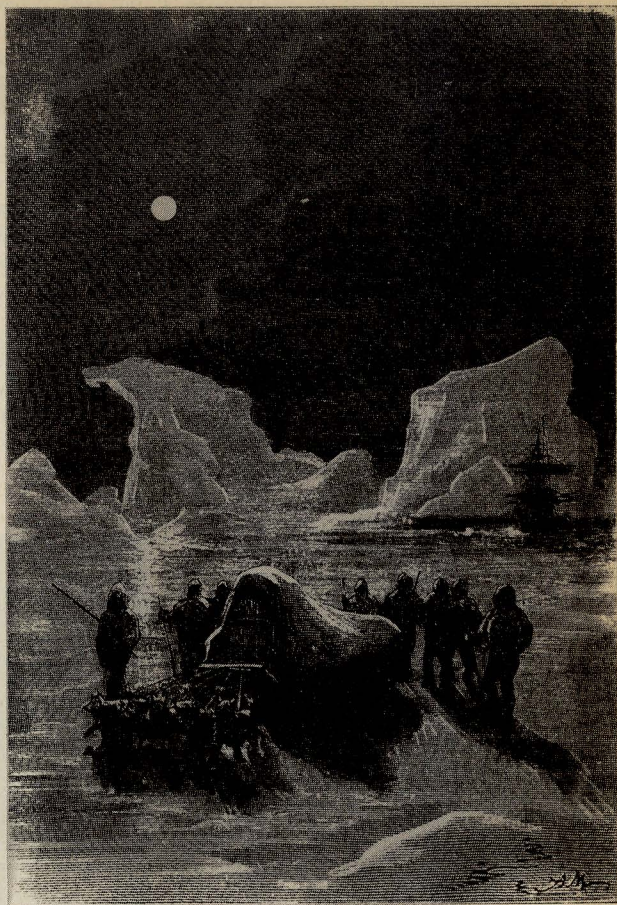
«επιδεικτικό» του τρόπο, τόν «ναρκισσισμό» του. Άλλά, άν ένας «μη έπαρκής» άναγνώστης βρίσκει τό κείμενο δύσβατο, όλο γρίφους, ένοχλητικό, μέχρι και κακόγουστο, ένας πανεπιστημιακός δάσκαλος πού άσχολεται μέ τή λογοτεχνία και μάλιστα έχει άρθρώσει θεωρητικό λόγο για τήν ποίηση, όμως ό Νάσος Βαγενάς, νομίζω πώς δέν επιτρέπεται νά άπορρίπτει και νά χαρακτηρίζει έναν διανοητή, θεωρητικό και συγγραφέα πού άπτεται της δικής του ειδικότητας (έχοντας μάλιστα σημαδέψει, καλώς-κακώς, αυτή τήν «ειδικότητα» μέ τές μελέτες του τουλάχιστον τά τελευταία είκοσι χρόνια) μέ καθαρά ήθικες κατηγορίες πού ύπάρχουν στην δικαιοδοσία της πρακτικής ψυχολογίας. Γράφει, λοιπόν, ό Νάσος Βαγενάς, μεταξύ άλλων: «*Δυσάρεσκεια, γιατί, μέ τόν τρόπο πού γράφει* (ό Ρ. Μπάρτ), *προσπαθεί νά μεταμορφώσει σε πρωτότυπα άκόμα και τά πίο κοινότυπα. Μιά γραφή πού συχνά δέν πείθει πώς αυτά πού λέγονται δέν θά μπορούσαν νά ειπωθούν μέ τρόπο λιγότερο επιδεικτικό: πώς ύπάρχει μιá οργανική ανάγκη πού επιβάλλει έναν τέτοιο τρόπο έκφρασης. Τό άδύνατο σημείο του Μπάρτ είναι ό φόβος του κοινότυπου. Ένας φόβος πού θά πρέπει νά ύπαγορεύεται από ένα μείγμα ανασφάλειας και ναρ-*

κισσισμού (ή μήπως ό ναρκισσισμός είναι παράγωγο της ανασφάλειας;)» (σ. 138).

Δέν πρόκειται για ιερό πρόσωπο. Ποιός δέν θά ήθελε ν' άκούσει μιá κριτική του έργου του Μπάρτ, έργο πού περάσε από πολλές και επώδυνες άναζητήσεις, πολιτικές, θεωρητικές και ιδεολογικές, αυτοαναιρέσεις, παρεκκλίσεις, άγωνία —για νά μιλήσω κι εγώ «ήθικά»... Άλλά ή σκέψη, ό γόνιμος στοχασμός, ή θεωρητική εργασία, ακόμη και ή τυχόν διαφωρία μας μ' δλόκληρο τό έργο αυτό, ή μέρος του, δέν κατεδαφίζονται μέ τή σκέψη: είναι μαγαπόντης; («Προσπαθεί νά μεταμορφώσει σε πρωτότυπα ακόμα και τά πίο κοινότυπα»). Μέ τό έγκυρο όνομα μας έχουμε τή δυνατότητα της επιείκειας: όχι, πρόκειται για ψυχολογικό πρόβλημα του ανθρώπου. Τίθεται σχεδόν άνησυχητικά τό έρώτημα: γιατί ύπάρχει τέτοια καχυποψία στόν τόπο μας σε ό,τι άφορά τές «δυτικές» μεταπολεμικές θεωρίες για τή λογοτεχνία πού συλλήβδην πετιούνται στο καλάθι της «δυτικής θεωρητολογίας». Δέν μπορούμε ή δέν θέλουμε νά δρασκειόμαστε τήν «άσφάλεια» θεωριών της λογοτεχνίας πού επικρατούσαν στόν ελληνικό μεσοπόλεμο;

Μ.Δ.

«Ένα ξεχειμώνιασμα στους πάγους» του Ίουλίου Βέρν

Η σύντομη αυτή νουβέλα του Ίουλίου Βέρν, γραμμένη τό 1854, πού προαναγγέλλει θεματολογικά τήν *Χώρα τών γουναρικών*, τίς *Περιπέτειες του καπετάνιου Χατεράς* και τά *Τέκνα του πλοίαρχου Γκραντ*, μάς δίνει τά κυριότερα σύμβολα και στοιχειά πού ανέπτυξε ο άκούραστος συγγραφέας στα επόμενα σαράντα χρόνια τής συγγραφικής του καριέρας.

Άς μετρήσουμε αυτά τά στοιχεία όπως μάς παρουσιάζονται:

1. Τό καράβι πού έρχεται μέ τή «μαύρη σημαία», άφού έχει χάσει τόν καπετάνιο του πού έτοιμαζόταν γιά γάμο (θέμα του Θησέα).

2. Η άποστολή πού έτοιμάζεται άμέσως γιά τήν άνεύρεση τών ναυαγών μέ πρωτοβουλία του πατέρα, καπετάνιου κι αυτού. Αρχή τής πλοκής και έναυσμα γιά τήν περιπέτεια —ή έξερευνηση, ή άνακάλυψη. Ένα ταξίδι στό άγνωστο, ένα κυνήγι φαντασμάτων γιά νά ξεπεραστεί ο θάνατος.

3. Η «παλικαριά» τής νεαρής μνηστής πού μπαινει λαθραία στό καράβι και άνακαλύπτεται μετά τήν άναχώρηση. Πρώτη εμφάνιση γυναικειού ρόλου σέ έργο του Βέρν, μέ όλες τίς γνωστές συμπαραδηλώσεις: ξαδέλφη, αλλά και μνηστή, θαρραλέα κόρη (συνώνυμο του καραβιού) και τέρας άντοχής, πού τελικά γίνεται τό μηλο τής Ήριδας άνάμεσα στον χαμένο και τόν αντίζηλο ναυτικό. Η «ώραία Έλένη» έν πλώ.

Πρόλογος στή μετάφραση τής νουβέλας του Ίουλίου Βέρν «Ένα ξεχειμώνιασμα στους πάγους» πού πρόκειται νά κυκλοφορήσει από τίς εκδόσεις «Αίολος».

4. Ο έγκλωβισμός. Στοιχείο κατ' έξοχήν βερνικό, όπου πολλοί κριτικοί προσπάθησαν νά δοϋν τήν έπιστροφή στήν άρχέγονη μήτρα, τήν κατάβαση στις προαιώνιες σπηλιές τής ανθρωπίνης συνείδησης αλλά και του ύποσυνείδητου.

5. Η άνεύρεση τών ναυαγών και ή φαινομενική κάθαρση τής τραγωδίας, πού όμως δέν ξεσπάει άκόμη, γιατί ύπαισέρχονται κι άλλοι παράγοντες πού επιβραδύνουν τήν έπιστροφή, όπως ή κακοκαιρία αλλά και ή διχόνοια άνάμεσα στό πλήρωμα, κι έτσι παρατείνεται ή περιπέτεια.

6. Ο θάνατος του γενάρχη-πατέρα.

7. Η επικράτηση του καλού μέ τή μοιραία συμμετοχή τών πολικών άρκούδων.

8. Η έπιστροφή και τό αίσιον τέλος.

Μέσα λοιπόν από τήν άπαρίθμηση τών στοιχείων αυτών πού θά έπαναλαμβάνονται συνεχώς στό κατοπινό έργο του Βέρν, προβάλλει έντονα τό περίγραμμα του ταξιδιού γιά τήν έντόπιση τών ναυαγών. Αυτή ή 'Οδύσεια ή μάλλον ή 'Εξοδος, όπου πίο πολύ από τό ειδύλλιο του παλικαριού μέ τήν κοπέλα, ή τή γενεαλογική σχέση πατέρα — γιού, αυτό πού ξεδιπλώνεται μέσα από τήν αφήγηση και τονίζεται περισσότερο είναι ή σχέση του ταξιδευτή μέ τό αντικείμενό του, δηλαδή τή Μητέρα-Φύση, είτε αυτή λέγεται θάλασσα είτε νησι είτε Νέα Ήπειρος. Αυτό πού ο ναυαγός γυρεύει νά υποτάξει, νά έξερευνησει, αυτό άκριβώς του διαφεύγει τή τελευταία στιγμή, όπως τό φροϋδικό παιγνίδι του παιδιού μέ τό αντικείμενο του FORT-DA. Η μάνα φύση, παρά τήν άπέραντη στοργή μάς μάνας γιά τό παιδί

της, κατά περιεργο τρόπο στερεί άπ' τό παιδί ναυαγό τό ποθητό αντικείμενό του, τό ταλαιπωρεί, τό καταβασανίζει μέχρι ότου του δώσει τή τελική νίκη. Άλλά μέ τί άπώλειες...

Εύκολο νά βρεθεί στή βερνική μυθολογία γεγονός σάν τό θάνατο του πατέρα, πού πολλές φορές παρουσιάζεται ένας άληθινός γέροντας-γενάρχης. Στην προκειμένη περίπτωση και τό όνομά του (Corbut), σάν λογοπαίγνιο, προμηνύει και τήν άρρώστια πού τόν στέλνει τελικά στον τάφο (Scorbut — σκορβούτο).

Η ταλαιπωρία αυτή τών παιδιών-ναυαγών μπορεί νά θεωρηθεί και σάν τό τίμημα γιά τήν άσεβή τους παραβίαση τών μυστικών τής Φύσης. Όπως οί τολμηροί άεροναύτες πού ψάχνουν στα μυστήρια τών ουρανών, έτσι κι αυτοί πού ψάχνουν γιά τόν «χαμένο σύντροφο» πρέπει νά τιμωρηθούν, νά γυρίσουν πίσω στή βάση τους μέ μεγάλες άπώλειες. Οί δυσκολίες από τή μετακίνηση τών πάγων, ή άπώλεια του προσανατολισμού και ο τελικός έγκλωβισμός, συμβολίζουν, τί άλλο, τήν παραβίαση τών μυστηρίων τής παντοδύναμης μήτρας-γεννήτρας τής ζωής. Ο κύκλος θά κλείσει μέ τήν έπιστροφή και οί άπώλειες θά είναι αυτές πού θά καθορίσουν τό βάρος τής «άσέβειας». Κι αν τό βάρος τών άπωλειών άνήκε στους άρνητικούς ήρωες, τότε θά ήταν τό ΚΑΛΟ πού πάντα θριαμβεύει, αλλά εδώ ύπάρχει άπώλεια κι άπ' τήν πλευρά τών θετικών ήρώων, πράγμα πού σημαίνει πως γιά νά κερδίσουμε κάτι ποθητό (τόν χαμένο καπετάνιο μέ τούς συντρόφους του) πρέπει νά πληρώσουμε μέ κάτι έξίσου άγαπητό (τόν πατέρα). Έτσι ή θυσία του πατέρα σώζει τόν γιό. Ο φυσικός άπόγονος διαδέχεται

λοιπόν μέσα από τό ταξίδι τῆς μύησης τόν ἀπερχόμενο πατέρα, ἡ γενεαλογία προχωρᾷ φυσιολογικά μέ τίς εὐλογίες τῆς πανταχοῦ παρούσας Μητέρας-Φύσης.*

Αὐτό λοιπόν πού εἶναι πιά ἐνδιαφέρον γιά τόν σημερινό ἀναγνώστη τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνα, δέν εἶναι οἱ περιπέτειες, οἱ ἀνακαλύψεις καί ἐφευρέσεις στό βερνικό σύμπαν. Οἱ ἐνλόγω ἐφευρέσεις, πού μέ τόση ἀληθοφάνεια ὁ προφήτης αὐτός τῆς ἐποχῆς του εἶχε περιγράψει, σήμερα δέν ἀποτελοῦν παρά κοινοτοπίες. Αὐτό πού ἐπέζησε ὅμως στό χρόνο καί κάνει τό συνολικό ἔργο τοῦ Βέρν ἄξιο νά διαβάζεται καί σήμερα, εἶναι ἀκριβῶς οἱ λύσεις πού δίνει στόν αἰώνιο μύθο τῆς ἐξέλιξης τοῦ ἀνθρώπινου εἴδους καί ἡ ἀπάντησή του στό κλασικό τρίγωνο τῶν σχέσεων Πατέρας-Μητέρα-Παιδί. Προφάσεις κι ἀφορμές λοιπόν οἱ τόσες περιπέτειες, ἀπλῶς γιά νά φωτιστοῦν οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στά —μέ τόσους συμβολισμούς φορτωμένα— **ΥΠΕΡΣΗΜΑΙΝΟΝΤΑ**. Ὅλα τά ταξίδια περιπετειῶν, ταξίδια μύησης στήν ἀνθρώπινη ὠρίμανση καί οἱ ἀνακαλύψεις καί τετραγωνισμοί τοῦ πλανήτη, δέν ὀδηγοῦν παρά μόνο στό τελικό σημερινό, πού φέρει τό ὄνομα καί τό στίγμα: ἄνθρωπος, ὄνομα καί στίγμα. Μ' ἄλλα λόγια: Μεγαλεῖο καί κατάρτα ταυτόχρονα.

Πίσω ἀπ' τήν ὑποτιθέμενη ἐπιστημονική αὐθεντία καί ἀκριβολογία τοῦ Βέρν, κρύβεται πάντα ἡ μαγική καί θαυμαστή σκέψη συναισθηματικοῦ καί μεταφυσικοῦ τύπου. Πάντα αὐτή θριαμβεύει. Αὐτή ἡ προτίμηση, πού οἱ ψυχολόγοι ὀνόμασαν «θηλυκή σκέψη», μήπως δέν ἀντανακλᾷ ὅλη τήν ἀποστροφή τοῦ Βέρν (ἀποστροφή καί φόβο μαζί τοῦ νεαροῦ Βέρν) πρὸς τόν Πατέρα-Νόμο (νομικός πού ἤθελε νά ἐπιβάλλει νομικές σπουδές καί νομικό ἐπάγγελμα στόν γιό του) καί τή λατρεία πρὸς τή Μητέρα-Φύση;

Ψάχνοντας λοιπᾶν κάτω ἀπ' τήν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας τοῦ συνολικοῦ ἔργου τοῦ Βέρν καί διανύοντας τίς 20.000 λεῦγες τῶν 80 περίπου μυθιστορημάτων του, καταλήγει κανεῖς στό συμπέρασμα πῶς τό ἔργο αὐτό ἔχει πολλά νά μάς διδάξει στό πεδίο τῆς ψυχολογικῆς κατανόησης τῶν ἀνθρώπινων κινήτρων, πέρα ἀπό κοινωνικές καί ἱστορικές ἀναφορές. Τό στερνό καταφύγιο τῶν μεγάλων κατατρεγμένων (Νέμο, Καμύλκ, Πασάς κι ὁ Βέρν ὁ ἴδιος), ἕνας τάφος κάτω ἀπό τήν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας, ἕνας κοραλλένιος τάφος (ἀναφορά στή γνωστή ἱστορία πού ὁ μικρός Βέρν εἶπε στόν πατέρα του, ὅταν τόν ἔφερε πίσω μικρό δραπέτη 11 χρόνων σέ ἐμπορικό πλοῖο: «Μπάρκαρα γιά νά φέρω ἕνα κοραλλένιο περιδέραιο στήν ξαδέλφη μου Καρολίνα»). Κι ἂν ἀκόμα κι αὐτό τό ὄνομα τῆς Καρολίνας κατάντησε συμβολικό (Caroline ἀναγραμματισμός τοῦ Coraille—κοράλλι), δέν μπορούμε νά μή λάβουμε καθόλου ὑπόψη μας αὐτό τό θέμα στό ὁποῖο ἐπανερχεται συνέχεια: ἡ στερνή κατοικία —ἕνα νησί πού βουλιάζει κάτω ἀπ' τή θάλασσα, ἕνα

ὑποθαλάσσιο ἠφαίστειο, μιά στεριά σάν κομματάκι γῆς δίχως ταυτότητα, χωρίς συντεταγμένες στους γνωστούς χάρτες, μιά γῆ πού παίρνει μέσα της τόν ἥρωα δίχως ν' ἀφήσει ἴχνη. Μιά στερνή κατοικία πού θυμίζει τόσο τίς ἄλλες ἀγαπητές στόν Βέρν κατοικίες τῆς ἀνακούφισης τῶν ναυαγῶν.

Οἱ κατοικίες αὐτές (σπίτια, καμπίνες, σπήλαια, ἠφαίστεια, καλάθια ἀεροστάτων) δέν ἐπιτρέπουν τήν εὐκολή «ἐγκατάλειψη», τήν ἀπομάκρυνση ἢ ἀποστέρωση. Ἡ ἀποστέρωση αὐτή, ἢ μάλλον ὁ φόβος τῆς ἀποστέρωσης, γίνεται πραγματική μανία κατάδιώξης στόν Βέρν καί προσδίδει οικονομικές διαστάσεις στό ἔργο του, ἂν φυσικά ἄρκεστεῖ κανεῖς στήν ἀνάγνωση πρώτου βαθμοῦ. Ὑπάρχουν σελίδες διάσπαρτες σέ ὅλο τό ἔργο τοῦ συγγραφέα, ὅπου τό τελευταῖο λαρδί, τό τελευταῖο κάρβουνο, ἢ τό λεμόνι (τό τελευταῖο στό διήγημά μας), μπορούν νά ἀποβοῦν μοιραῖα γιά τούς ἥρωές του.

Τό βερνικό σύμπαν δέν εἶναι ἀνάγκη νά διανθίζεται ὑποχρεωτικά ἀπό παιδιά, γιατί παιδιά εἶναι οἱ ἥρωές του στό διάστημα πού ταξιδεύουν στό μυθικό τους δράμα. Ὁ Βέρν ἄλλωστε δέν πολυσυμπαθοῦσε τά παιδιά. Ἡ ἔννοια τοῦ ἀπροστάτετου δίνεται πολύ καλά μέσα ἀπό τίς ἀντιξοότητες τοῦ ταξιδιοῦ στόν κεντρικό ἥρωα καί ὁ Θεός-Πατέρας-τιμωρός λείπει τελείως.

Ἄκόμα κι ὅταν ὁ ἄνθρωπος σηκώνεται στή σφαῖρα τοῦ Θεοῦ (Νέμο), πάντα γυρεῖ τήν ἀνάπαυση στίς ἀγκαλιές τῆς Φύσης-Μητέρας. Ἄκόμα καί τά θηρία πού ἀποτελοῦν ντεκόρ τῆς φύσης, ἔχουν τήν τάση νά ἐξυπηρετοῦν φιλικά τούς ναυαγούς καί ὅταν αὐτό δέν φαίνεται λογικό, τότε σάν ἀπό μηχανῆς θεοῖ σῶζον καταστάσεις ἢ γίνονται αἰτία γιά μιά βολική λύση γιά τόν ἢ τούς ἥρωες (ἐπίθεση τῶν ἀρκουδῶν στό διήγημά μας).

Συμπεραίνοντας μετά τίς σκέψεις αὐτές, γιά μιά Μητέρα-Φύση προοιδηπόμενα, πού πεθαίνει γιά νά ξαναγεννηθεῖ, ὅπως ἡ τροφός-θάλασσα, μπορούμε νά παραβάσουμε τήν παρατήρηση τοῦ Λούκατς γιά τούς ἀνοιχτούς καί κλειστούς πολιτισμούς, ὅπου ὑπάρχει ἕνα ἀδιάκοπο πηγαινέλα στήν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας ἀνάμεσα στή προφορική καί γραπτή παράδοση, ἀκριβῶς ὅπως καί στό βερνικό ἔργο ὑπάρχει ἡ μανία γιά τήν ἀνακάλυψη, σέ συνδυασμό μέ τόν φόβο μπροστά στήν ἱστορικότητα.

Αὐτοῖ πού ἰσχυρίζονται πῶς ὁ Ἰούλιος Βέρν ἀπάντησε (ὀριστικά) σέ ἐρωτήσεις πού ἀκόμα δέν εἶχαν τεθεῖ στήν ἐποχή του, ἄς μὴν ξεχνᾶνε τά προφητικά λόγια τοῦ συγγραφέα σ' ἕνα κείμενό του: «Ἡ τέχνη δέν λύνει οὔτε ἀπαντᾷ σέ ἐρωτήσεις· ἀπλῶς στερεώνει μόνο τά διλήμματα».

Νίκος Γουσουῆνης

* Λεπτομέρεια: Πουθενά δέν γίνεται λόγος γιά μιά φυσική μητέρα, δηλαδή γιά ἕναν ρόλο μητέρας, οὔτε ἀπό τή μεριά τῆς οἰκογενείας τοῦ γαμπροῦ οὔτε ἀπό τήν ἀντίστοιχη τῆς νύφης, πού παρουσιάζεται μάλιστα σάν ὀρφανή καί υἱοθετημένη!

Συμπύκνωση και ένταση στά «Τρία κρυφά ποιήματα» του Γιώργου Σεφέρη

Στήν ανάγνωση τῶν *Τριῶν κρυφῶν ποιημάτων* (στό ἐξῆς *ΤΚΠ*) αἰσθάνεται κανεῖς —ἴσως καί λόγω τῆς συντομίας τους καί τῆς λιτότητας τῶν ἐκφραστικῶν τους μέσων— μιά συμπυκνωμένη ένταση, ἀλλιῶς: μιά ἀξέση τῆς χωρητικότητάς τους, κάποτε ἐκρηκτική. Πρόθεσή μου εἶναι νά ἐλέγξω αὐτή τήν ὑποκειμενική αἴσθηση καί νά τήν ἀποδώσω, στό μέτρο τοῦ δυνατοῦ, μέ ὄρους πῶς ἀντικειμενικούς.

Καθεμία, λοιπόν, ἀπό τίς τρεῖς ἐνότητες τῶν *ΤΚΠ* παραπέμπει σέ —καί ἔτσι συμπυκνώνει— μιά διαφορετική περιοχή τοῦ προηγούμενου σφαιρικοῦ ἔργου. Ἐν συνόλῳ τά *ΤΚΠ* διατρέχουν γιά δευτέρα φορά τήν ἴδια πορεία, χωρίς ὅμως ἀπλῶς νά τήν ἐπαναλαμβάνουν: ἀφενός τή συνεχίζουν πέρα ἀπό τό προηγούμενο προσωρινό τέρμα τῆς ὡς τό πραγματικό καί ὀριστικό (προσωπικό) τέλος καί τήν προεκτείνουν δυναμικά καί ἴσως ἀπροσδόκητα· καί ἀφετέρου τή διαφοροποιοῦν στήν οὐσία τῆς, ἀφοῦ τό προσωπικό παρελθόν μεταφέρεται καί συμπυκνωμένο προβάλλεται στό ποιητικό παρόν. Μέ ἄλλα λόγια, τά *ΤΚΠ* συνιστοῦν μιά πορεία ἀνοιχτή, πού τοποθετεῖται μέν στό παρόν, ὑποδέχεται ὅμως καί ἐνσωματώνει τήν προσωπική τροχιά τοῦ ποιητῆ ἀπό τήν ἀρχή τῆς σχεδόν καί τήν προεκτείνει δυναμικά ὡς τό τέλος τῆς καί πέρα ἀπ' αὐτό. Ἐπιπλέον, τό τελευταῖο αὐτό σύνθετο ποιητικό ἔργο τοῦ Γ. Σεφέρη φαίνεται νά σημασιοδοτεῖ τήν προηγούμενη ποιητική του δημιουργία καί, τρόπον τινά, νά τή συγκροτεῖ σέ τριλογία.

Κάθε ἐνότητα τῶν *ΤΚΠ*, ἐπομένως, κινεῖται σέ δύο ἄξονες:

1. Ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τό παρελθόν, τό ὁποῖο καθιστᾷ τίς τρεῖς ἐνότητες παράλληλες καί ὁμότροπες, ἐφόσον ἡ σχέση τους πρὸς αὐτό τίς προσανατολίζει πρὸς μιά κοινή κατεύθυνση. Καί τά τρία ποιήματα συνοψίζουν, μέ τρόπους παράλληλους, ἀπό μιά περιοχή τοῦ ἤδη τελειωμένου σφαιρικοῦ ποιητικοῦ σώματος καί τήν προβάλλουν στό παρόν. (Τίς περιοχές τοῦ σφαιρικοῦ ἔργου τίς διακρίνω μέ κριτήριο καταρχήν τά ὄρια τῶν δημοσιεύσεων, κυρίως ὅμως τήν ἐκάστοτε κεντρική διάθεση, ὅπως ὑποκειμενικά τήν προσδιορίζω). Σ' αὐτήν ἀκριβῶς τή σχέση ἀναφο-

ρᾶς πρὸς τό παρελθόν ἐντοπίζεται κυρίως ἡ συμπύκνωση, καθῶς καί τό βάρος τῆς μνήμης, ἡ ὁποία δέν ἐπαναφέρει ἀπλῶς, ἀλλά καί δοκιμάζει τό παρελθόν στό παρόν.

2. Ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τό παρόν· τά *ΤΚΠ* τοποθετοῦνται στό παρόν καί συσχετίζονται μεταξύ τους. Σ' αὐτό τό ἐπίπεδο οἱ τρεῖς ἐνότητες δέν εἶναι παράλληλες, ἀλλά συνδέονται μέ ἐσωτερικούς ἄρμους· διαμορφώνουν οἱ ἴδιες ἕνα ὀλοκληρωμένο ποιητικό σῶμα καί ἀποκτοῦν μιά δική τους δυναμική, πού ἀπό τή «Χειμωνιάτικη ἀχτίνα» ὀδηγεῖ στό «Θερινό ἡλιοστάσι». Σ' αὐτό τό ἐπίπεδο, ἐπίσης, ἐντοπίζεται κυρίως ἡ ένταση, ὅπως καί ἡ ἀγωνία γιά τό παρόν καί γιά τό μέλλον, ἡ ὁποία βεβαίως δέν μετεωρίζεται, ἀλλά τρέφεται ἀπό τή σχέση μέ τό παρελθόν.

Εἶναι αὐτονόητο πῶς οἱ δύο αὐτοὶ ἄξονες δέν εἶναι ἄσχετοι μεταξύ τους· τουναντίον, ἀποτελοῦν τίς δύο ὄψεις τοῦ ἴδιου νομίσματος, ὁ ἕνας εἶναι ἡ προβολή τοῦ ἄλλου σέ μίαν ἄλλη ὀπτική.

Μετά τίς γενικές —καί ἴσως γενικευτικές— αὐτές παρατηρήσεις, θά προσπαθῆσω νά σχολιάσω εἰδικότερα τίς τρεῖς ἐνότητες τῶν *ΤΚΠ*.

I. «Πάνω σέ μιά χειμωνιάτικη ἀχτίνα»

Στό χειμερινό περιβάλλον τῆς πρώτης αὐτῆς ἐνότητας τῶν *ΤΚΠ* συμπυκνώνεται (i) ἡ ἀτμόσφαιρα τοῦ χειμῶνα μέ τήν έντονη μελαγχολία καί τήν καθίζηση πού τή συνοδεύει (βλ. τά ποιήματα τοῦ Λονδίνου) καί (ii) ἡ έντονη προσδοκία, ἡ προσμονή ἴσως ἐνός θαύματος, ὅπως μπορούμε νά τήν παρακολουθήσουμε ἤδη ἀπό τή *Στροφή*, κυρίως τόν «Ἐρωτικό Λόγο»,

Στήν πέτρα τῆς ὑπομονῆς προσμένουμε τό θάμα...

(«Ἐρωτ. Λόγος» Ε' στ. 5)

καί μέσω τῆς *Στέρνας*, τοῦ *Μυθιστορήματος* καί τοῦ *Τετραδίου Γυμνασμάτων*

Τὸν ἄγγελο

τόν περιμέναμε προσηλωμένοι τρία χρόνια

(Μυθιστόρημα Α' στ. 1-2)

Ὡς καί —ἐνμέρει— τὸ *Ἡμερολόγιο Καταστροφῆτος Α'*
κι ὅταν γυρεύεις τὸ θαῦμα πρέπει νὰ σπείρεις τὸ αἶμα
σου στὶς ὀχτῶ γενιές τῶν ἀνέμων
γιατί τὸ θαῦμα δέν εἶναι πουθενά παρά κυκλοφορεῖ
μέσα στὶς φλέβες τοῦ ἀνθρώπου

(*Ἡμερολ. Καταστροφῆτος Α'*, "Les anges sont blancs" στ. 36-37)

Μέ τις περιοχές αὐτές τοῦ παρελθόντος, ὅπως τις συμπυκνῶ-
νει στά θρία της, ἡ πρώτη αὐτῆ ἐνότητα λειτουργεῖ καί στό πα-
ρόν μέ μιὰ ἔνταση κρυμμένη.

1. Ἡ ἴδια ἡ χειμωνιάτικη ἀχτίνα τοῦ τίτλου καί τὰ λιγοστά
λαμπυρίσματα (Iα) ὀδηγοῦν στόν ἥλιο τοῦ μεσημεριοῦ καί στό
ἐκθαμβωτικό φῶς, ὅπως αὐτό κυριαρχεῖ, ἰδίως πρὸς τὸ τέλος,
στό «Θερινὸ ἡλιοστάσι». Ἡ χειμωνιάτικη ἀχτίνα μπορεῖ νὰ μὴν
εἶναι ἀπλῶς ἡ στατική εἰκόνα ἐνός περιορισμένου φωτός· μπο-
ρεῖ καί νὰ περικλείει δυνάμει τὰ σπέρματα ἐνός ἐκτυφλωτικοῦ
ἡλίου, ὅπως νομίζω ὅτι συμβαίνει ἐδῶ, ὅπου τὸ λιγοστὸ φῶς τοῦ
χειμῶνα συμπυκνώνει δυνάμει τὴ μακρύτερη μέρα στό «Θερινὸ
ἡλιοστάσι» καί ὀδηγεῖ σ' αὐτήν.

2. Χαρακτηριστικὴ αὐτῆς τῆς πρώτης ἐνότητας μοῦ φαίνεται
ἡ στερεοποιημένη κίνηση, καί μάλιστα ἡ χορευτικὴ κίνηση ἢ ἡ
κίνηση τῆς φωνῆς

οἱ χορευτές ἐγιναν δέντρα
ἓνα μεγάλο δάσος γυμνωμένα δέντρα

(Iα')

σχήματα πού ἄλλοτε χορεύαν
μαρμαρωμένες φλόγες

(Iβ')

οἱ φωνές
κάτω ἀπ' τὴν καστανιά γίναν χαλίκια
καί τὰ πετᾶνε τὰ παιδιὰ

(Iε')

Ὅμως ἓνα σῶμα στερεό καί κάποτε ἀκίνητο δέν εἶναι ἀναγα-
καῖο νὰ θεωρηθεῖ μόνο ὡς ἀπουσία ζωῆς, ἀλλὰ καί ὡς μιὰ εἰκό-
να πού δυνάμει περικλείει τὴν κίνηση καί τὴ ζωή. Ἐνα γυμνω-
μένο δέντρο δέν εἶναι ἀπλῶς ἡ ἐφιαλτικὴ σχεδόν εἰκόνα ἐνός
χορευτῆ πού ἀκίνητοποιήθηκε· περιέχει καί συμπυκνώνει ὅλη
τὴν ποικιλία τοῦ χοροῦ σὲ μιὰ μόνο στάση καί μπορεῖ νὰ ἀπο-
καλύψει πάλι δυνάμει αὐτὴ τὴν κίνηση τοῦ χορευτῆ.

Ἄλλὰ μονάχα τώρα πού τὰ χεῖλή σου τ' ἄγγιζαν
στ' ἀπώτατα φύλλα
ἐνιωσες τὸ πυκνὸ βάρος τοῦ χορευτῆ
νὰ πέφτει στό ποτάμι τοῦ καιροῦ—
τὸ φοβερό παφλασμό

(IIIβ')

Ἔτσι, ἡ κίνηση πού συναιρεῖται σ' ἓνα ἀκίνητο σῶμα γίνεται
μιὰ συσσωρευμένη ἔνταση, μιὰ φαινομενικὴ ἀκίνησις σχεδόν ἐ-
κρηκτικὴ.

3. Ὑπάρχει ἔντονο τὸ στοιχεῖο τῆς προσδοκίας: ἡ ἀχτίνα πού
κρῖβει δυνάμει ἓναν ἐκτυφλωτικό ἥλιο, ἡ ἀκίνησις πού δέν εἶναι
παρὰ συμπυκνωμένη κίνηση, καί ἀκόμη ἐκφράσεις πού φέρουν
πρὸς τὸ μέλλον καί τὸ προκαλοῦν

Ποῦ θὰ μᾶς φέρουν τέτοιοι δρόμοι;
Ὅμως ἡ μέρα ἐκεῖνη πού ἄρχισε
μπορεῖ δέν ἐσβησε ἀκόμη

(Iγ')

Ἡ προσδοκία αὐτὴ συνδέεται μέ τὸ φῶς καί τὴ λάμψη, εἶναι
προσδοκία φωτός

ἀναζητᾶς ψηλαφητὰ τὴ λόγχη
τὴν ὀρισμένη νὰ τρυπήσει τὴν καρδιά σου
γιὰ νὰ τὴν ἀνοίξει στό φῶς

(Iδ')

Χωρὶς τὴν ἔμφαση στὴν προσωπικὴ συμμετοχή, ἐκφράζεται
καί στοὺς σχεδόν γνωμικούς στίχους

Τὴ φλόγα τὴν γιατρεύει ἡ φλόγα
ὄχι μέ τῶν στιγμῶν τὸ στάλαγμα
ἀλλὰ μιὰ λάμψη, μονομιᾶς·
ὅπως ὁ πόθος πού ἔσμιζε τὸν ἄλλο πόθο
κι ἀπόμειναν καθηλωμένοι

(Iε')

πού ἀνακαλοῦν τὴν ἐρώτηση τῆς *Στροφῆς*

Ποῦ ναι ἡ ἀγάπη πού κόβει τὸν καιρὸ μονοκόμματα
στά δύο καί τὸν ἀποσβολώνει;

(«Τὸ ὕφος μιᾶς μέρας» στ. 10)

Δέν ἐκπληρώνεται ὅμως ἡ προσδοκία παρά στό τέλος, στό
«Θερινὸ ἡλιοστάσι», τὸ ὁποῖο μάλιστα δέν εἶναι μόνο τὸ μέλ-
λον, ἀλλὰ καί τὸ παρελθόν τῆς χειμωνιάτικης ἀχτίνας στόν ἐτή-
σιο κύκλο. Ἔτσι ἡ κίνηση πρὸς τὸ μέλλον εἶναι κατ' οὐσίαν ἐπι-
στροφή στό παρελθόν, ὅπως ἡ προσδοκία τοῦ θαύματος εἶναι
προσδοκία τῆς ἄλλης ζωῆς κι ὅπως ἀκούγεται ἡ φωνὴ τοῦ πα-
ρελθόντος στὴν ἐπίκληση τοῦ μέλλοντος:

Ὅλα νὰ γίνουνε ξανά σάν πρώτα

(*Στέρνα*, στ. 76)

II. «Ἐπί σκηνῆς»

Στὴ δευτέρη αὐτῆ ἐνότητα τῶν *ΤΚΠ* συμπυκνώνονται τὰ πλέ-
ον δημόσια καί πολιτικὰ ποιήματα τοῦ Γ. Σεφέρη, δηλαδή κυ-
ρίως τὰ ποιήματα τοῦ *Ἡμερολογίου Καταστροφῆτος Β'*, ἀκόμη
ἴσως ἀποσπασματικά κάποια ἀπὸ τὸ *Ἡμερολόγιο Καταστροφῆ-
ματος Α'* καί σπερματικά ἡ *Κίχλη*. Ἐδῶ μάλιστα φαίνεται ἴσως
ὁ πυρήνας τῆς προβληματικῆς τοῦ ποιητῆ σ' αὐτὸ τὸ χῶρο, κα-
τὰ τὴ γνώμη μου: ἡ προσωπικὴ μαρτυρία καί ἰδίως
—διαφορετικὰ ἀπ' ὅ, τι συμβαίνει στὶς *Σημειώσεις γιὰ μιὰ ἑβδο-
μάδα*— ἡ δημόσια μαρτυρία ἐπὶ σκηνῆς. Χαρακτηριστικά γι' αὐ-
τὸ εἶναι τὰ ἐπανερχόμενα θέματα τῆς τυφλότητας καί τῆς ἐλλεί-
ψεως ἢ προσδοκίας τῆς μαρτυρίας, ἰδίως λεκτικῆς

Ἀργησα χρόνια στά βουνά
μέ τυφλωσαν οἱ πυγολαμπίδες

(IIδ')

Κατάργησαν τὰ μάτια τους· τυφλοί.
Μάρτυρες δέν ὑπάρχουν πιά, γιὰ τίποτε.

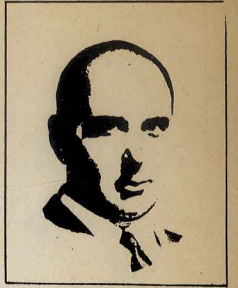
(IIε')

Πότε θὰ ξαναμιλήσεις;

(IIστ')

Στὴ δευτέρη αὐτῆ ἐνότητα, ἐπίσης, συμπυκνώνεται ὁ μῦθος
καί ἡ ἱστορία, καί τὰ δύο ὡς περιπτώσεις τοῦ περιώνυμου φονι-
κοῦ (IIβ'). Ὡς πρὸς τὸν μῦθο, τὸ κομμάτι IIγ' συναιρεῖ σὲ μιὰ μό-
νο ἀλλὰ καίρια στιγμὴ μέ ἐκρηκτικὴ ἔνταση τὸν μυθικὸ κύκλο
τῶν Ἀτρειδῶν, καί ἴσως δλόκληρο τὸν μῦθο καί τὴ λειτουργία

του στην ποίηση του Σεφέρη. "Όσο για την ιστορία, άλλη εκφανση του μύθου και αντιστρόφως, νομίζω πώς συμπυκνώνεται κυρίως στο κομμάτι Πε', και πάλι όμως υπό το πρίσμα της προσωπικής μαρτυρίας. Αναδεικνύεται έτσι η δημόσια φύση του προσωπικού

Είναι παιδιά πολλών ανθρώπων τά λόγια μας

(Πστ')

άλλα και η προσωπική έκδοχή της ιστορίας.

Σ' αυτήν την έννοτητα χρησιμοποιείται κι ένας ακόμη τρόπος συμπυκνώσεως: τά πάντα, δημόσια και προσωπικά, όσο ισχύει ή διάκριση, συντελούνται επί σκηνής, στην *αχιβάδα* ενός θεάτρου

Θαύμασα και ψιθύρισα:

«Μ' άρέσουν τ' άφιθέατρα».

Ή άχιβάδα γέμισε άμέσως

και χαμήλωσε τό φώς στή σκηνή

όπως για κάποιο περιώνυμο φονικό.

(Πβ')

όπου συναιρείται ολόκληρος κόσμος κι όπου, ταυτοχρόνως, ή προσδοκία της μαρτυρίας, *του λόγον δίδοναι*, προκαλεί ένταση, πού έκτονώνεται κάπως από τά ίδια τά ποιήματα ως σχόλια.

Έμφανίζεται επίσης μιά δεύτερη μορφή φωτός. Είναι ένα φώς τεχνητό πού παρά την προσδοκία δέ λυτρώνει, αλλά άπειλεί: άφενός τό θεατρικό φώς, πού φωτίζει *ψυχές μαραγγιασμένες από δημόσιες άμαρτίες* (*Ημερολ. Καταστρ. Β'* «Τελευταίος σταθμός» στ.39) και γι' αυτό φοβίζει, σάν την ώρα της κρίσεως

Άλλά πού θά είσαι τή στιγμή πού θά 'ρθει

έδω σ' αυτό τό θέατρο τό φώς;

και, άφετέρου, ή φωτιά της καταστροφής

Ποιός καβαλλάρης ήρθε

μέ τό προσάναμμα και τό δαυλό;

(Πε')

Αυτό τό φώς, φυσικά, διαψεύδει την προηγούμενη προσδοκία, επιπλέον τή δοκιμάζει στον δημόσιο χώρο, όπως αντιστοίχως δοκιμάζεται ή προσμονή του θαύματος στο *Ημερολόγιο Καταστρώματος Β'*. Έτσι την καθιστά έντονότερη και οδηγεί στην πραγματική της εκπλήρωση, στο «Θερινό ήλιοστάσι».

III. «Θερινό ήλιοστάσι»

Ή τρίτη και τελευταία έννοτητα των *ΤΚΠ* συμπυκνώνει τά ποιήματα της Κύπρου (*Ημερολόγιο Καταστρώματος Γ'*), όπου πλέον άποκαλύπτεται τό θαύμα

Παράξενο, τό βλέπω έδω τό φώς του ήλιου· τό χρυσό δίχτυ

όπου τά πράγματα σπαρταρούν σάν τά ψάρια

πού ένας μεγάλος άγγελος τραβά

μαζί μέ τά δίχτυα των ψαράδων

(*Ημερολ. Καταστρ. Γ'*, «Άγιάναπα, α'», στ. 14-17)

Ένα θαύμα άκέραιο, όπως στο ποίημα «Έγκωμη», πού μαρτυρείται άλλωστε στή Σημείωση του ποιητή στην πρώτη έκδοση: «Είναι περιεργο νά τό λέει κανείς σήμερα· ή Κύπρος είναι ένας τόπος όπου τό θαύμα λειτουργεί ακόμη». Μετά τή δοκιμασία του *Ημερολογίου Καταστρώματος Β'*, ή προσδοκία εκπληρώνεται στην Κύπρο, κι έδω ώστόσο όχι χωρίς πόνο. Στην ίδια σημείωση διαβάζουμε: «Ήταν ή άποκάλυψη ενός κόσμου και ήταν ακόμη ή έμπειρία ενός ανθρώπινου δράματος πού, όποιες και νά 'ναι οι σκοπιμότητες της καθημερινής συναλλαγής, μετρά και κρίνει την άνθρωπιά μας».

Έπίσης άποκαλυπτικά (Πββ), ή προσδοκία του φωτός στή «Χειμωνιάτικη άχτίνα», μετά την «Έπί σκηνής» δοκιμασία, εκπληρώνεται τέλος στο «Θερινό ήλιοστάσι», κι έδω πάλι μέσα

από τον *βραχνά* (Πγ') και την *ώδινη* (Πηγ): είναι ένας τρόπος πού συνοπτικά προλαμβάνει ή *Στέρνα* στην τυπική του έκδοχή:

Μαζεύοντας τον πόνο της πληγής μας

νά βγούμε από τον πόνο της πληγής μας...

(*Στέρνα*, στ. 71-72)

Φαίνεται ακόμη πώς αυτός ο κύκλος από την προσδοκία στην εκπλήρωση διαγράφεται άλλη μιά φορά, μέ μικρότερη άχτίνα, στο έσωτερικό πλέον αυτής της τελευταίας ένότητας. Προσπαθώ νά την περιγράψω παρακολουθώντας τό περιεκτικό σχόλιο του ποιητή: «πρώτα ο βραχνάς, δεύτερο ένα ίντερμέδιο, άς πούμε, και τρίτο τό σταμάτημα του ήλιου: τό φώς» (βλ. «Μιά διάλεξη του Γ. Σεφέρη. Ήράκλειο 6.4.1967», *Πολίτης* 28, Αύγ.-Σεπτ. 1979, σελ. 14). Τήν παραμονή της μακρύτερης μέρας διαδέχεται ή νύχτα μέ τον ύπνο, όπου τ' όνειρο ξεπέφτει τόσο εύκολα στο βραχνά (Πα'-στ'). Άκολουθεί τό ίντερμέδιο πού συνυφαίνει τον οίκο μέ την ποίηση (Πζ'-η') και κατόπιν ως τό τέλος (Πθ'-ιδ') μετά την αύγή (Πθ'-ι') και τό πρωινό (Πια'), πλησιάζει ή ώρα του μεσημεριού (Πιβ'-ιγ') και τό σταμάτημα του ήλιου, τό φώς (Πιδ'). Έτσι, στο τριαδικά-όργανωμένο χρονικό διάστημα από τό δειλινό ως τό μεσημέρι, στά όρια αυτής της ένότητας, συμπυκνώνεται ολόκληρη ή ζωή: ή προσδοκία του θαύματος και του φωτός, ή δοκιμασία της και ή εκπλήρωσή της μέ την εκπύρωση και την καύση.

Ή ποιητική μέθοδος των *ΤΚΠ* διατυπώνεται, κατά τή γνώμη μου, στο ίντερμέδιο (Πζ'-η'). Στο παρόν, στο *μικρό περιβάλι*, στο *άσπρο χαρτί* κυρίως, συναιρείται όλη ή προηγούμενη ζωή, τό ποίημα γίνεται — ή συνειδητοποιείται πώς γίνεται — συμπυκνωμένη έμπειρία κι έκφραση.

Τέλος αυτό τελευταίο κομμάτι (Πιδ') συμπυκνώνονται τά πάντα, στό πού πέρασαν κι αυτά πού δέν πέρασαν, τό θαύμα, σέ μιά στιγμή (*καταμεσήμερα*), σ' ένα σημείο (*στην καρδιά του έκατόφυλλου ρόδου*). Τώρα συγκεντρώνεται ολόκληρη ή ζωή κι εκπυρώνεται στην άκίνησία, στο σταμάτημα του ήλιου, τό φώς. Έδώ λοιπόν έντοπίζεται ή μεγαλύτερη συμπύκνωση, αλλά και ή όριστική άπελευθέρωση της έντάσεως μέ την εκπύρωση πού εκπληρώνει την προσδοκία.

Έπίλογος

Τά *Τρία κρυφά ποιήματα* μέ τή δυναμική τριαδική τους όργανωση πιστεύω πώς άρθρώνουν, συμπυκνώνοντας, την προηγούμενη ποιητική πορεία του Γ. Σεφέρη σ' έναν τριπλό λόγο, πού προλαμβάνει, σχηματικά κατ' ανάγκην, την προσδοκία του θαύματος, τή δοκιμασία της προσδοκίας και την εκπλήρωσή της: κι ακόμη, πώς προεκτείνουν τή δυναμική αυτής της πορείας σ' ένα άδηλο μέλλον:

φώναζε τά παιδιά νά μαζέψουν τή στάχτη

και νά τή σπείρουν

(Πιδ')

Ή συμπύκνωση, λοιπόν, μέ την ένταση πού συνεπάγεται, συνιστά ίσως, εκτός από μέθοδο, και στοιχείο ιδεολογίας: ακόμη βαθύτερα, άπάντηση στην ψυχική ανάγκη για παραμυθία. Ή έπιμονή στην εκ νέου διαγραφή της ίδιας πορείας συμπυκνωμένης, ή ανακύκλιση — πού δέν είναι άπλός άπολογισμός, αλλά και υπέρβαση αυτής της τροχιάς, — ή προβολή του παρελθόντος στην ώρα του παρόντος, άποτελούν ίσως προσπάθεια νά συγκεντρωθούν οι τελευταίες δυνάμεις, προσπάθεια νά συσσωρευθεί σ' ένα σημείο όλη ή ένταση, ώστε ν' άπελευθερωθεί την τελευταία έκρηκτική στιγμή, την ώρα της εκπύρωσεως και της καύσεως του θανάτου.

Παύλος Σφυρόερας

ΘΕΑΤΡΟ, ΘΕΑΤΡΙΝΟΙ, ΘΕΑΤΕΣ

Μιά παράσταση – αναδρομή
του Θεάτρου Τέχνης

Τόν τελευταίο καιρό, όλο και πληθαίνουν οι πολιτιστικές χρήσεις κτισμάτων που αρχικά είχαν άλλον προορισμό. Παλιοί κινηματογράφοι γίνονται κέντρα διασκεδάσεως, παλιά κέντρα γίνονται θέατρα, παλιά εργοστάσια γίνονται ντίσκο ή θέατρα, παλιά σπίτια γίνονται εστιατόρια σε νεοκλασικό περιβάλλον, και πάει λέγοντας. Έδω στην Πλάκα, από τότε που τό κράτος έταξε να τή διασώσει, ήταν φυσικό να πληθύνουν οι πολιτιστικές χρήσεις παλαιών κτισμάτων. Πρώτος ήρθε ο Α. Μπέλλος με τή σχολή και τό θέατρο Κ.Ε.Α. Πρόσφατα, εγκαταστάθηκε τό Αμφιθέατρο, σέ πρώην μπουάτ κατάλληλα διαμορφωμένη. Είναι σίγουρο ότι και άλλοι θίασοι θά καταλάβουν τούς κενούς χώρους που άφρασαν πίσω τούς οι μπουάτ που ξηλώθηκαν άπ' τήν Πλάκα.

Τό θέατρο όμως που διαμορφώθηκε, που «στήθηκε» στην όδό Φρυνίχου άρ. 1, έχει μιάν άλλη βαρύτητα. Γιατί έγινε για τό Θέατρο Τέχνης του Κάρουλου Κούν. Είναι φυσικό αυτός ό χώρος να μετατραπεί με

τόν καιρό σέ κύριο «στέκι» του Θεάτρου Τέχνης, και τό υπόγειο του Όρφεία να γίνει ή «δεύτερη σκηνή». Γιατί τό καινούργιο αυτό θέατρο και πιά άνετο είναι για θεατές και ήθοποιούς και μεγαλύτερο σκηνηκό χώρο έχει και, κυρίως, είναι σχεδιασμένο για θεατρική χρήση.

Παρ' όλα αυτά, ό Κάρουλος Κούν, ό Γιώργος Λαζάνης και όλοι οι συνεργάτες του Θεάτρου Τέχνης δέν βιάζονται να κάνουν αυτή τή μεταπήδηση από τόν ένα χώρο στόν άλλο. Γιατί τό υπόγειο του Όρφεία έχει συνδεθεί με τό Θέατρο Τέχνης, και τό Θέατρο Τέχνης έχει ιστορία. Μπορώ μάλιστα να πώ ότι είναι τό μόνο θέατρο που ή ιστορία και ή παράδοσή του δέν είναι μόνο συνυφασμένη με ένα κτίριο και κάποιες φωτεινές αλλά άτομικές παρουσίες, όπως τό Έθνικό, και σέ πολύ μικρότερη κλίμακα τό Κ.Θ.Β.Ε. Η ιστορία και ή παράδοση του Θεάτρου Τέχνης έχουν εξασφαλίσει τήν αδιάλειπτη πορεία τούς ως τό σήμερα. Γι' αυτό μās πείθουν ότι μ' αυτόν τόν τρόπο εξασφαλίζουν και

τό ζωντανό αύριο αυτού του Θεάτρου.

Μέ τέτοιες σκέψεις, πώς να δεί κανείς «ως άμερόληπτος κριτής» τήν πρώτη παράσταση του θιάσου στο νέο αυτό θέατρο; Πώς να μην είναι ή παράσταση αυτή μιά αναδρομή, για όσους από μās έχουμε παρακολουθήσει ως θεατές βήμα βήμα τήν ιστορία του Θεάτρου Τέχνης κι έχουμε βαθύτατα επηρεαστεί άπ' αυτήν;

Η παράσταση «Θέατρο, θεατρίνοι, θεατές» έκανε κάτι πολύ πίο σωστό και τίμιο από τό να θυμίζει έμμεσα τήν ιστορία του Θεάτρου Τέχνης: έγινε ή ίδια παράσταση – αναδρομή με σκοπό πρωταρχικό και όμολογημένο να δείξει τίς «ρίζες», να διδάξει τήν ιστορία και να δώσει έναν ζωντανό προβληματισμό για τή συνέχειά του.

Πρώτη ύλη για τό συνθετικό αυτό έργο έγιναν όλες, ή σχεδόν όλες, οι προηγούμενες παραστάσεις του Θεάτρου Τέχνης, δανειζοντας χαρακτηριστικά άποσπάσματα. Πρωταρχική, σχεδόν μοναδική φροντίδα για να «κυλήσει» ή παράσταση ήταν ή άρμονική σύνδεση άποσπασμάτων, τρόπων γραφής και μεγάλων ρόλων, τόσο διαφορετικών μεταξύ τούς.

Τό έγχείρημα, αν τό καλοσκεφτεί κανείς, ήταν εκ πρώτης όψεως άδύνατον. Κι όμως. Ό Γιώργος Λαζάνης (και μαζί του οι ήθοποιοί του θιάσου) διάλεξε αυτά τά κομμάτια και τά αντιμετώπισε χωρίς νοητικές προκαταλήψεις και, κυρίως, χωρίς προκατασκευασμένη άποψη. Έτσι, όρισμένα προσπάθησε να τά συνδέσει φανερώνοντας τά κρυφά τούς νήματα (παράδειγμα ή σκηνή τών τηλεφώνων) ενώ άλλα τά άφησε να κυλούν τό 'να δίπλα στ' άλλο χωρίς επικίνδυνους σχολιαστικούς παρεμβατισμούς. Ίσως να κατάλαβε γρήγορα, σέ κάποια «μαγική στιγμή» πρόβας, πώς ό συνδετικός κρίκος όλων αυτών δέν είναι κάποιο βαθιά κρυμμένο νόημα, αλλά ή πράξη ή ίδια τής παράστασης, ή συμπύκνωση σέ ένα θέμα 30 χρόνων ζωής στο «υπόγειο» του Όρφεία.

Δέν είχαν λοιπόν όλα αυτά τά άποσπάσματα τίποτα τό ιδιαίτερο να μās πούν, έννοώ ότι τίποτα δέν έμενε από τήν ιδιαιτερότητα τών έργων από τά όποια άρθηκαν, και όλα χρησίμευσαν για να μās δείξουν ή να μās θυμίσουν μιάν εποχή, ένα τρόπο, ένα σταθμό, μιά πτυχή του Θεάτρου Τέχνης.

Και κάτι άλλο: αυτή ή παράσταση έδειξε τό ήθος του Θεάτρου Τέχνης. Γιατί πώς άλλιως να όνομάσει κανείς τήν ικανότητα να δίνεις τή σκυτάλη χωρίς να πάψεις να τρέχεις, να θυμάσαι χωρίς στείρα νοσταλγικότητα, άρα να μπορείς να διδάσκεις και να άκουεις χωρίς έπαρση ούτε όμως και στεγνό σεβασμό, άρα να μαθαίνεις και να προχωράς;

Πώς να μή συγκινηθεί κανείς και πώς να μην αναθαρρήσει όταν βλέπει τόν Γιώργο Λαζάνη και τή Μάγια Λυμπεροπούλου να παραδίδουν ρόλους στους όποιους διέπρεψαν, προτρέποντας μάλιστα τούς άλλους να μην τούς μιμηθούν ούτε να τούς αντιγράψουν πιστά;

Συχνά ό Κάρουλος Κούν έχει πεί ότι προτιμά να τόν θεωρούμε περισσότερο δάσκαλο ήθοποιών παρά σκηνοθέτη. Αυτή ή παράσταση που σκηνοθέτησε ό Γιώργος Λαζάνης δείχνει περίτρανα πόσο δικιο έχει.

Νίκος Πολίτης

1 ΕΚΔΟΣΕΙΣ – ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

«Τά 'Ιστορικά» – Τό «Εύρετήριο Δημοτικού 'Αρχείου Ναυπλίου 1828 – 1899», ή «'Ηπειρωτική Βιβλιογραφία 1571 – 1980», τά «Τετράδια 'Εργασίας», τοῦ Κέντρου Νεοελληνικῶν 'Ερευνῶν – «'Αμητός», ἀφιέρωμα στή μνήμη τοῦ Φώτη 'Αποστολόπουλου, τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν.

'Η σχετικὰ πρόσφατη ἐμφάνιση τοῦ περιοδικοῦ *Τά 'Ιστορικά* (τοῦ ὁποίου πρό ἡμερῶν κυκλοφόρησε τὸ δεῦτερο τεῦχος) ἀποτελεῖ ἕνα σύμπτωμα μιᾶς γενικότερης στροφῆς τῆς ἐλληνικῆς ἱστοριογραφίας.

Βέβαια ἡ μελέτη τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας δέν εἶναι νέο φαινόμενο, ἀλλὰ ἡ συστηματικὴ προσπάθεια καταγραφῆς, ἀξιολόγησής καὶ ἀνάδειξής τῶν πηγῶν ἀποτελεῖ ὅπως δὴποτε χαρακτηριστικὸ τῶν τελευταίων χρόνων καὶ δέν πρόκειται ἐδῶ νὰ ἀποτιμηθεῖ ἡ πορεία τῆς. Οἱ ἐπιδράσεις πού ἔχει ὑποστεί ἀπὸ τὴ «γαλλικὴ σχολή» πρωτεύοντως καὶ τὴν «ἀγγλοσαξονικὴ» δευτερευόντως εἶναι φανερές, ὅσο εἶναι φανερὴ καὶ ἡ καθαρά ἐλληνικῆς προέλευσης ἐμμονὴ σὲ κάποια θεματογραφία — θεματογραφία πού προσδιορίζεται εἴτε ἀπὸ τὴν προγενέστερη παρασιώπησιν ὀλόκληρων περιόδων καὶ καταστάσεων (ὅπως γιὰ παράδειγμα ἡ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ τὸν καιρὸ τῆς τουρκοκρατίας) εἴτε ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ, ἐπίσης προγενέστερη, ἰδεολογικοποίησιν ζητημάτων (ὅπως τὸ γλωσσικόν). Φαίνεται ὅτι ἤρθε ὁ καιρὸς, ὁρισμένα ἀπὸ τὰ θέματα αὐτὰ νὰ τύχουν μιᾶς ἐρευνας πού δικαιολογημένα διεκδικεῖ γιὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς τὸ χαρακτηρισμὸ ἐπιστημονικὴ. 'Ισως μάλιστα νὰ μπορούμε νὰ προσθέσουμε καὶ τοῦτο ἀκόμα: 'Η πρόσφατη στροφὴ (ποσοτικὴ καὶ ποιοτικὴ) πρὸς τὴ μελέτη τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας δέν φαίνεται νὰ εἶναι ἄσχετη πρὸς τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἀνησυχία γιὰ τὸ μέλλον — σήμερα, περισσότερο ἀπὸ τὴς πρώτες μεταπολεμικὲς δεκαετίες, πού τὸ παρὸν δέν ἱκανοποιεῖ πιά καὶ τὸ αὔριο δέν ἔχει ἀκό-

μα δεῖξει τὸ πρόσωπό του. Τὸ συλλογισμὸ αὐτὸ ἐνισχύει καὶ ἡ διαπίστωση ὅτι οἱ σημερινοὶ μελετητὲς τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ ἀνήκουν στή μεγάλη τους πλειοψηφία στὸ χῶρο τῆς λεγόμενης προοδευτικῆς διάνοσης.

*

'Εκδόσεις τοῦ Κέντρου Νεοελληνικῶν 'Ερευνῶν

'Ενας ἀπὸ τοὺς χώρους ὅπου συντελεῖται μεθοδικὰ καὶ μὲ συνέχεια πιά ἀρκετῶν ἐτῶν αὐτὴ ἡ στροφὴ πρὸς τὴς πηγές τῆς σύγχρονης ἱστορίας, εἶναι βέβαια τὸ Κέντρο Νεοελληνικῶν 'Ερευνῶν τοῦ 'Εθνικοῦ 'Ιδρύματος 'Ερευνῶν. Δύο πρόσφατες ἐκδόσεις τοῦ ΚΝΕ, τὸ *Εύρετήριο Δημοτικού 'Αρχείου Ναυπλίου 1828 – 1899* (γιὰ τὴν ταξινόμησιν τοῦ ὁποίου ἐργάστηκε ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὴν ἐποπτεία τοῦ Τ. Σκλαβενίτη) καὶ ἡ *'Ηπειρωτικὴ Βιβλιογραφία 1571 – 1980* (ἐπιμέλεια Λ. Δρούλια, Β. Κόντη) εἶναι δύσκολο νὰ παρουσιαστοῦν ἐδῶ. Γιὰ νὰ φανεῖ ἡ ἀξία τους στὸ εὐρύτερο κοινόν, πρέπει νὰ τίς ἀναδείξει ἡ ἴδια ἡ ἱστοριογραφία — στὸ βαθμὸ πού συνεχίζει νὰ ἀναπτύσσεται μὲ τὴν ἴδια ὁρμὴ ὅπως καὶ τώρα. Πιὸ ἄμεσα προσιτὸ εἶναι τὸ ἔβδομο τεῦχος τῆς σειρᾶς *Τετράδια 'Εργασίας* τοῦ ἴδιου Κέντρου. Τὸ τεῦχος αὐτὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ σεμιναριακὰ μαθήματα πού ὁργανώθηκαν ἀπὸ τὸ ΚΝΕ ἀπὸ τὸ 1980 μέχρι τὸ 1982. Καταγράφω τὰ περιεχόμενα: Β. Παναγιωτόπουλου, «Προβλήματα δημογραφίας καὶ γεωργίας τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου», Κ.Θ. Δημαρᾶ, «'Ελληνικὴ νεολογία», Γ. Τριανταφυλλίδου – Βαλαδιῆ, «'Ερευνα γύρω ἀπὸ τὴς ἀπογραφῆς περιουσιῶν μετὰ θάνατον», Π. Μουλᾶ, «Οἱ μεταμορφώσεις τοῦ ἀφηγητῆ», Σ. 'Ασδραχᾶ, «Στὴ φεουδαλικὴ Κέρκυρα: ἡ ἰδιοποίησιν τοῦ ἀγροτικοῦ πλεονάσματος», τοῦ ἴδιου «'Η οἰκονομία καὶ οἱ νοοτροπίες: ἡ μαρτυρία τοῦ 'Χρονικοῦ τῶν Σερρῶν», τοῦ Νεκταρίου Τέρπου καὶ τοῦ 'Αργύρη Φιλίππιδου, Γ. Τσιώμη, «'Ο 'Αρχιτέκτονας. 'Η 'Ιστορία. 'Η διασταύρωσιν ἰδεῶν καὶ πρακτικῆς σὲ διάφορους τομεῖς».

*

'Ο «'Αμητός»: ἀφιέρωμα στή μνήμη τοῦ Φώτη 'Αποστολόπουλου

Οἱ ἐνδιαφερόμενοι μελετητὲς, ἀλλὰ σὲ κάποιον βαθμὸ καὶ τὸ εὐρύτερο ἀναγνωστικὸ κοινόν, εἶναι ἀπίθανο νὰ μὴν προσέ-

ξουν δύο πρόσφατους τόμους, ἕναν πάλι τοῦ Κέντρου Νεοελληνικῶν 'Ερευνῶν ἀφιερωμένο στὸν Κοραῖ (Προσεγγίσεις στὴ γλωσσικὴ θεωρία, τὴ σκέψιν καὶ τὸ ἔργο του) καὶ ἕναν τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν ἀφιερωμένο στὴ Μικρασιατικὴ Καταστροφὴ. Καὶ στὰ δύο ἀφιερώματα ὁ ἀναγνώστης θὰ ἀναγνωρίσει θέματα κατεξοχὴν συζητημένα — ἀλλὰ καὶ ἄγνωστα, ἀρκετὰ μακρινά — ἀλλὰ καὶ ἐπίκαιρα. Μιά ἐκδοσὴ ὡστόσο πού εὐκόλα θὰ μπορούσε νὰ περάσει ἀπαρητήρητη, εἶναι ὁ *'Αμητός*, ἀφιερωμένος στὴ μνήμη τοῦ Φώτη 'Αποστολόπουλου. Δύσκολα, ὅπως πιστεύω, θὰ ἔβρισκε αὐτὸς ὁ ἀγωνιστὴς καὶ ἐπιστήμονας καλύτερο μνημόσυνο. 'Ο τόμος συγκεντρώνει 33 μελέτες, «ἐρανίσματα», ὅλες μὲ κάποια ἀξία. Εἶναι βέβαια ἀδύνατο ἐδῶ νὰ σταθοῦμε σὲ ὅλες αὐτὲς τὴς ἐργασίες. 'Επιλεκτικὰ, καὶ σὲ μεγάλο βαθμὸ ἐντελῶς αὐθαίρετα, θὰ μνημονεύσω ὁρισμένες.

'Ο Π. Κονδύλης γράφει γιὰ μιὰ κοσμοθεωρητικὴ μάχη (ὅπως τὴν ὀνομάζει) στὸν ἑλληνικὸ 18ο αἰώνα. Παρουσιάζει συστηματικὰ καὶ μεθοδικὰ τὴ διάδοσιν καὶ ἀντίδρασιν πού προκάλεσε στὸν ἐλληνικὸ πνευματικὸ κόσμον ἡ θεωρία τῆς «πληθῶς τῶν κόσμων», γιὰ νὰ καταλήξει ὅτι ἡ θεωρία αὐτὴ «ἀτόνησε, καὶ ξεχάστηκε, ἀφοῦ ἐπανελημμένα, μέσα στὴ διάρκεια μερικῶν αἰώνων, συνέβαλε σὲ βαθμὸ ὄχι ἀμελητέον στὸν κλονισμό τοῦ παραδοσιακοῦ τελολογικοῦ-θεολογικοῦ γεωκεντρισμοῦ καὶ ἀνθρωποκεντρισμοῦ». 'Η D. Parachryssanthou παρουσιάζει μέσα ἀπὸ ἀρχαιολογικὰ ὑλικά ζητήματα ἀρχιτεκτονικῆς τῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλονίκης τὸν 14ο αἰώνα. 'Ο Μ. Δραγοῦμης προσπαθεῖ νὰ ἐντοπίσει ἰσλαμικὰ στοιχεῖα στὴν παραδοσιακὴ μας μουσικὴ, ἀποφεύγοντας δύο ἀκραίες ἰδεολογικοποιήσεις: τὸν πλήρη ἐξισλαμισμό τῆς παραδοσιακῆς μουσικῆς καὶ τὴν ἀναλλοίωτη διαίωσιν τῆς ἀρχαίας καὶ βυζαντινῆς κληρονομίας. 'Ισλαμικὰ στοιχεῖα, κατὰ τὸ Δραγοῦμη, ὑπάρχουν ἀλλὰ ἀφομοιώθηκαν καὶ ὑποτάχθηκαν στοὺς νόμους καὶ τὴς αἰσθητικῆς ἀρχῆς τῆς ἱστορικῆς διαμορφωμένης μουσικῆς παράδοσης. 'Ιδιαίτερα σημαντικὴ εἶναι μιὰ παλαιότερη ἀνακοίνωσιν (τοῦ 1971) τοῦ Ν. Σβορώνου, πού περιλαμβάνεται στὸν τόμον αὐτό. 'Η ὑπόθεσιν πού ὁ Ν. Σβορώνος ὑποβάλλει γιὰ ἔρευνα, ὅτι ἡ σχολικὴ δραστηριότητα στὴν 'Ελλάδα τοῦ 18ου αἰώνα «συνδέεται ἀμεσότερα μὲ τὴς ἐλληνικῆς παρειακῆς τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἢ τῆς Ρωσίας» ἀπ' ὅσο μὲ τὴν ἀστικὴ ἐμπορευματικὴ τάξιν, ἐλλαδικῶν περιοχῶν, ἔχει τύχει σήμερα, μετὰ ἀπὸ εἰδικῆς μελέτης, γενικότερης ἀποδοχῆς.

Η συμβολή του Β. Παναγιωτόπουλου, «Γαστούνη-Βοστίτσα: δύο ανταγωνιστικά πρότυπα αγροτικής ανάπτυξης στην προεπαναστατική Πελοπόννησο», ξεπερνάει κατά πολύ τα όρια που προσδιορίζει ο τίτλος της. Η αντίφαση (ή συμπληρωματικότητα) που προσδιορίζει στον «γεωγραφικό έναϊο αλλά καλλιερητικά και γαιοκτητικά διχοτομημένο χώρο της βορειοδυτικής Πελοποννήσου», μάς φέρνει ιδιαίτερα κοντά στην κατανόηση της δυναμικής που διαμορφώνεται στις παραμονές της επανάστασης του 1821. Η Ρ. Σταυρίδη-Πατρικίου ξανασυσζητά το ζήτημα της γλωσσικής και εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης μέσα από τους προβληματισμούς και δύο ανέκδοτες επιστολές του Γ. Σκληρού. Παρά τα όσα έχουν γραφεί, το ζήτημα δέν φαίνεται να έχει εξαντληθεί. Αναφέρω τέλος ένα πολύ ενδιαφέρον άρθρο του Π. Κιτρομηλίδη που μέσα από ανέκδοτες επιστολές του Χρυσόστομου Σμύρνης προς τον Ίωνα Δραγούμη, επιχειρεί μιά απομυθοποίηση του μάρτυρα της μικρασιατικής τραγωδίας. Μαθαίνουμε λοιπόν ότι ο Χρυσόστομος σέ μιά επιστολή του, αναφερόμενος σέ πολιτευτή υποστηριζόμενο από τό Πατριαρχείο, γράφει ότι τόν θεωρεί «κάθαρμα του χειρίστου είδους και τυφλόν παράσιτον, έρπον περι τόν θρόνον του κιβδηλοτάτου των Πατριαρχών, όσοι ποτέ έπατριάρχευσαν έν τή πόλει του Κωνσταντίνου, του κακή μοίρα έν ούτω μεγάλας ήμέραις πατριαρχεύοντος Ίωακείμ του Γ'». Αξιοποιώντας τίς μαρτυρίες αυτές, ό Κιτρομηλίδης αποδεικνύει τήν αντίθεση που είχε διαμορφωθεί μέσα στους κόλπους τής εκκλησίας ανάμεσα στην έθναρχική παράδοση τής Ορθοδοξίας και τίς αξίες του έθνικισμού που μιά μερίδα τής ιεραρχίας είχε ένστερνιστεί, παρακολουθώντας από κοντά τά αντίστοιχα ρεύματα του έλληνικού κράτους. Περιττό βέβαια νά έπισημάνουμε ότι ή απομυθοποίηση ενός προσώπου όπως ό Χρυσόστομος μπορεί νά όδηγεί στην άθελητη μυθοποίηση ενός προσώπου όπως ό Ίωακείμ ό Γ'.

Δημήτρης Κυρτάτας

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Γιάννης Άπαρθινός, *Τηλεθάνατοι 1975-1984*, ποιήματα, Διογένης, Άθήνα 1984.

Χατζησαββίδη Σωφρόνη, *Διάυλος κροτάφων*, ποίηση, Θεσσαλονίκη 1984.

Κώστας Μόντης, *Ός έν κατακλείδι*, ποιήματα, φιλολογική επιμέλεια: Στάλω Μόντη-Πουαγκαρέ, Λευκωσία 1984.

Μαρία Σερβάκη, *Ό άλλος κήπος*, ποιήματα, χ.χ.

Πέτρος Χαριτάτος, *Η κίνηση τής σύμφυσης*, Άγρα 1985.

Άλέκος Τσολάκης, *Αυτόπτης μάρτυρας*, Άγρα 1985.

Νατάσα Χατζηδάκι, *Δυσαρέσκεια*, Πέθρον 1985.

Κώστας Λανταβός, *Χαμυιλέοντες και σαλτιμπάγκοι*, ποιήματα, Έκδόσεις Άφών Τολίδη Ο.Ε., Άθήνα 1985.

Έλένη Βαλαβάνη, *Τό κακέκτυπο*, διηγήματα, Κέδρος 1985.

Δημήτρης Κρανιώτης, *Άλητις μοίρα*, 1978-1982, ποιήματα, Άγρα 1985.

ΙΣΤΟΡΙΑ - ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ - ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Δημήτρης Χαλαλάμπης, *Στρατός και Πολιτική Έξουσία - ή δομή τής έξουσίας στην μετεμφυλιακή Έλλάδα*, Έξάντας 1985.

Λάζαρου Άρσ. Άρσενίου, *Η Θεσσαλία στην Τουρκοκρατία*, Έπικαιρότητα, Άθήνα 1984.

Γκιζέλη Γρηγόρη-Καυτανζόγλου, Ρωξάνη-Τεπέρογλου Άφροδίτη, Φίλια Βασίλη, *Παράδοση και νεωτερικότητα στις πολιτιστικές δραστηριότητες τής έλληνηκής οικογένειας: Μεταβαλλόμενα σχήματα*, Έθνικό Κέντρο Κοινωνικών Έρευνών, Άθήνα 1984.

André Martinet, *Θέματα λειτουργικής σύνταξης*, μετάφραση: Ε. Βέλτσου, Φ.Α. Καβουκόπουλος, Γ. Μαγουλάς, Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου, Νεφέλη 1985.

Σ. Μπαμπανάση-Γ. Σαμαρά, *Εισαγωγή στην Πολιτική Οικονομία του Σοσιαλισμού*, Παπαζήσης 1985.

ΔΟΚΙΜΙΟ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βαγγέλης Άθανασόπουλος, *Οι νικητές και τά θύματα τής ήδονομανίας. Σχέσεις βιώματος και καλλιτεχνικής έκφρασης κατά τόν Κ. Παλαμά*, Άνάτυπο από τά «Τετράδια Έυθύνης» 21, Άθήνα 1984.

Λούντβιχ Βιτκενστάιν, *Διαλέξεις για τή θρησκευτική πίστη*, Εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια Βαγγέλη Άθανασόπουλου, Άστρολάβος/Έυθύνη 1985.

Μάρθα Χριστοφόγλου, *Η εικόνα του σώματος στη ζωγραφική του Χρόνη Μπότσογλου*, Άγρα 1985.

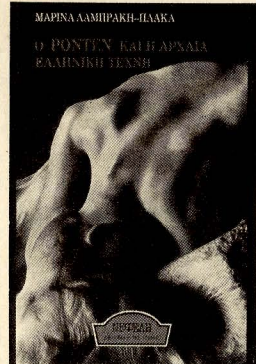
Γιώργου Γρ. Παπά, *Έκπαίδευση έξ αποστάσεως. Μιά εκπαιδευτική δυνατότητα και για τήν Έλλάδα*, Άθήνα 1985.

Ίάκωβος Μ. Βούρτσης, *Βιβλιογραφία Άνδρέα Έμπειρικού (1935-1984)*, ΕΕΛ 1.Α. άρ. 10, Άθήνα 1985.

Μαρίνα Λαμπράκη-Πλάκα

Ο PONTEN ΚΑΙ Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ
Μαυρομυχάλη 9, Άθήνα
τηλ. 3607744-3639962

πολιορκία

γραφή κς ανάνωση

Ο έρωτας...

Έκτωρ Κακναβάτος
Μαργαρίτα Λυμπεράκη
Τατιάνα Γκρίση - Μιλλιέ
Ρούλα Κακλαμανάκη
Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ
Marguerite Duras
Ανδρέας Νεοφτιδής
Θανάσης Κωσταβάρας
Γιώργος Γεωργής
Βικτωρία Παπαδάτου
Ορέστης Περισιάδης
Φίλιππος Δρακονταειδής
Jean-Jacques Rousseau
Ηρακλής Λογοθέτης
Δημήτρης Κανελλόπουλος
Δημήτρης Αρμάς
Γιάννης Εμίρης
Γιώργος Καραντώνης
Ξενοφών Μπρουτζάκης
Σπύρος Δενδρινός

σελίδες για το
Γιώργο Ιωάννου

Περιοδικών νέα έσοδεία

1. *Έκ παραδρομής*, περιοδικό για την ελληνική έπαρχία, τεύχος 1, Ιανουάριος - Μάρτιος 1985. Από τον *Διάλογο* που εξέδιδε η Μορφωτική Ένωση Λεχαινών «Ανδρέας Καρκαβίτσας» έλκει την καταγωγή του τό νέο περιοδικό. Η πολιτιστική ομάδα «Φράγμα», που φέρει την έκδοτική εθύνη και έδρευει στά Λεχαινά, δέν άρκεϊται στήν κυκλοφορία του *Έκ παραδρομής* προσπαθει να καταστήσει έντονη τήν παρουσία της και μέ άλλων μορφών πολιτιστικές παρεμβάσεις στόν νομό Ήλείας.

Δέν ξέρουμε άν άποτελεϊ μειονέκτημα τό γεγονός ότι τό περιοδικό έτοιμάζεται στήν Αθήνα. Ούτε και τό σημαντικό τμήμα τών περιεχομένων του πρώτου τεύχους μοιάζει λόγος εισαγωγικός σέ ό,τι έλπίζεται πώς θά έπακολουθήσει. Καί βέβαια, τί πίο νόμιμο άπό τή νοσταλγία ως πρώτο κινούν, έστω κι άν αυτόλοιδορείται σέ κάποιες άράδες.

Η φρεσκάδα του έντύπου, τής μορφής και του λόγου του (και τών σκίτσων του), ό μή έγκλωβισμός του σέ κείμενα έπαρχιολογούντα (ευχάριστη παραδρομή π.χ. ή συζήτηση του Βασίλη Πασχάλη μέ τόν Δ. Γαζιάδη για τήν προϊστορία του ελληνικού κινηματογράφου) δικαιώνουν τήν άπόπειρα, καθιστώντας ταυτόχρονα ύποχρεωτική τή συνέχεια.

2. *Άρνοῦμαι*, αντιμilitarιστικό, αντιπολεμικό περιοδικό για τους αντιρρησίες συνείδησης, τεύχος 1, Φλεβάρης '85. Έκ Θεσσαλονίκης όρμώμενο τό *Άρνοῦμαι*, 64 φροντισμένες σελίδες μεγάλου μεγέ-

θους. Από τά ελάχιστα περιοδικά που έπιτρέπουν, και τό δηλώνουν, σέ όποιονδήποτε να άντιγράψει και να ιδιοποιηθεί στοιχεία και άπόψεις. Κι αυτό γιατί άναγνωρίζει ότι ή πληροφόρηση στό θέμα τών αντιρρησιών συνείδησης είναι έλλιπέστατη. Άλλωστε, τά κείμενα του πρώτου τεύχους τήν παροχή πληροφοριών έπιθυμούν καταρχήν να ύπηρετήσουν.

Γι' αυτό και παρατίθενται εκτενείς αναφορές στά ισχύοντα στό έξωτερικό, στά κινήματα αντιρρησιών τής Εύρώπης, στίς σχετικές θέσεις τών Πράσινων και τής ΕCΟC και στίς αποφάσεις του Εύρωκοινοβουλίου. Γίνεται ακόμη έπισκόπηση τών όσων έχουν γραφεί κατά καιρούς σέ ελληνικά έντυπα για τούς αντιρρησίες.

Όπωςδήποτε, στόν τόπο μας ή άοπλη θητεία ή ή έναλλακτική κοινωνική θητεία βρίσκονται ακόμη στά σπάργανα, έστω και ως θέματα συζήτησης, συζήτησης που δέν εξαντλείται στίς κατακεραυνωτικές παραπομπές στόν πατροπαράδοτο έξ άνατολών έχθρό. Καί τό *Άρνοῦμαι* άποδεικνύεται πολιτικά χρήσιμο, έτσι που δέν άρκεϊται σέ αυτοεπιβεβαιωτικές μεγαλαυχίες.

3. *"Playboy"*, ελληνική έκδοση, τεύχος 1, Άπρίλιος 1985. Ηρθε κι ή σειρά μας λοιπόν να χαιρόμαστε τίς σελίδες του "Playboy" χωρίς ή άπόλαυση να σκοντάφτει στίς άγγλογραμμένες λεζάντες. Ουσιώδης λόγος για τήν έκδοσή του, εκτός άπό τίς έπεκτατικές διαθέσεις του Χιού Χέφνερ και τίς αγωνιώδεις προσπάθειές του να άντισταθεί στό σκληρότερο *Πεντάχορ* μέ άνοίγματα σέ παρθένες άγορές, μάλλον δέν ύπήρχε. Τά κείμενα τά γραμμένα άπό Έλληνες δύσκολα διεκδικούν τήν πρωτοτυπία. Ο άναγραμματισμένος κ. Ρέμλοκ γράφει (για τά ίδια πράγματα, στό πίο έπιστημονικό) στόν *Οικονομικό Ταχυδρόμο*. Ο κ. Καβαθάς ξεσπαθώνει για τό αυτόκίνητο σέ πέντε περιοδικά και τρείς έφημερίδες. Οί συνεντεύξεις του Γκάλη είναι έξισου σπάνιες μέ τή βαθύτατη πρωθυπουργική συγκίνηση.

Και τά άμερικάνικα; Τά του βίου τής Τζόαν Κόλινς τά χουνε χιλιοδημοσιεύσει *Απογευματινή*, *Ένα*, *Ταχυδρόμος*

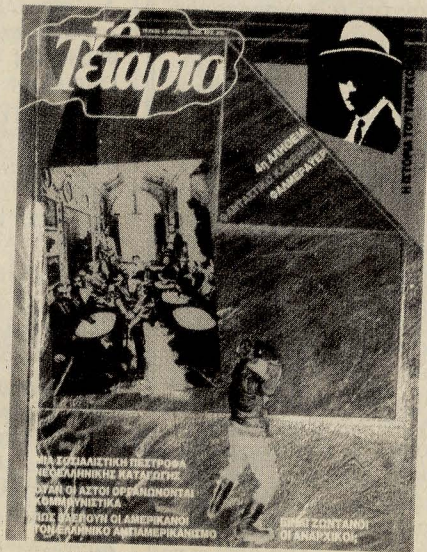
κ.λπ. Τ' άνέκδοτα; Τόσο σόκιν που οί γυμνασιόπαιδες τά παραχωρούν ευχαρίστως σούς πιτσιρικάδες του Δημοτικού.

Μένει ό καθαρά ήδονολαγικός ρόλος του "Playboy" που ύστερεί σαφώς τόσο άπ' αυτόν τών πίο προχωρημένων ξένων περιοδικών όσο και άπό τόν άνάλογο τών πειρατικών ελληνικών μέ τούς έναλλασσόμενους τίτλους (και τή μικρότερη τιμή). Θά ύπάρξει άπλώς ή δυνατότητα να περάσει τό (άντιανθρώπινα τελειοποιημένο) γυμνό στούς προθαλάμους τών ιατρείων και στά σαλόνια όσων ψιλοντρέπονται ν' άγοράσουν τό *Φίλησέ με*. Καί θ' άναγκαστούν τά γηγενή έβδομαδιαία να πλουτίσουν τίς σελίδες τους μέ περισσότερες ύπερ φεμισμού «σκαμπρόζικες» φωτογραφίες. Εύχης έργον βέβαια θά ήταν ή άνεργία τών ψυχιάτρων άφου «κανένας δέν ξέρει καλύτερα τόν άντρα άπό τό "Playboy"».

(28.3.85). Αισθητικοί ή πολιτικοί οί λόγοι τής καταστροφής, δέν μπορούμε να ξέρουμε. Δέν μπορούμε επίσης να μιλήσουμε επί τής ούσίας ενά τό σόμα άπουσιάζει.

Ηδη όμως έχουν διαφανεί κάποιες πλευρές τής παρουσίας του περιοδικού, άπό διαφημίσεις και συνεντεύξεις. Όπως, π.χ., ή πλήρης ταύτισή του μέ τόν Μάνο Χατζιδάκι, ταύτιση που μπορεί να άποφέρει κάποια παραπάνω φύλλα στά πρώτα τεύχη αλλά ενδέχεται να περιορίσει τήν έμβέλεια του *Τέταρτου* προεπιλέγοντας, πιθανότατα έρήμην τών ύπολοίπων, τήν πολιτική τροχιά του.

Ο τίτλος του περιοδικού, που παραπέμπει ευθέως στό Τρίτο Πρόγραμμα, φαίνεται σά να θέλει να βρει ό,τι μεδούλι περισσεψε στό κόκαλο του ραδιοφωνικού πειράματος. Όμως, τό Τρίτο δέν ήταν μόνο ό Χατζιδάκις.

4. Τελικά τό *Τέταρτο* τών Κοσκωτά - Χατζιδάκι άποδείχθηκε ψέμα πρωταπριλιάτικο άφου θά χρειαστεί να περιμένουμε έναν ολόκληρο μήνα (κι όχι «ένα τέταρτο» όπως έπέμεναν τά διαφημιστικά σπότ) για να τό φυλλομετρήσουμε. Κι αυτό γιατί τά έτοιμα αντίτυπα του πρώτου τεύχους πολτοποιήθηκαν (σέ 5.000.000 δρχ. άνεβάξει τή ζημιά τό *Ποντίκι*) πριν φτάσουν στήν άγορά κι ενά τό έξώφυλλό τους συνόδευε τήν προεξαγγελτική συνέντευξη του συνθέτη στό άδελφό περιοδικό *ΕΝΑ*

Είναι πιθανό, τέλος, ή εμφάνιση του *Τέταρτου*, βασισμένη σέ κεφάλαια και σχέσεις επαγγελματικές, να λειτουργήσει άποτρεπτικά για όποιονδήποτε άπόπειρες *ερασιτεχνικές*. Τό μεράκι και ή άγνοια είναι βέβαια συνθήκη άναγκαία. Άν λοιπόν μέ κινήσεις σάν του *Τέταρτου* άποδειχθεί μή ικανή στήν πραγματοποίηση έπιθυμιών, έ, τότε τουλάχιστον θά φανερωθούν οί όροι και τά όρια στήν άγορά τών ιδεών.

Παντελής Μπουκάλας

Διαγωνιζόμενη δημοκρατία

Όδοιπορικό του 1843

Λυθήκαν οι γλώσσες κι οι γραφίδες δοθήκαν σε παιχνίδια πρωτόφαντα, βδομάδες τώρα. Η Προεδρία της Δημοκρατίας αποτέλεσε το ιδανικό εφελτήριο της φαντασίας. Ο θετικός και ο συγκριτικός καταργήθηκαν με διαδικασίες συνοπτικές. Έπρεπε να πολλαπλασιαστεί ο κίνδυνος (ο «μαύρος», ο «πράσινος» ή ο «κόκκινος»), να φτιαχτεί έξω-έκ του μη όντος. Έπρεπε η Κασσάνδρα να αναδειχθεί ως η ικανότερη τιτλοδότρια των πρωτοσέλιδων.

Έπρεπε να προκληθεί αναμπουμπούλα και πανικός στην αγορά (κατά Καθημερινή: ακόμη κι αυτή άπώλεσε την ψυχραιμία της), έστω κι αν άργουσε σαββατιάτικα (το αντιθετικό εκείνο Σαββάτω). Έπρεπε να ανακαλύψει η Αύριανή χιλιάδες προδότες και να έφρευε μυριάδες μηδισαντες και άποστατες. Η Αύριανή πού άλλαξε τον ύπτιό της κι από «εφημερίδα που ξεφτίλιζε ένα καθεστώς πενήτα χρόνων» έγινε αυτή που «γκρέμμισε τον καραμανλισμό».

Έπρεπε ο Έλευθερος Τύπος να θυμηθεί ότι οι «μαλλιάδες και οι γενειοφόροι» είναι οι μέγιστοι έχθροι της κοινωνικής γαλήνης και να άρχισαν να αναγράφει καθ' έκαστην τις ώρες και τα μήκη κύματος των ελληνικών εκπομπών του BBC και της Ντόιτσε Βέλε, για να ανοίγουν το ραδιόφωνο παρανόμως οι Έλληνες και να μαθαίνουν την πάσαν αλήθεια.

(Τάχα, δέν καταλαβαίνει ή πολιτικός ευέλικτη εφημερίδα ότι κάπως έτσι ύπνομευει από μόνη της τή δική της αξιοπιστία;).

Έπρεπε ή Μεσημβρινή να χαρακτηρίσειλόκληρο πρωθυπουργό «αυτοικανοποιημένο» σέ σχετική λεζάντα της (στις 11 Μαρτίου), μέ τήν επίδικη λέξη να παραπέμπει ζορισμένη στόν νομό τών Πανελληνών και τόν κοινό μας επιθετικό προσδιορισμό.

Έπρεπε ή Κυριακάτικη Έλευθεροτυπία να καταφύγει σέ κέντιουμ - άστρολόγου (τούς κ.κ. Ανδρέα Κονταράκη και Γιώτα Καλογερά) για να ήρημήσει τούς αναγνώστες της γνωστοποιώντας τούς εκ τών προτέρων αν θά κατορθωθεί ή συγκέντρωση τών 180 ψήφων.

Έπρεπε να ξαναπαιχτεί τό Ζ του Γαβρά σέ αΐθουσες πολλές για να άποδειχθεί πολλαπλώς κερδώς ή ύποψηφότητα του Σαρζετάκη.

Και έπρεπε τό πάντα πρωτόπορο Έθνος να βγάλει στό σφυρί τών διαγωνισμών τήν Προεδρία και τόν μοναδικό ύποψήφιο: «Τό μεγάλο έρωτηματικό που άπασχολεί τόν καιρό αυτό όλους - κυριολεκτικά - τούς Έλληνες είναι ή εκλογή του νέου Προέδρου Δημοκρατίας... Παρακολουθείται (άπό τό Έθνος) μέ όλη τήν άπαιτούμενη προσοχή, σοβαρότητα και διορατικότητα. Στά πλαίσια, λοιπόν, μιας ευρύτερης έρευνας όχι μόνον στόν πολιτικό χώρο αλλά και στις μεγάλες μάζες του λαού μας,

τό «Έθνος» βάζει τό μεγάλο έρωτηματικό. Πόσες ψήφους πιστεύετε πως θά...».

Ταξιδάκια, λοιπόν, και άλλα δωράκια για όσους πετύχουν ακριβώς τά υπέρ και τά κατά, τά λευκά και τά άκυρα, τίς άπουσίες και τίς άρνήσεις ψήφου. Κι ενώ μέχρι στιγμής άναρωτιόμασταν και διαγωνιζόμασταν για τό «Ποιός δολοφόνησε τόν Τζέι Άρ» ή για τό αν «Θά φτάσει ό Παναθηναϊκός στόν τελικό του Κυπέλλου πρωταθλητριών Ευρώπης», τώρα αναβαθμίζονται κι οι διαγωνισμοί, άναδομούνται τά κέρδη, έτεροχρονίζεται ή σοβαρότητα. Έτσι τουλάχιστον δημιουργείται ή ψευδαίσθηση τής συμμετοχής στά μεγάλα και τά ύψηλά, σ' αυτά πού, πειστήκαμε πιά, δέν έχουν λόγο ούτε καν οι 300 (άντε, 295) εκπρόσωποι (τής πολιτικής άπουσίας) μας.

Δέν έχει τό Έθνος παρά να άποκαλύψει τούς δύο άκυρολευκούς μέ άνάλογο διαγωνισμό. «Οί μεγάλες μάζες του λαού» ψηφίζουν κι όποιος από τούς ύποψήφιους «Εφιάλτες» συγκλονώνει τίς περισσότερες προτιμήσεις παραδίδεται στους Αύριανούς διά τά περαιτέρω. Δέν χρειάζεται δά και μεγάλη διορατικότητα για να φανταστεί κανείς τήν ένγένει συμμετοχή του λαού στην έξουσία να πραγματοποιείται διαμέσου - και μόνον - όμοειδών διαγωνισμών.

Πα. Μ.

Ο Τεοντόζ ντυ Μονσέλ γεννήθηκε στο Παρίσι δύο μόλις εβδομάδες πριν ξεσπάσει ή επανάσταση του '21. Εικοσιδύο χρονών, τό 1843, ξεκινάει για τό ταξίδι του στην Ελλάδα. Οδηγός του ή αγάπη του για τήν αρχαιολογία, πού τόν έσπρωξε ν' άφήσει προς στιγμήν τίς ένασχολήσεις του μέ τόν ήλεκτρισμό.

Στό όδοιπορικό του, ή πραγματικότητα τής μετεπαναστατικής Ελλάδας πρέπει ν' αντιπαλέψει τήν άρχαιοφιλία του περιηγητή για να αναδειχθεί. Και πρέπει ακόμη, για να φανερωθεί, να υπερκεράσει τήν ψιλή ειρωνεία και συγκατάβαση (αν όχι άρνητική προδιάθεση) του «πολιτισμένου τής Δύσης». Τό αρχαίο και τό νέο συμφύρονται έπισημαίνονται μάστιχα μέχρι και ιστορικές άστοχίες (όπως τό μπέρδεμα του θανάτου του Όδυσσέα Άνδρουτσου μέ τόν θάνατο του Γκούρα.

Στή διαδρομή του ό Μονσέλ σχεδίαζε ό,τι τόν συγκινούσε. Από μνημεία τής αρχαιότητας και τών βυζαντινών χρόνων μέχρι στιγμές τής καθημερινότητας, συνήθως μέ φόντο κάποιο άπομεινάρι του παρελθόντος. Άθήνα, Ναύπλιο, Κόρινθος, Έλευσίνα, Μυκήνες, Τίρυνθα ίστορήθηκαν σέ 64 λιθογραφίες πού παρουσιάστηκαν σέ ειδική έκθεση στο Παρίσι μετά τήν επιστροφή του.

Τό κείμενο του περιηγητή και οι λιθογραφίες κυκλοφόρησαν πρόσφατα σέ φροντισμένη έκδοση από τό έκδοτικό «Όλκός - Άριάδνη» μέ τόν τίτλο Όδοιπορικό του 1843. Άθήνα - Ναύπλιο.

Τό βιβλίο, ένταγμένο στόν θεματικό κύκλο τής (εξάτομης μέχρι στιγμής) συναγωγής «ΤΟΠΟΣ και ΕΙΚΟΝΑ», έχει αναφρασθεί από τή φιλόλογο Ειρήνη Λούβρου. Τήν αρχαιολογική επίμελεια είχε ό Νικόλας Φαράκλας, έπίκουρος καθηγητής κλασικής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου τής Κρήτης, ό όποιος προβαίνει και σέ σχολιασμό τών λιθογραφιών.

ΕΘΝΟΣ - Πέμπτη 21 Μαρτίου 1985

Advertisement for the 1985 Presidential election. It features a ballot box icon and the text: 'ΠΟΣΕΣ ΨΗΦΟΥΣ ΘΑ ΠΑΡΕΙ Ο ΥΠΟΨΗΦΙΟΣ ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΠΡΟΒΛΕΨΤΕ ΠΛΑΝΤΗΣΤΕ ΚΑΙ ΚΕΡΣΙΣΤΕ ΤΑ ΔΩΡΑ ΠΟΥ ΠΡΟΣΦΕΡΕΙ ΤΟ «ΕΘΝΟΣ»'. Below this is a form titled 'ΤΑΧΥΔΡΟΜΗΣΤΕ ΤΟ' with fields for name, address, and a question about the election results. A small portrait of a man is also included.

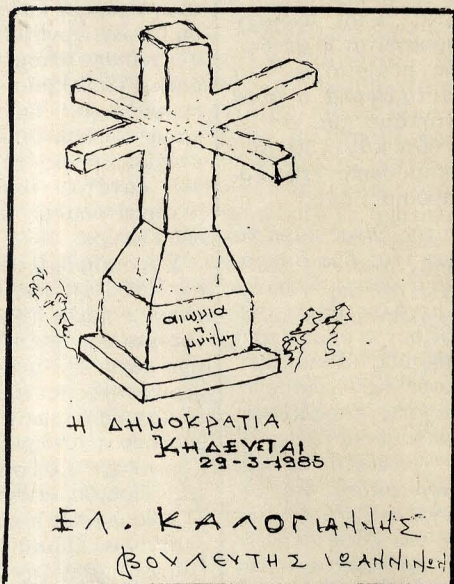

ΤΩΝ ΚΑΛΠΟΓΙΑΝΝΑΙΩΝ

Δέν ήταν μόνον ό προπονητής του Παναθηναϊκού Γιάτσεκ Γκμόχ που δοξολόγησε τή ζέουσα μνήμη τής επανάστασης του '21 (έστω κι αν καταχώρισε στή μερίδα της και τό πρόσ Ίταλούς ΟΧΙ), βλέποντάς τη νά ποδηγετεί τά παλικάρια του στό Γκέτεμποργκ και στήν Καλογρέζο.

Στόν ίδιο ντορό βρέθηκε κι ό βουλευτής τής Νέας Δημοκρατίας Έλευθέριος Καλογιάννης. Βρήκε κι αυτός (και συγκεκριμένα στήν άρπαγή τής κάλπης στή Βουλή — «προσωρινή απομάκρυνση» τή βαφτίσανε κατ' εϋφημισμόν οί θαυμαστές του) ίχνη του πνεύματος

φόρα (μιά πρό τριακονταετίας αποπλάνηση παιδίσκης, χοντρές «κονόμες» επί δικτατορίας, χρηματικές δωρεές πρόσ τιμήν του Παλαδόπουλου και έτερα συναφή), ό καλποπαγωγεύς προτίμησε νά μοιράζει κηδεύχάρτα στή Βουλή, λίγο πρίν τήν τρίτη και φαρμακερή ψηφοφορία (άποσπώντας τόν θαυμασμό τής κυρίας Μητσotάκη και μιά κατσάδα από τόν σύζυγό της), κατά πόδας τών εϋρηματικών όπαδών τών «αιώνίων ποδοσφαιρικών αντιπάλων». Δείγμα τών ζωγραφικών επιδόσεων του πολυτάλαντου βουλευτή παραθέτουμε εϋθύς άμέσως:

του κολοκοτρωναϊκού. Ίδου τί δήλωσε εϋθαρσώς στήν Άκρόπολι (πού μάλλον τόν καμαρώνει) δύο ήμέρες μετά τήν εθνική επέτειο: «Τό κόμμα μέ παρέπεμψε στό Πειθαρχικό, αλλά αυτό δέν μέ τρομάζει. Ό Κολοκοτρώνης είχε πει: "Αν δέν ήμαστε φυγωμένοι και άνδρειωμένοι, δέν θά είχαμε τό '21"». "Ένα άλλα ακόμα κι ό Κυναίγειρος και τό καράβι τό περσικό δέν είναι δύσκολο νά προσλάβουν μορφές περισσότερο οικείες.

Κι ενώ ή Αύριανή και τό Ποντίκι βάλθηκαν νά ξεμπροστιάσουν τόν πάλαι ποτέ πρόεδρο του Άγιαξ τής Ήλείου βγάζοντας τ' άπλυτά του στή

Και για νά επιστρέψουμε στις καταβολάδες τής εθνεγερσίας. Ό Τ.Σιμπούρης, μελετητής έγκυρος του φαινομένου τής άρπαγής ζώνων στό όρεινά τής Κρήτης και τής άπαγωγής κορασίδων στήν περιοχή Φθιωτιδοφωκίδος, βυθίστηκε μέρες πολλές στις συλλογές του Πολίτη και του Φωριέλ και σέ κιτρινοσμένα κιτάπια του προπάππου του. Ό μόχθος του δέν πήγε στό χαμένα. Κατάφερε νά ξετρυπώσει τό δημώδες «Τών Καλπογιανναίων» και τό παραδίδει, ως εϊθισται, στόν λαό, και ειδικότερα στους του Πειθαρχικού τής Νέας Δημοκρατίας πρόσ γνώση και διαμόρφωση γνώμης σωστής.

ΤΩΝ ΚΑΛΠΟΓΙΑΝΝΑΙΩΝ

Κοιμάτ' ή καπετάνισσα νύφη του Καλπογιάννη, μέσ στά χρυσά παπλώματα, μέσ στους χρυσούς σελτέδες. Νά τήν ζυπνήσω σκιάζομαι, νά τής τό πω φοβοῦμαι, νά μάσω μοσχοκάρυδα νά τήν πετροβολήσω, ίσως τήν πάρ' ή μυρωδιά, ίσως τήν έξυπνήσει. Κι από τόν μόσκον τόν πολύν κι άπ' τά πολλά καρύδια σηκώθη ή καπετάνισσα και μέ γλυκορωτάει:

— Τό τί μαντάτα μου 'φερες από τόν καπετάνιο;
— Καλά μαντάτα σου 'φερα από τόν καπετάνιο. Σήκωσε τό μπαϊράκι του κεί στής Βουλής τά μέρη Μέ γιαταγάνι στό ζερβί, μέ κάλπη στό δεξί του μονάχος μέ τούς έκατό, μονάχος μέ τρακόσιους. Πήρε τήν κάλπη πήρε την, πήρε τήν ψηφοδόχο, τσ' άφησε και λογάριζαν χωρίς τόν ξενοδόχο Τ' άκουσε ή καπετάνισσα, βαριά τής κακοφάνη, στή λίμνη μέσα έπεσε μά ήξερε κολύμπι.

Συναυλιακά

1. Σε πρωτότυπες άξιολογήσεις προέβησαν οί οργανωτές τής συναυλίας τών «Ντάιαρ Στρέιτς», που θά γίνει στό Στάδιο Ειρήνης και Φιλίας στις 6 Μαΐου. Καθόρισαν τίς τιμές τών εισιτηρίων, λοιπόν, ως εξής: 850 δραχμές για τό άνω διάζωμα, 900 για τό κάτω διάζωμα και **950 για τόν αγωνιστικό χώρο**, άκριβώς μπροστά από τή σκηνή, σέ άπόσταση άναπνοής δηλαδή από τούς πομπούς τής συγκίνησης.

Παλαιότερα, σέ κάποιες άλλες συναυλίες, πίο ρόκ ή πίο πολιτικές, οί φανατικοί, όσοι θέλανε νά χορέψουν, κάνανε γιούρια, παρατάγανε τήν περιοριστική «άνεση» του καθημένου και ρίχνονταν στό χορτάρι. Μόνο που, εν τώ μεταξύ, μάς πήρανε χαμπάρι κι οί έμποροι. Έξου και βάλανε ταρίφα στις επίζηλες θέσεις. Και, φυσικά, τσονταιράνε κι ένα πενηντάρικο από πάνω, έτσι για νά μάς κάνουν νά τό πάρουμε άπόφαση ότι ή συγκίνηση κοστίζει.

Μιά δεύτερη άξιολόγησή τους έχει νά κάνει μάλλον μέ τό ύπουργείο Έμπορίου παρά μ' εκείνο του Πολιτισμού: τή μέρα τής συναυλίας, όσα εισιτήρια έχουν άπομείνει θά πουλιοῦνται έξω από τό στάδιο κατά ένα κατoστάρικο άκριβότερα. Ή νομιμοποίηση τής μαύρης άγοράς, Όμόνοια, άργά τό βράδυ, ή μικροεγκβιασμοί του τύπου: «σπεύστε γιατί θά πληρώσετε πρόστιμο».

2. «Φιλολαϊκό» ήταν τό πρόγραμμα τής συναυλίας του Γιάννη Μαρκόπουλου στό Παλαιά ντέ Σπόρ του Νέου Φαλήρου, στις 30 του Μάρτη. «Μέ τραγούδια που δέν θά δυσκολεύουν τήν άμεση ανταπόκρισή τους από τόν κόσμο», καταπώς προεξήγγειλε ό συνθέτης. Φόβος νά τό καταμαρτυρήσει κανείς ότι καταφαυλίζει τόν λαό, θεωρώντας τον άνίκανο νά ανταποκριθεί σέ κάποια (άλλα) άσματα, μάλλον δέν υπάρχει. Έκτός που έχει δηλώσει κατά συρορήν και κατ' έξακολούθηση ότι προσκυνά τή χάρη του (του λαού), ή έμπνευσή του νά προβάλλει από τά μάρτιξ του σταδίου ποιήματα του Κάλβου και του Σολωμού (όπως οί ποδοσφαιρικές έταιρείες προβάλλουν εκείνο τό «Χειροκροτήστε τήν ομάδα σας») ήταν έξόχως έξισορορητική. ("Έστω κι αν ή ιδέα σκόνηταπε τελικά στήν ούγγρική καταγωγή και τά λειψά έλληνικά τών τεχνικών που χειρίζονται τά μάρτιξ). Μιά στό καρφι και δυό στό πέταλο.

Παῦλος Άναυλος

ΠΕΡΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΣΥΝΕΧΕΙΑ

Κύριε διευθυντά

Επανερχομαι για να απαντήσω σε όσα μου καταμαρτυρεί στο 36ο τεύχος του περιοδικού σας ό συνεργάτης σας κ. Μαργαρίτης. Έπειδή, όπως δέχεται, άλλοι είναι οι «διαχειριστές της ιστορικής παιδείας μας», πράγματι είμαι «άμέτοχος της διδασκαλίας της ιστορίας όπως αυτή γίνεται στον τόπο μας». Ναι, έχω γράψει το πρώτο μέρος του βιβλίου «Εισαγωγή στις ιστορικές σπουδές» (όχι πηγές), διδάσκω στη ΣΕΛΜΕ Αθηνών Ιστορία (όχι τη διδακτική της), μιλάω σε σεμινάρια ως σχολικός σύμβουλος (όχι ως εκπρόσωπος των «διαχειριστών»), δεν εισηγομαι όμως, όπως τό ΚΕΜΕ, τά ώρολόγια και αναλυτικά προγράμματα, τή συγγραφή διδακτικών εργασιδίων κτλ. Άρσσει ή δέν άρσσει, βολεύει ή όχι τή συλλογιστική του κ. Μαργαρίτη και όσους εκφράζει, ή αλήθεια είναι ότι είμαι κυριολεκτικά άμέτοχος.

Άς δώμε όμως τί λέω στά σεμινάρια κτλ.:

α. Ότι εκτός από τήν περιγραφική, θετικιστική, ιδεαλιστική, πολιτική ιστορία υπάρχουν κι αυτή πού εξετάζει τό φυσικό περιβάλλον, τίς οικονομίες, τίς κοινωνίες, τούς πολιτισμούς, τίς διάρκειες, τίς συγκυρίες και, χωρίς νά άγνοεί τά γεγονότα και τούς πρωταγωνιστές, στρέφεται στους πληθυσμούς, στην καθημερινή ζωή, στίς συλλογικές συμπεριφορές, αλλά και στην ποιικιλία του προσωπικού και του βιωμένου, στην έρευνα όχι μόνο του κεντρικού αλλά και του πρώην κεντρικού, του άποκεντρωμένου, του άκεντρικού.

β. Ότι τό διάλογο στην τάξη μπορούμε νά τόν στηρίξουμε στίς διάρκειες και στίς άποκλίσεις από τό κανονικό, γιατί, αν μείνουμε στό μοναδικό και άνεπανάληπτο γεγονός των θετικιστών, διάλογος δέ

γίνεται. Για νά βγούμε από τήν ξερή άπομνημόνευση, άνάμεσα στά άλλα, προτείνουμε τήν άνάλυση ιστορικών όρων και άξιολογικών έννοιών κτλ.

Κι αυτά, πού έδώ εκθέτω έντελώς συνοπτικά, στηριγμένα σε μία άξιολογή βιβλιοθήκη πού συνεχώς έννημερώνεται.

Τά πράγματα όμως δέν είναι καθόλου εύκολα, είναι πολύ δύσκολο νά γίνει αισθητή, μέ όρμη, ή παρουσία μιάς άλλης ιστορίας από αυτή πού κληρονομήσαμε. Παλιό-νέοι μύθοι, άκαμπτα συνειδητά και άσυνειδητα έμπόδια κάθουν άνηφορικούς τούς δρόμους, πράγμα πού δέν πρέπει νά άγνοούμε ούτε νά μάς παραξενεύει τό ξεπέρασμά τους όλότελα και μάλιστα από τή μιά μέρα στην άλλη θά σήμαινε τό τέλος του χρόνου.

Κανονικά μέ τά παραπάνω ό κ. Μαργαρίτης δέ θά έπρεπε νά διαφωνεί, είμαι βέβαιος γι αυτό. Άντί νά μεθοδεύει επιθέσεις, πού θυμίζουν άλλες (;) έποχές και μόνο άλλότριους (;) σκοπούς μπορούν νά ύπηρετήσουν, θά έπρεπε νά περπατάμε μαζί, δίπλα δίπλα. Έτσι λυπάμαι διπλά γιατί, μέ τήν πρόφαση ότι ύπηρετεί τό θεσμό τής κριτικής πού όπως λέει έγώ προσπαθώ νά άποφύγω, μου άπευθύνει τά άκόλουθα:

«Όπωςδήποτε για νά γίνει έγκυρη και σοβαρή ή συζήτηση θά ήταν καλό νά άσχοληθείτε μέ τή γενική σας παιδεία. Νά μάθετε για παράδειγμα καλύτερα τό τί σημαίνει ή λατινική λέξη status γιατί ή έρμηνεία πού τής άποδίδετε στην σελίδα 25 του βιβλίου σας είναι λανθασμένη και τά παιδιά τής Γ΄ Δέσμης τό ανακαλύπτουν και ρωτούν σχετικά».

Η άνάλυση τής δεύτερης άπό τίς δύο παραπάνω περιόδους φωτίζει άπλετα και τήν πρώτη: Όταν ό κ. Μαργαρίτης περιορίζεται νά πεί μόνο ότι ή λέξη status έρμηνεύεται λανθασμένα, ύπηρετεί σωστά τήν κριτική; Καθήκον αυτού πού κρίνει, κατά τή γνώμη μου, είναι νά πεί τεκμηριωμένα: ή λέξη status δέ σημαίνει κράτος αλλά «αυτό». Η κριτική δέν άσκεείται μέ μισόλογα και άοριστίες. Άλλά ή λέξη status, από τήν όποία ή λέξη στατιστική, στην σελίδα 25 του βιβλίου μου σημαίνει τό κράτος. Νά και ή τεκμηρίωση:

1. Η Maria Carla Galavotti διδάσκει στους φοιτητές του πανεπιστημίου τής Bologna: «Ό όρος στατιστική έπινοήθηκε τό 17ο αιώνα για νά δηλώσει τήν «έπιστήμη του κρά-

τους», δηλαδή τήν έπιστήμη πού σπουδάζει τίς μεθόδους (...) για νά πάνε καλύτερα τά πράγματα του κράτους» (βλ.

Maria Carla Galavotti, *Metodo statistico e ricerca storica*, Cooperativa Libreria Universitaria Editrice, Bologna 1977, σ. 9). Και φυσικά δέν έννοεί —όπως και έγώ εξάλλου— ότι εκεί σταματάει ή στατιστική.

2. Τή σημασία του όρου στατιστική γνώριζε και ό Άλ. Μανσόλας, όταν τό 1867 έπέγραφε ένα έργο του «Πολιτειογραφικά πληροφορία περί Έλλάδος» (τόν όρο πολιτειογραφικός αντί στατιστικός χρησιμοποιούν και σήμερα άκόμη μερικοί ιστορικοί μας για νά άποφύγουν τόν ξένο).

3. Για εύκολη τεκμηρίωση βλ. Έγκυκλ. Λεξ. Έλευθερουδάκη, λ. στατιστική, όπου τά έξης: «Η λέξις στατιστική προέρχεται εκ τής νεολατινικής status υπό τήν έννοιαν του «κράτους» και ούχι τής «καταστάσεως», παρεμπεσούσης τής λέξεως statista (άκολουθεί πλούσια έπιστημονική βιβλιογραφία).

4. Για τό όνομα και τήν έννοια ενός νέου τύπου κράτους (άναγεννησιακού, μοντέρνου) από τά τέλη του 13ου αιώνα βλ. N. Rubinstein, *Notes on the word "Stato" in Florence before Machiavelli*, στο *Florilegium historiale. Essays presented to W.K. Ferguson*, 1971, σ. 314 κ.ε.

5. "Du Cange", *Glossarium mediae et infimae Latinitatis*, τ. VI, σ. 589, όπου "STATUS, Regnum, imperium, ditio, nostris Etat" και δύο χωρία γύρω στό 1400, στά όποία status = κράτος. Αυτά μόνο.

Γιάννης Γιαννόπουλος

Άπό τόν ύπουργό Παιδείας και Θρησκευμάτων κ. Άπόστολο Κακλαμάνη λάβαμε τήν παρακάτω έπιστολή:

Έπειδή στό άρθρο του συνεργάτη σας κ. Κωνσταντίνου Καραλή πού δημοσιεύθηκε στό περιοδικό σας στίς 8.3.1985 μέ τίτλο «Νέα μαθήματα και παλαιά προβλήματα»

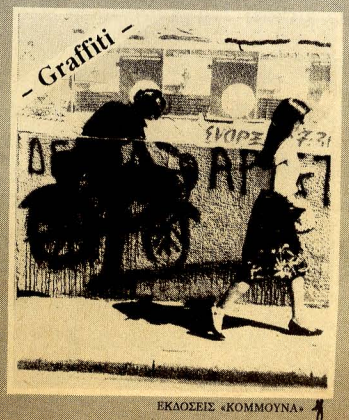
άποδίδεται παραποιημένα ένα σημείο τής ανακοίνωσης πού έκανα στίς 12.7.1984 μέ τήν ευκαιρία τής έκδοσης των άποτελεσμάτων των Γενικών Έξετάσεων και έπειδή μέ τόν τρόπο αυτό μου άποδίδονται σκέψεις πού δέν διετύπωσα και έξάγονται αυθαίρετα συμπεράσματα, θέτω ύπόψη σας τό άκριβές κείμενο τής ανακοίνωσής μου, ή όποία στό σημείο όπου αναφέρθηκε ό άρθρογράφος σας, λέγει επί λέξει τά έξης:

«3. Κατά γενική άναγνώριση τά θέματα των φετινών Γενικών Έξετάσεων ήταν βατά για όσους είχαν μελετήσει τήν ύλη πού διδάχθηκε στό σχολείο και δέν άποπροσανατολίστηκαν από διάφορα φροντιστήρια και κάποιους «καλούς» φροντιστές μέ τά «SOS θέματα» και τίς «δύσκολες» άσκήσεις. Έλειπε και φέτος τό χαρακτηριστικό των Παανελληνίων Έξετάσεων: τήν έπομένη κάθε μαθήματος νά εμφανίζονται στίς εφημερίδες διαφημίσεις διάφορων φροντιστηρίων πού είχαν «διδάξει» ή «προβλέψει» τά θέματα των έξετάσεων».

Μέ τήν ευκαιρία αυτή θά ήθελα επίσης νά πληροφορήσω τόν άρθρογράφο σας ότι, αν διαβάσει και καμιά άλλη εφημερίδα εκτός από τήν Άκρόπολι ίσως μάθει ότι δέν υπάρχουν Πανελλαδικές έξετάσεις, αλλά Γενικές Έξετάσεις.

ΣΠ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Η Κυρία Καίτη
στη
Χώρα του Φωτός

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΚΟΜΜΟΥΝΑ»